

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ»

(MSc in Public Administration)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**“ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΟΝ ΝΟΜΟ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ”**

ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΖΑΦΕΙΡΙΑ

Υπεύθυνος καθηγητής: Δρ Μονοβασίλης Θεόδωρος

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία για τη λήψη του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην «Δημόσια Διοίκηση-ΜΡΑ» έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Η εργασία αυτή έχοντας εκπονηθεί από εμένα, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις επί του θέματος. Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο».

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΗ /ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΖΑΦΕΙΡΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
Ο ρόλος της γεωργίας στην οικονομική ανάπτυξη	5
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1</u>	
Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του νομού Καστοριάς.....	9
1.1 Δημογραφικά στοιχεία.....	9
1.2 Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν-Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία.....	11
1.3 Ανεργία-Απασχόληση.....	13
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2</u>	
Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα, στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και στον νομό Καστοριάς.....	15
2.1 Βασικά μεγέθη του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα.....	15
2.2 Υφιστάμενη κατάσταση του αγροτικού τομέα στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	21
2.3 Υφιστάμενη κατάσταση του αγροτικού τομέα στον νομό Καστοριάς.....	25
2.3.1 Τα κύρια χαρακτηριστικά του πρωτογενή τομέα.....	26
2.3.2 Κύριες χρήσεις αγροτικής γης.....	27
2.3.3 Φυτική Παραγωγή.....	30
2.3.4 Ζωϊκή Παραγωγή.....	33
2.3.5 Εμπορία Αγροτικών Προϊόντων.....	35
2.4 SWOT Ανάλυση για τον αγροτικό τομέα του νομού Καστοριάς.....	39
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3</u>	
Στρατηγικές και εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	43
3.1 Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ).....	43
3.1.1 ΚΑΠ-Συμβολή στον αγροτικό τομέα της Ελλάδας (2014-2020).....	43
3.1.2 Νέα ΚΑΠ (2023-2027).....	44
3.2 Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (Green Deal) -Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο (Farm to Fork).....	46
3.3 Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας(ΤΑΑ).....	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Μεθοδολογία Έρευνας και Ανάλυση Αποτελεσμάτων.....	49
4.1 Μεθοδολογία Έρευνας.....	49
4.1.1 Κατασκευή-Δομή ερωτηματολογίου.....	49
4.1.2 Συγκέντρωση Δεδομένων.....	50
4.2 Ανάλυση αποτελεσμάτων της έρευνας.....	50
4.2.1 Ενότητα 1 -Δημογραφικά στοιχεία.....	50
4.2.2 Ενότητα 2 - Διάρθρωση γεωργοκτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων	55
4.2.3 Ενότητα 3 Γεωργικό Εισόδημα.....	70
4.2.4 Ενότητα 4 Ευρωπαϊκά Προγράμματα.....	77
4.2.5 Ενότητα 5 Προοπτικές του αγροτικού τομέα και συμβολή του στην ανάπτυξη της περιοχής.....	87
4.3 Σύνθετη περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων.....	111

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	129
5.1 Συμπεράσματα.....	129
5.2 Προτάσεις.....	131
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ.....	137

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων αγροτών του Νομού Καστοριάς σχετικά με τη συμβολή του αγροτικού τομέα στην ανάπτυξη της περιοχής όπως και την καταγραφή των αντιλήψεων τους για τις προοπτικές και τα προβλήματα του αγροτικού κλάδου.

Αρχικά θα παρουσιαστεί η υφιστάμενη κατάσταση του αγροτικού τομέα στον νομό Καστοριάς και στη συνέχεια θα αξιολογηθεί για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων και προτάσεων για την ανάπτυξη του στο μέλλον.

Επίσης θα παρουσιαστούν οι στρατηγικές και τα εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω της νέας ΚΑΠ 2023-2027 και οι δυνατότητες ανάπτυξης που μπορούν να προσφέρουν στον πρωτογενή τομέα του νομού Καστοριάς αλλά και ολόκληρης της χώρας.

Θα εξεταστούν οι δυνατότητες του αγροτικού τομέα να συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής με μείωση του ποσοστού της φτώχειας, την επίτευξη υψηλότερου επιπέδου διαβίωσης στον πληθυσμό, την ταχεία αύξηση στα αγαθά και τις υπηρεσίες και συνολικά στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και στην ευημερία της κοινωνίας.

Λέξεις - Κλειδιά: Ανάπτυξη, Αγροτικός τομέας , ΚΑΠ 2023-2027, Νομός Καστοριάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ρόλος της γεωργίας στην οικονομική ανάπτυξη

Ο πρωτογενής τομέας είναι από τους σημαντικότερους τομείς μιας οικονομίας, εξασφαλίζοντας σε μεγάλο βαθμό την επιβίωση των ανθρώπων και αποτελώντας ταυτόχρονα όχημα για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Η Ελλάδα κατά 80% αποτελείται από αμιγώς αγροτικές περιοχές, οπότε ο ρόλος αυτός καθίσταται ακόμα πιο σημαντικός.

Διαχρονικά ο πρωτογενής τομέας ήταν από τους βασικότερους πυλώνες για την ελληνική οικονομία. Η ανάπτυξη που συντελέστηκε στην οικονομία τα τελευταία είκοσι έτη, στηρίχθηκε στην άνθηση του εμπορίου, της παροχής υπηρεσιών και της αύξησης της κατανάλωσης κυρίως σε εισαγόμενα προϊόντα. Η οικονομική κρίση ανέδειξε την ανάγκη για τροποποίηση στο πρότυπο της ανάπτυξης στην εγχώρια οικονομία. Η ελληνική οικονομία μπορεί να ανακάμψει και να γίνει ανταγωνιστική εφόσον βασιστεί σε κλάδους οι οποίοι θα μπορέσουν να εμφανίσουν μελλοντικά κάποιο συγκριτικό πλεονέκτημα. Ο αγροτικός τομέας συγκεντρώνει πολλά πλεονεκτήματα και μπορεί να συμβάλει αποτελεσματικά στην ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας.

Ο όρος της γεωργικής οικονομικής ανάπτυξης, αναφέρεται στο επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης στον τομέα της γεωργίας. Κλάδος της γεωργικής οικονομικής αποτελεί η γεωργική ανάπτυξη που ασχολείται με τις διαδικασίες σύμφωνα με τις οποίες σε ορισμένο τόπο και χρονική περίοδο, η γεωργία μπορεί να επεκταθεί σε δραστηριότητες και παραγωγικές ικανότητες, χρησιμοποιώντας τους διάφορους συντελεστές παραγωγής που είναι διαθέσιμοι, έχοντας ως στόχο πρωτίστως να αυξήσει το συνολικό και το κατά κεφαλήν γεωργικό εισόδημα και άλλα οικονομικά μεγέθη καθώς και να βελτιώσει το βιοτικό επίπεδο και την ευημερία της κοινωνίας (Ζιωγάνας, 2003)

Με βάση τα αναφερόμενα των Meijerink et.al με την ανάπτυξη στον αγροτικό τομέα επιτυγχάνεται κυρίως η μείωση στο ποσοστό της φτώχειας και σε μικρότερο βαθμό η ανάπτυξη σε οποιοδήποτε άλλο τομέα της οικονομίας. Επίσης από τους παραπάνω υποστηρίζεται ότι οι όποιες αλλαγές στον αγροτικό τομέα προέρχονται από φαινόμενα που συμβαίνουν σε παγκόσμιο επίπεδο όπως της απελευθέρωσης του εμπορίου, της αστυφιλίας και γενικότερα της παγκοσμιοποίησης (Meijerink et.al, 2007).

Η γεωργική ανάπτυξη περιλαμβάνει όχι μόνο την παραγωγή και διάθεση των προϊόντων αλλά και άλλες βελτιώσεις και δραστηριότητες. Ο όρος «αγροτική ανάπτυξη» αποτελεί μια ευρύτερη έννοια του όρου «γεωργική ανάπτυξη», διότι αναφέρεται στο σύνολο του αγροτικού πληθυσμού, επομένως στον πληθυσμό που διαμένει στην αγροτική ύπαιθρο, και άρα συμπεριλαμβάνει, γενικά το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων όχι μόνο των γεωργικών, που πραγματοποιούνται στην ύπαιθρο (Ζιωγάνας, 2003)

Χώρες που διαθέτουν υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα, όπου μπορεί να διατεθεί μια ευρεία και πολύπλοκη δομή στην διοίκηση και να διαμορφωθεί υψηλή συσσώρευση κεφαλαίων, έχουν αρκετά ταχύτερη ανάπτυξη συγκριτικά με χώρες με χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα. Η ανάπτυξη της γεωργίας σε χώρες με χαμηλότερα εισοδήματα είναι δύσκολη, για να μπορέσει να συντελέσει σε υψηλότερο επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού και στην ταχύτερη ανάπτυξη στα αγαθά και τις υπηρεσίες. Η γεωργία συμμετέχει μέσω των προϊόντων, της αγοράς και των συντελεστών παραγωγής. Η μεγέθυνση του γεωργικού τομέα συμβάλει στην μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη, αλλά και η ανάπτυξη της οικονομίας συνεπάγεται στην μείωση της συμμετοχής του γεωργικού τομέα στην αξία των προϊόντων αλλά και των συντελεστών παραγωγής (Παπαναγιώτου, 2003)

Οι κυριότεροι στόχοι της ανάπτυξης της γεωργίας σε κάθε αγροτική οικονομία είναι οι ακόλουθοι :

- Αξιοποίηση στο έπακρο των φυσικών πόρων, κυριότερα το έδαφος, με τους αποδοτικότερους κλάδους παραγωγής, με την καταλληλότερη διάρθρωση στον τομέα της αγροτικής παραγωγής, με την βέλτιστη αξιοποίηση στα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει κάθε περιοχή.
- Η οργάνωση στην γεωργική παραγωγή τόσο οριζόντια όσο και κάθετα έως την παραγωγή στην βιομηχανία προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία.
- Η παραγωγή γεωργικών προϊόντων με ορθολογικό τρόπο ώστε να είναι σε ανταγωνιστικό επίπεδο σε σχέση με ομοειδή προϊόντα του διεθνούς χώρου.

•Η βελτίωση στο μορφωτικό, πολιτιστικό και επαγγελματικό επίπεδο των αγροτών αλλά και όλου του πληθυσμού που κατοικεί στην ύπαιθρο, όπου συντελούνται κυρίως οι γεωργικές δραστηριότητες. (Ζιωγάνας, 2003)

Η γεωργία συμβάλει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο στην ανάπτυξη της οικονομίας: με τα προϊόντα του αγροτικού τομέα όταν αυτός αυξάνει, με τις συναλλαγές (σε προϊόντα και εισροές) όταν αλληλοεπιδρά με άλλους τομείς της οικονομίας, με τους συντελεστές παραγωγής που τους αποδεσμεύει, όταν αυξάνεται η παραγωγικότητά τους. (Παπαναγιώτου, 2003)

Πρόσφατα υπήρξε αναθεώρηση στην σημασία και στον ρόλο που έχει η γεωργία στην ανάπτυξη της οικονομίας. Κατά την διάρκεια του εικοστού αιώνα, κυρίως μέχρι την δεκαετία του 1950 από τους περισσότερους αναπτυξιακούς οικονομολόγους διατυπώθηκαν επιφυλάξεις και ερωτηματικά σχετικά με το αν η γεωργία συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη και υπήρχε η άποψη ότι η βιομηχανοποίηση αποτελούσε τον δυναμικό μοχλό για την ανάπτυξη. Η αντίληψη αυτή άρχισε βαθμιαία να αλλάζει από τον Lewis το 1954.

Οι Gustav Ranis και John Fei επέκτειναν και επισημοποίησαν το έργο του Lewis και απέδειξαν την εξάρτηση του βιομηχανικού τομέα και των κερδών του από την επέκταση στον αγροτικό τομέα.

Σύμφωνα με τον Lewis υπάρχει αλληλοσυσχέτιση ανάμεσα στον γεωργικό και τον μη γεωργικό τομέα κατά την διαδικασία ανάπτυξης και τόνισε την ανάγκη να υπάρχει ισορροπία στην γεωργική και βιομηχανική ανάπτυξη αλλά και μια παράλληλη αναπτυξιακή πορεία των δύο κλάδων. Η εκδήλωση βιομηχανικών και γεωργικών επαναστάσεων εξελίσσεται ταυτόχρονα και όσες οικονομίες διαθέτουν γεωργία σε στασιμότητα, δεν διαθέτουν και βιομηχανική ανάπτυξη. Αν και στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες της νότιας Ευρώπης ακολουθήθηκε μια λιγότερο εντατική γεωργική ανάπτυξη σε σχέση με τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, η παραγωγικότητα βελτιώθηκε μέσω της σημαντικής αύξησης στην κατανάλωση σε βασικούς συντελεστές εντατικοποίησης στις γεωργικές καλλιέργειες, όπως τα λιπάσματα, τα φυτοφάρμακα και η εκμηχάνιση, που όμως είχε μακροπρόθεσμες επιπτώσεις τόσο στην παραγωγικότητα της αγροτικής γης όσο και στην βιοποικιλότητα. Επίσης παρατηρείται σημαντική αύξηση στις αρδευόμενες γεωργικές εκτάσεις. Η

απειλή του φυσικού περιβάλλοντος από την ζωική παραγωγή είναι περιορισμένη, επειδή τα περισσότερα μηρυκαστικά εκτρέφονται σε συνθήκες ελεύθερης βοσκής. Τα κτηνοτροφικά απόβλητα δημιουργούν κατά τόπους προβλήματα ειδικά σε περιοχές που συγκεντρώνονται χοιροτροφικές και πτηνοτροφικές μονάδες.

Αν και η συμμετοχή της γεωργίας στο Α.Ε.Π της χώρας μειώθηκε διαχρονικά, αυτή αποτελεί σημαντικό παράγοντα της ελληνικής οικονομίας. Ο πρωτογενής τομέας συμμετέχει ποσοστιαία στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία με 3,6% περίπου, απασχολώντας το 12% του εργατικού δυναμικού της χώρας (ΕΛΣΤΑΤ αποτελέσματα απογραφής γεωργίας, 2021)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Ο Νομός Καστοριάς είναι παραμεθόριος, ορεινός και αραιοκατοικημένος. Η πληθυσμιακή πυκνότητα είναι 26,9 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο και βρίσκεται στο κεντροδυτικό τμήμα της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας (Δ. Κουλλόλλι,2023).

Για δεκαετίες στηρίζονταν στον κλάδο της γουνοποιίας, μία παραδοσιακή τέχνη από τους χρόνους της Τουρκοκρατίας, η οποία εξασφάλισε ικανοποιητικό εισόδημα στους κατοίκους συγκρινόμενο με τον μέσο όρο των υπόλοιπων περιοχών της Ελλάδος.

Ο συγκεκριμένος τρόπος ανάπτυξης που βασιζόνταν στην γουνοποιία και την παραγωγή γεωργικών προϊόντων με χαμηλή ανταγωνιστικότητα και προστιθέμενη αξία, οδήγησε στην μη επαρκή διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας, σε μη ικανοποιητικές συνθήκες απασχόλησης και σε αδιέξοδα.

Ο μονόπλευρος αυτός τρόπος συνθηκών παραγωγής, επενδύσεων και εργασίας δεν κατάφερε να δώσει εναλλακτική διέξοδο στους κατοίκους, ούτε προοπτικές στην ανάπτυξη, που θα βασιζόνταν στην αξιοποίηση, την εκμετάλλευση και την ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του τόπου αλλά και των διαθέσιμων φυσικών πόρων.

Η υψηλή ανεργία, η υποαπασχόληση των εργαζομένων και η οικονομική κρίση, οδήγησαν στην επανεξέταση της αναπτυξιακής κατεύθυνσης και στροφή της οικονομικής ανάπτυξης σε περισσότερους κλάδους κυρίως της παροχής υπηρεσιών και του τουρισμού.

Η όξυνση του φαινομένου της μεγάλης ανεργίας προήλθε σταδιακά από τις χαμηλές επιδόσεις στον πρωτογενή τομέα, την επιβράδυνση στον κλάδο της γουνοποιίας, την παρατεταμένη οικονομική κρίση, συνδυαστικά με την πανδημία και τον πόλεμο στην Ουκρανία.

Η περιοχή παρουσιάζει διαρθρωτικές αδυναμίες στο παραγωγικό της σύστημα όπως στην περιορισμένη κλαδική εξειδίκευση, την μεγάλη εξάρτηση από την γουνοποιία, τις μικρές σε μέγεθος (κυρίως οικογενειακές) επιχειρήσεις και την απουσία επενδύσεων στην έρευνα, στην καινοτομία και στην

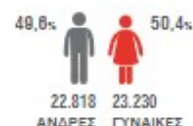
τεχνολογία. Επίσης τα τελευταία χρόνια δεν υπήρξε καμία Άμεση Ξένη Επένδυση (ΑΞΕ) στην περιοχή.

Ως προς το ανθρώπινο δυναμικό, η συγκράτηση των νέων και η προσέλκυση εξειδικευμένου προσωπικού, είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για τον εκσυγχρονισμό στους υφιστάμενους παραγωγικούς και επιχειρηματικούς κλάδους και την δραστηριοποίηση σε νέους τομείς με υψηλή προστιθέμενη αξία (τουρισμό, καινοτομία κ.α.)

1.1 Δημογραφικά στοιχεία

Αναφορικά με τα δημογραφικά της χαρακτηριστικά, η πληθυσμιακή μεταβολή (μόνιμος πληθυσμός του Νομού Καστοριάς) στην δεκαετία 2011-2021 ήταν -8,5% (50.322 το 2011 και 46.048 κάτοικοι το 2021). Ειδικότερα:

- Ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Νεστορίου μειώθηκε -17,1 %
- Ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Άργους Ορεστικού μειώθηκε -9,91 %
- Ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Καστοριάς μειώθηκε -7,38 %

Περιφερειακή Ενότητα Καστοριάς

Δήμος	Πληθυσμός		Άνδρες		Γυναίκες	
	2011	2021	2011	2021	2011	2021
ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	35.874	33.227	17.774	16.434	18.100	16.793
ΝΕΣΤΟΡΙΟΥ	2.646	2.188	1.354	1.154	1.292	1.034
ΑΡΓΟΥΣ ΟΡΕΣΤΙΚΟΥ	11.802	10.633	5.908	5.230	5.894	5.403

Πίνακας 1.1: Πληθυσμιακή μεταβολή στην δεκαετία 2011- 2021 ανά Δήμο στην Π.Ε. Καστοριάς

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ,2021

- Ο δείκτης γήρανσης του πληθυσμού το 2011 ήταν 178,5 δυσμενέστερος από τον μέσο όρο της χώρας που ήταν 126,4.

- Ο δείκτης εξάρτησης (κοινωνικών βαρών) του πληθυσμού: μη παραγωγικά άτομα επί 100 παραγωγικών, το 2011 ήταν 56,87, δυσμενέστερος από τον μέσο όρο της χώρας που ήταν 48,92.
- Η αναλογία (%) των ατόμων 64+ επί του συνολικού πληθυσμού το 2011 ήταν 23,24%, δυσμενέστερος από τον μέσο όρο της χώρας που ήταν 18,34%.

Από την ΕΛΣΤΑΤ δεν έχουν δοθεί ανάλογα στοιχεία σε επίπεδο Νομού από την απογραφή του 2021. Είναι όμως προφανές και από την μείωση του πληθυσμού, ότι έχουν επιδεινωθεί ακόμη περισσότερο την τελευταία δεκαετία, πολύ περισσότερο στην ύπαιθρο και στις πιο απομακρυσμένες από την πόλη της Καστοριάς περιοχές.

Από τα παραπάνω δημογραφικά στοιχεία αποδεικνύεται η τάση της συρρίκνωσης και γήρανσης του πληθυσμού.

Για την ευρύτερη περιοχή, της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, ισχύουν τα παρακάτω:

Στο σύνολο της Περιφέρειας παρουσιάζεται διαχρονική μείωση του πληθυσμού για όλες τις Περιφερειακές Ενότητες. Η μείωση αφορά κυρίως τους νέους που μεταναστεύουν και οι οποίοι πιθανότατα έχουν παιδιά ηλικίας μικρότερα από δεκαπέντε έτη, με αποτέλεσμα την γήρανση του πληθυσμού στην Περιφέρεια, ο οποίος αποτελούσε ήδη έναν από τους πλέον γερασμένους. Οι ηλικιωμένοι άνω των 65 ετών αποτελούσαν το 21,5% του πληθυσμού στην περιφέρεια κατά το έτος 2008, συγκριτικά με το 23,6% κατά το έτος 2018 (εθνικός μέσος όρος 21,8 %). Η τάση που υπάρχει διαχρονικά στην μείωση και γήρανση του πληθυσμού, αναμένεται να ενταθεί καθώς και η μετανάστευση των νέων, η οποία θα στερήσει την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας από το ανθρώπινο κεφάλαιο που είναι απαραίτητο για την ανάπτυξή της.(Δ. Κουλλόλλι,2023)

1.2 Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ)-Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ)

Το 2021 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Καστοριάς όπως απεικονίζεται στον πίνακα 1.2 βρισκόταν στο 65% του μέσου όρου από το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδος και το 78% του αντίστοιχου στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ

Έτη	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ΕΛΛΑΔΑ	13.071	14.011	14.994	16.371	17.683	18.134	19.769	21.061
Δυτική Μακεδονία	11.327	12.314	13.520	15.016	15.870	16.561	17.159	17.362
Καστοριά	8.039	8.747	9.835	10.541	10.701	10.756	11.718	12.793
Έτη	2008	2009	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
ΕΛΛΑΔΑ	21.845	21.386	16.299	16.193	16.449	16.730	17.101	15.461
Δυτική Μακεδονία	16.748	17.583	17.102	15.817	15.895	15.513	14.656	12.838
Καστοριά	13.270	13.002	10.732	10.486	10.248	10.390	10.760	10.061

Πίνακας 1.2: Κατά κεφαλήν Α.Ε.Π ανά περιφέρεια και νομό

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ 2020

Λόγω της επικείμενης απολιγνιτοποίησης και της παρατεταμένης κρίσης στον κλάδο της γουνοποιίας (λόγω πολέμου της Ουκρανίας και την μείωση των εξαγωγών στην Ρωσία), αναμένεται τα επόμενα χρόνια μια επιπλέον συρρίκνωση του ΑΕΠ για ολόκληρη την Περιφέρεια.

Στον πίνακα 1.3 παρουσιάζεται η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία κατά κλάδο στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, ανά Περιφερειακή Ενότητα με έτος βάσης το 2019. Η συνεισφορά του πρωτογενή τομέα ως ποσοστό της συνολικής ΑΠΑ, είναι πολύ μικρή (9,06%), ενώ παρατηρείται πολύ μεγάλη ανάπτυξη των δραστηριοτήτων που είναι άμεσα συνυφασμένες με την λιγνιτική δραστηριότητα και την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (38,65%), που οφείλεται στα εργοστάσια της ΔΕΗ στην Κοζάνη και την Φλώρινα.

Περιοχή	Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	Ενέργεια, εξόρυξη, ύδρευση	Μεταποίηση	Κατασκευές	Εμπόριο, ξενοδοχεία, εστίαση, μεταφορές, επικοινωνίες	Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	Άλλες υπηρεσίες*
Π.Ε. Γρεβενών	11,37%	2,86%	3,25%	1,70%	21,24%	3,47%	56,11%
Π.Ε. Καστοριάς	12,67%	1,90%	14,11%	0,43%	21,57%	3,94%	45,37%
Π.Ε. Κοζάνης	7,12%	50,36%	3,32%	0,39%	11,47%	2,39%	24,96%
Π.Ε. Φλώρινας	11,48%	39,47%	3,82%	4,91%	10,89%	1,74%	27,69%
Σύνολο περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας	9,06%	38,65%	4,71%	1,48%	13,28%	2,52%	30,31%

Πίνακας 1.3: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία κατά κλάδο (σε % επί της συνολικής ΑΠΑ ανά Περιφερειακή Ενότητα)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία κατά κλάδο, 2020

1.3 Ανεργία-Απασχόληση

Σύμφωνα με την έρευνα για το εργατικό δυναμικό για το Β' τρίμηνο του 2023 της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, η Δυτική Μακεδονία με ποσοστό 15% έχει μετά την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων την μεγαλύτερη ανεργία ανάμεσα στις Περιφέρειες της χώρας. Άμεσα συνδεδεμένη με την ανεργία είναι η φτώχεια.

Κατά τα τελευταία έτη παρατηρούνται υψηλά ποσοστά ανεργίας που την κατατάσσουν ως Περιφέρεια, στις πρώτες θέσεις σε επίπεδο Ελλάδος και ΕΕ. Στην Δυτική Μακεδονία παρουσιάζονται υψηλά ποσοστά ανεργίας (19,1% - Γ' τρίμηνο 2022), ενώ αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός ότι παρουσιάζεται μειωτική τάση αναφορικά με το 2019 (24,5%). Η ανεργία παρουσιάζεται κυρίως στους νέους (70,6% - 2014) (Έρευνα εργατικού δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, 2022)

Για το 2011 από την ΕΛΣΤΑΤ έχουμε την κατά τομέα κατανομή των απασχολούμενων. Νεότερα επίσημα στοιχεία δυστυχώς δεν υπάρχουν.

Γεωγραφικός Κωδικός	Περιγραφή	Απασχολούμενοι	Πρωτογενής Τομέας		Δευτερογενής Τομέας		Τριτογενής Τομέας	
			Άρρεν	Θήλυ	Άρρεν	Θήλυ	Άρρεν	Θήλυ
1603	ΔΗΜΟΣ ΟΡΕΣΤΙΔΟΣ	3.743	472	277	637	179	1.201	977
1602	ΔΗΜΟΣ ΝΕΣΤΟΡΙΟΥ	691	180	41	106	30	220	114
1601	ΔΗΜΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	5.979	1.208	582	993	235	1.662	1.299
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ		10.413	1.860	900	1.736	444	3.083	2.390
Σύνολο ανά τομέα			2.760		2.180		5.473	
% ποσοστό ανά τομέα			26,51%		20,94%		52,56%	

Πίνακας 1.3: Απασχολούμενοι κατά φύλο, ηλικία και τομέα οικονομικής δραστηριότητας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Χαρακτηριστικό του προβλήματος της ανεργίας στην περιοχή είναι ότι «Τα άτομα ηλικίας 15-24 ετών βιώνουν πρωτοφανές ποσοστό ανεργίας άνω του 60%, το οποίο είναι διπλάσιο από το περιφερειακό ποσοστό ανεργίας και σχεδόν 10 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο για την εν λόγω ηλικιακή ομάδα.

Το 34 % των γυναικών στη Δυτική Μακεδονία είναι άνεργες, ποσοστό υψηλότερο από τον περιφερειακό μέσο όρο. Η μακροχρόνια ανεργία είναι

επίσης ιδιαίτερα υψηλή, με το 19% του ενεργού πληθυσμού να είναι άνεργος για πάνω από 12 μήνες, ήτοι, δύο στους τρεις άνεργους είναι άνεργοι για περισσότερους από 12 μήνες, υπογραμμίζοντας τη δυσκολία εύρεσης εργασίας στην περιοχή. Συνεπώς, η ανεργία θα πλήξει περισσότερο τις πλέον ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, ήτοι τους νέους ηλικίας 15-24 ετών, τις γυναίκες και όσους είναι ήδη μακροχρόνια άνεργοι.» (Christiaensen & Ferré, October 2020)

Τα μακροχρόνια υψηλά ποσοστά ανεργίας επιφέρουν μεγαλύτερη φτωχοποίηση στα νοικοκυριά και αυξάνουν τον αριθμό των νοικοκυριών που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας.

Τονίζεται ότι βάση των στοιχείων της περιοχής, η φτώχεια αφορά κυρίως τις νέες γενεές, άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και τις γυναίκες όσους δηλαδή κινδυνεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό να είναι άνεργοι.

Απαιτούνται περισσότερες στοχευμένες δράσεις για την προώθηση στην απασχόληση κυρίως των νέων ατόμων, των γυναικών και των μακροχρόνια ανέργων, αλλά και ενεργειών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας αλλά και την δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης που θα είναι βιώσιμες.

Ο κοινωνικοοικονομικός ιστός πρέπει να ενισχυθεί δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, με την ανανέωση των γενεών, με την κοινωνική ένταξη, την υποστήριξη των νέων, την ανάπτυξη «έξυπνων χωριών», και με συμβολή στην άμβλυση του αποπληθυσμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΝΟΜΟ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

2.1 Βασικά μεγέθη του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα το 40% της έκτασης, χρησιμοποιείται για την παραγωγή γεωργικών προϊόντων. Η έκταση στις κατεχοχόν αγροτικές περιοχές ανέρχεται στο 63% του συνόλου στην Ελληνική Επικράτεια (44,6% στην ΕΕ-27). Ωστόσο στις αγροτικές περιοχές ο πληθυσμός αντιπροσωπεύει λιγότερο από το 33% του συνολικού πληθυσμού της χώρας (26,1% σε ΕΕ-27). Το σημαντικότερο μέρος στην χρησιμοποιούμενη αγροτική γη (σχεδόν 43%) αποτελείται από βοσκότοπους (31% στην ΕΕ-27), σχεδόν το 25% αποτελούν μόνιμες καλλιέργειες (ποσοστό 8% στην ΕΕ-27) ενώ στο 33% αντιστοιχούν σε αροτραίες καλλιέργειες (61% στην ΕΕ-27) (Σκυλακάκη Μ. Μπένος Θ., 2022).

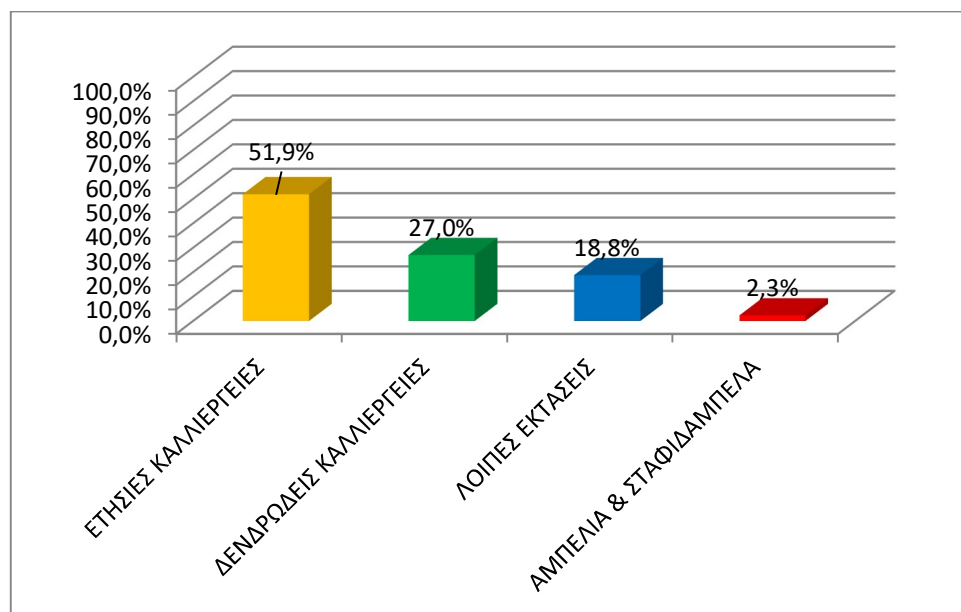
Στον πίνακα 2.1 απεικονίζονται αναλυτικά στοιχεία για τις γεωργικές εκτάσεις στην Ελληνική επικράτεια και στην Ευρωπαϊκή Ένωση για το έτος 2020.

Περιγραφή	ΕΕ-27	Ελλάδα
Έκταση κατεχοχόν αγροτικών περιοχών (ποσοστό % της συνολικής έκτασης)	44,6	63
Συνολική έκταση γεωργικής γης (σε 1000 εκτάρια)	11756	5267
Κάτοικοι αγροτικών περιοχών (ποσοστό στον πληθυσμού)	26,1	32
Ποσοστό χρησιμοποιούμενης έκτασης σε βοσκότοπους (ποσοστό στην αγροτική γη)	31	43
Ποσοστό χρησιμοποιούμενης έκτασης σε μόνιμες καλλιέργειες (ποσοστό στην αγροτική γη)	8	25
Ποσοστό χρησιμοποιούμενης έκτασης σε αροτραίες καλλιέργειες (ποσοστό στην αγροτική γη)	61	33

Πίνακας 2.1: Γεωργικές εκτάσεις στην Ελλάδα και την ΕΕ-27 το 2020

Πηγή: Ίδια επεξεργασία των στοιχείων από την Eurostat και την Διεύθυνση Γεωργίας & Ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Στο διάγραμμα 2.1 απεικονίζεται η ποσοστιαία (%) κατανομή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ανά βασικές κατηγορίες χρήσης.

Διάγραμμα 2.1: Ποσοστιαία κατανομή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων από την Eurostat, 2019

Η σημασία του πρωτογενή τομέα στην οικονομία της χώρας είναι αδιαμφισβήτητη. Το έτος 2021 δημιουργήθηκε από αυτόν ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ύψους 7,13 δις € που αντιστοιχεί στο 3,9% του Α.Ε.Π πολύ μεγαλύτερο από του μέσου όρου του 1,6% των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σκυλακάκη Μ. Μπένος Θ., 2022).

Ακόμα και στην δεκαετή οικονομική κρίση, ο πρωτογενής τομέας δέχτηκε πολύ μικρότερες οικονομικές συνέπειες σε σχέση με άλλους παραγωγικούς τομείς. Διατήρησε συνολικά το παραγωγικό του μέγεθος καθ' όλη την διάρκεια της δεκαετίας, ενώ σε συνδυασμό με την μεγάλη υποχώρηση του ελληνικού ΑΕΠ, η σημασία του στην συνολική οικονομία αυξήθηκε.

Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων (685.000) που παράγουν την αξία αυτή είναι σημαντικός και αντιστοιχεί στο 6,6% του συνόλου των εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ. Το μέσο μέγεθος ανά εκμετάλλευση είναι αρκετά μικρό αφού οι οκτώ στις δέκα έχουν μέγεθος μικρότερο από 5 εκτάρια, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των εκμεταλλεύσεων έχει μικρή οικονομική απόδοση αφού παράγει λιγότερο από 8.000€ τον χρόνο.

Στον πίνακα 2.2 απεικονίζονται συγκεντρωτικά στοιχεία για την οικονομική σημασία του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση για το έτος 2021.

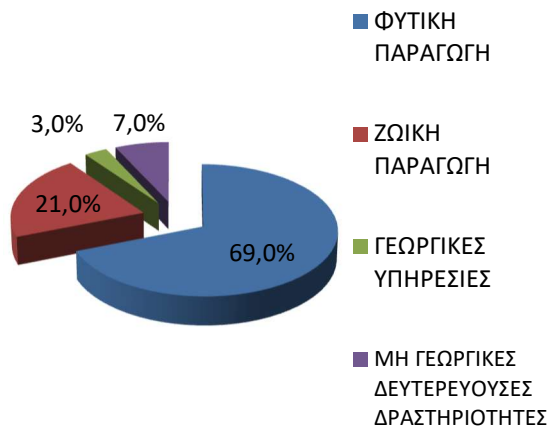
Περιγραφή	ΕΕ-27	Ελλάδα
Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (δισ €)	161	7,13
Ποσοστό γεωργίας στο ΑΕΠ (ποσοστό)	1,6	3,9
Εξαγωγές αγροτικών προϊόντων (ποσοστό στις συνολικές εξαγωγές)	6,9	8,2
Εξαγωγές αγροτικών προϊόντων (δισ €)		6,55
Εισαγωγές αγροτικών προϊόντων (δισ €)		6,3
Αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων (σε χιλιάδες)	10.378	685
Έκταση ανά εκμετάλλευση (εκτάρια)	9	5
Ετήσιο οικονομικό μέγεθος εκμεταλλεύσεων (€)	11700	8000
Ατομικό γεωργικό εισόδημα (ποσοστό επί του μέσου μισθού)	45,5	94,4

Πίνακας 2.2: Οικονομική σημασία αγροτικού τομέα στην Ελλάδα και την ΕΕ-27 το 2021

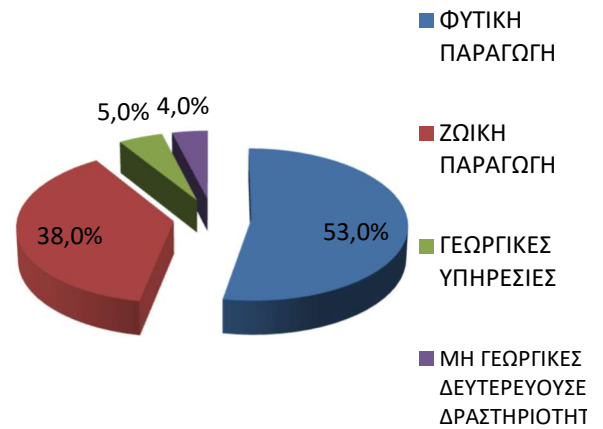
Πηγή: Ιδία επεξεργασία των στοιχείων από την Eurostat και την Διεύθυνση Γεωργίας & Ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Αναφορικά με την αξία στην γεωργική παραγωγή της Ελλάδας αυτή αποτελεί περίπου το 2,8% της συνολικής γεωργικής παραγωγής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σχετικά με την σύνθεση της παραγωγής το 69% (53% στην ΕΕ) αντιστοιχεί στην φυτική παραγωγή έναντι του 21% (38% στην ΕΕ) της ζωικής παραγωγής, φαινόμενο που οξύνει το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου των ζωικών προϊόντων που απαιτούνται για να καλύψουν τις διατροφικές ανάγκες των Ελλήνων.

ΕΛΛΑΔΑ

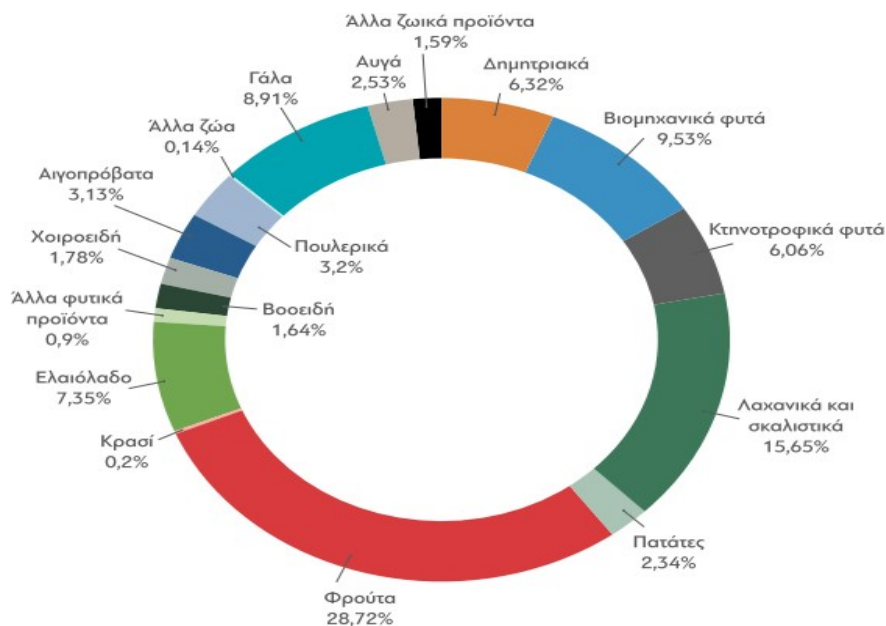

ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Διάγραμμα 2.2: Η αξία στην γεωργική παραγωγή σε ΕΕ-27 και Ελλάδα
Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων από την Eurostat

Όπως απεικονίζεται στο διάγραμμα 2.3 η ελληνική παραγωγή είναι κυρίως φυτική, αν και στην χώρα μας καλύπτεται μόνο το 40% των αναγκών σε όσπρια που είναι η κύρια κατηγορία πρωτεϊνούχων φυτών (Επί Γης, 2016). Είναι σημαντικό ότι περισσότερο από το μισό της αξίας στην γεωργική παραγωγή προέρχεται από τρεις κατηγορίες (ελαιόλαδο, φρούτα και λαχανικά) που είναι άμεσα συνδεδεμένα με την υγιεινή διατροφή.

Διάγραμμα 2.3: Σύθεση της Ελληνικής γεωργικής παραγωγής
 Πηγή: Eurostat (2018-2020)

Η παραγωγή στην Ελλάδα φημίζεται για την υψηλή ποιότητά της, κάτι που αποδεικνύεται από τα πολλά προϊόντα που είναι κατοχυρωμένα, με τα διαφορετικά συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων στην ΕΕ, όπως των Προϊόντων Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ), των Προϊόντων Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ) και των Εγγυημένων Παραδοσιακά Ιδιότυπων Προϊόντων (ΕΠΙΠ). Από τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά το έτος 2022, προκύπτει ότι η χώρα μας είχε 113 ονομασίες σε εδώδιμα αγαθά (το 6,8% της ΕΕ), 147 ονομασίες σε οίνους (το 9% της ΕΕ) και 15 ονομασίες σε οινοπνευματώδη (το 5,8% της ΕΕ).

Το ποσό που διατέθηκε από την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) το 2020 ανήλθε στα 2,6 δις €, το μεγαλύτερο ποσοστό αυτού (περίπου 70%) να αντιστοιχεί στις άμεσες ενισχύσεις, ενώ σημαντικός είναι και ο αριθμός των δικαιούχων καθώς το 88% του συνολικού αριθμού των εκμεταλλεύσεων ενισχύθηκε (ενώ μόνο το 59% στην Ευρωπαϊκή Ένωση). Οι άμεσες ενισχύσεις συμμετέχουν κατά το 1/3 στο αγροτικό εισόδημα ενώ υπάρχει και ανισότητα στην κατανομή αφού μόλις το 20% των δικαιούχων λαμβάνει το μισό ποσό των ενισχύσεων (Σκυλακάκη Μ. Μπένος Θ., 2022).

Στην Ελλάδα οι αγρότες δεν συνηθίζουν να χρησιμοποιούν προθεσμιακά συμβόλαια ή συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης, με εξαίρεση στις γαλακτοκομικές εκμεταλλεύσεις όπου χρησιμοποιούνται τα προθεσμιακά συμβόλαια, έχοντας έτσι ο πρωτογενής τομέας έλλειψη εργαλείων διαχείρισης κινδύνων.

Στην αδυναμία αυτή διαχείρισης κινδύνων αλλά και αντιμετώπισης ευκαιριακών συμπεριφορών από τρίτους στην αλυσίδα αξίας (όπως χονδρεμπόρους και λιανοπωλητές), συμβάλει η έλλειψη συνεργασίας των παραγωγών, παρά το πλήθος των αγροτικών συνεταιρισμών και των ομάδων παραγωγών (1.114 αγροτικοί συνεταιρισμοί και 425 ομάδες παραγωγών το 2022).

Αναφορικά με την απασχόληση παρότι ο ένας από τους δέκα εργαζόμενους στην Ελλάδα ασχολείται με τον πρωτογενή τομέα, το εκπαιδευτικό και ηλικιακό έλλειμα, που υπάρχει στους αγρότες δυσχεραίνει το μέλλον της Ελληνικής γεωργίας.

Στοιχεία για την απασχόληση αποτυπώνονται στον πίνακα 2.4 όπου αποδεικνύεται το πολύ μικρό ποσοστό των νέων και των γυναικών που απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα

Περιγραφή	
Ποσοστό απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα (ποσοστό στο σύνολο των εργαζομένων)	11,1 %
Ποσοστό νέων παραγωγών (<35 ετών)	3,7 %
Ποσοστό παραγωγών με ηλικία άνω των 55 ετών	60,9 %
Ποσοστό γυναικών παραγωγών	27,5%
Ποσοστό παραγωγών με πρακτική πείρα μόνο	93,2%
Αριθμός γεωργών που πήραν μέρος σε εκπαιδευτικά προγράμματα (2014-2020)	10.450

Πίνακας 2.4: Απασχόληση, παραγωγοί και κατάρτιση στην Ελλάδα το 2021

Πηγή: Ιδία επεξεργασία των στοιχείων από την Eurostat και την Διεύθυνση Γεωργίας & Ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή

2.2 Η ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας παράγεται το 2,3% του εθνικού Α.Ε.Π, προερχόμενο σε ποσοστό 6,8% από την γεωργία, σε ποσοστό 38,5% από τη βιομηχανία και τις κατασκευές (εντός των οποίων συμπεριλαμβάνονται τα μεταλλεία και τα ορυχεία με ποσοστό 9,8% και η ενέργεια με ποσοστό 18,6%) και σε ποσοστό 54,7% οι Υπηρεσίες. Αναφορικά με την τομεακή σύνθεση στην απασχόληση της Περιφέρειας, ένα ποσοστό που ανέρχεται σε 16,7% από τον ενεργό πληθυσμό εργάζεται στον πρωτογενή τομέα, ποσοστό 28,10% στον δευτερογενή τομέα και τέλος ποσοστό 55,08% στον τριτογενή τομέα (ΣΜΠΕ Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας,2014).

Από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ προκύπτει ότι την τελευταία δεκαετία παρατηρείται μια έντονη αρνητική μεταβολή στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, την χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση και τις αρδευθείσες εκτάσεις στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.

	2009	2020	Μεταβολή (%)
Εκμεταλλεύσεις Περιφέρειας Δ. Μακεδονίας	24.230	15.354	-36,6
Εκμεταλλεύσεις που χρησιμοποιούν γεωργικές εκτάσεις	23.758	15.139	-36,3
Χρησιμοποιούμενες γεωργικές εκτάσεις (στρέμματα)	2.226.824	1.877.783	-15,7
Εκμεταλλεύσεις με εκτάσεις που αρδεύονται	13.529	8.366	-38,2
Εκτάσεις που αρδεύονται (στρέμματα)	359.580	287.625	-20,0

Πίνακας 2.5: Γεωργικές εκμεταλλεύσεις και χρησιμοποιούμενες γεωργικές εκτάσεις στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ,2021

Αναφορικά με τον αριθμό των γεωργικών, κτηνοτροφικών και μεικτών (γεωργοκτηνοτροφικών) εκμεταλλεύσεων, την τελευταία δεκαετία παρατηρείται

μια πολύ μεγάλη μείωση (μέση μείωση 39,3%) με μεγαλύτερη στις αμιγώς κτηνοτροφικές.

	2009	2020	Μεταβολή (%)
Καθαρά γεωργικές	18.209	11.783	-35,3
Καθαρά κτηνοτροφικές	731	423	-42,1
Μεικτές (γεωργοκτηνοτροφικές)	5.290	3.148	-40,5

Πίνακας 2.6: Καθαρά γεωργικές, καθαρά κτηνοτροφικές και μεικτές εκμεταλλεύσεις στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ,2021

Σχετικά με την κατανομή των εκμεταλλεύσεων στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, σε όλες τις βασικές κατηγορίες χρήσης παρατηρείται τα τελευταία χρόνια έντονη πτωτική τάση με μεγαλύτερη μείωση στα αμπέλια και τα σταφιδάμπελα (55%), ενώ μόνο σε μια κατηγορία αυτή των θερμοκηπίων παρατηρείται έντονη αύξηση κατά 85,7%.

	Αριθμός Εκμεταλλεύσεων (2009)	Αριθμός Εκμεταλλεύσεων (2020)	Μεταβολή (%)
Αροτραίες καλλιέργειες	19.725	13.485	-31,6
Αμπέλια	5.636	2.535	-55,0
Δενδρώδεις καλλιέργειες	4.567	3.856	-15,6
Θερμοκήπια	84	156	85,7
Λοιπές εκτάσεις	12.498	9.073	-27,4

Πίνακας 2.7: Κατανομή στις εκμεταλλεύσεις, κατά βασικές κατηγορίες χρήσης στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ,2021

Πτώση παρατηρείται και στην κατανομή της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης σε στρέμματα, στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας όπως απεικονίζεται στον πίνακα 2.8, σε όλες τις βασικές κατηγορίες χρήσης εκτός από τις δενδρώδεις καλλιέργειες που υπάρχει μια μικρή αύξηση (15,1%). Στις λοιπές εκτάσεις που αναφέρονται στον πίνακα, συμπεριλαμβάνονται

λαχανόκηποι για οικογενειακή χρήση, λιβάδια και βοσκότοποι, άγονοι βοσκότοποι, φυτώρια, άλλες πολυετείς φυτείες και τέλος οι αγραναπαύσεις.

	Στρέμματα (2009)	Στρέμματα (2020)	Μεταβολή (%)
Αροτραίες καλλιέργειες	1.627.602	1.405.898	-13,6
Αμπέλια και σταφιδάμπελα	22.251	16.257	-26,9
Δενδρώδεις καλλιέργειες	59.887	68.939	15,1
Θερμοκήπια	187	167	-10,6
Λοιπές εκτάσεις	516.898	386.522	-25,2

Πίνακας 2.8: Κατανομή των χρησιμοποιούμενων γεωργικών εκτάσεων στις εκμεταλλεύσεις κατά βασικές κατηγορίες χρήσης (στρέμματα) στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ,2021

Για τις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις παρατηρείται μείωση σε όλα τα είδη ζώων, με την μεγαλύτερη αρνητική μεταβολή να εμφανίζεται στους χοίρους (86,3%) και στα πουλερικά (77,4%).

	Αρ. Εκμεταλλεύσεων (2009)	Αρ. Εκμεταλλεύσεων (2020)	Μεταβολή (%)
βοοειδή	1369	803	-41,3
πρόβατα	2887	2141	-25,8
αίγες	2270	1478	-34,9
χοίροι	1714	234	-86,3
πουλερικά	8440	1906	-77,4
μελισσοκομία	375	326	-13,1

Πίνακας 2.9: Κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ,2021

Αντίστοιχες μειώσεις παρατηρούνται και στον αριθμό των ζώων στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, με την μεγαλύτερη αρνητική μεταβολή να παρατηρείται στον αριθμό των χοίρων και των πουλερικών. Ο αριθμός των βοοειδών παραμένει σταθερός, ενώ η μοναδική αύξηση παρατηρείται στον αριθμό των κυψελών.

	Αριθμός ζώων (2009)	Αριθμός ζώων (2020)	Μεταβολή (%)
βοοειδή	40.230	40.233	0,0
προβατοειδή	400.301	392.391	-2,0
αιγοειδή	163.732	146.500	-10,5
χοίροι	22.209	9.093	-59,1
πουλερικά	307.141	104.356	-66,0
Μελισσοκομία (κυψέλες)	18.942	22.176	17,1

Πίνακας 2.10: Αριθμός ζώων (κατά είδος ζώου) στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ,2021

Μεγάλη μείωση όπως φαίνεται και στον πίνακα 2.11 παρατηρείται στον αριθμό των κατοίκων που απασχολούνται στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας στον πρωτογενή τομέα, είτε αποκλειστικά με αυτόν είτε σε συνδυασμό με άλλη απασχόληση.

	2009	2020	Μεταβολή (%)
Αποκλειστική απασχόληση	30.494	20.004	-34,4
Κύρια με άλλη δευτερεύουσα απασχόληση	1.769	508	-71,3
Δευτερεύουσα με άλλη κύρια απασχόληση	8.626	3.627	-58,0

Πίνακας 2.11: Απασχόληση κατόχων και μελών της οικογένειάς τους στη γεωργία – κτηνοτροφία στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ,2021

Αναφορικά με τις ημέρες εργασίας των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα παρατηρείται μια σημαντική μείωση των εποχικών εργατών και των κατόχων των εκμεταλλεύσεων και των μελών της οικογενείας τους. Αύξηση παρατηρείται στους μόνιμους εργάτες, όπως και στους κατ' αποκοπή εργαζόμενους.

	2009	2020	Μεταβολή (%)
κάτοχοι - μέλη της οικογένειάς τους που εργάστηκαν στην εκμετάλλευση	3.530.265	2.933.102	-16,9
μόνιμοι εργάτες	335.275	365.114	8,9
εποχικοί εργάτες	274.852	194.262	-29,3
λοιποί (κατ' αποκοπή εργασία και αλληλοβοήθεια)	83.729	102.283	22,2

Πίνακας 2.12: Ημέρες εργασίας που απασχολήθηκαν στη γεωργία - κτηνοτροφία, κατά κατηγορία στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας
 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ,2021

2.3 Η ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΟΝ ΝΟΜΟ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Ο αγροτικός τομέας, διαχρονικά αποτελεί σημαντικό ποσοστό της οικονομίας και της απασχόλησης της περιοχής, ακολουθεί όμως μία σταδιακά φθίνουσα πορεία. Κατά την διάρκεια των χρόνων έχει υποστεί σημαντική συρρίκνωση αλλά διατηρεί σημαντική θέση είτε ως τομέας για την οικονομική δραστηριότητα, είτε ως παράγοντας για την κοινωνική συνοχή, ειδικά των ορεινών και απομακρυσμένων περιοχών.

Η πλειοψηφία των γεωργικών εδαφών είναι οριακή για γεωργική εκμετάλλευση. Οι παραγωγοί αγροτικών προϊόντων επιβάλλεται λόγω των συνθηκών να κατευθυνθούν σε νέους δρόμους όπως η βελτίωση στην ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων, η εισαγωγή νέων και καινοτόμων πρακτικών για την εμπορία και την διακίνηση, αλλά και η συνεχής παρακολούθηση των τάσεων που επικρατούν στις διεθνείς αγορές.

Η περιοχή παράγει προϊόντα Π.Γ.Ε. όπως μήλα, φασόλια, αλλά και προϊόντα Π.Ο.Π. όπως διάφορα τυροκομικά προϊόντα (κασέρι, μανούρι, μπάτζος, φέτα, κεφαλογραβιέρα) τα οποία παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα (λόγω της υψηλής ποιότητας και της καλής φήμης τους) και τα οποία μπορούν να ενισχύσουν σημαντικά τον δευτερογενή τομέα (μεταποίηση, τυποποίηση) και να συμβάλλουν στην αύξηση του ΑΕΠ.

2.3.1 Τα κύρια χαρακτηριστικά του πρωτογενή τομέα

Ο πρωτογενής τομέας αν και αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα στην διάρθρωση και στην παραγωγικότητα, είναι σημαντικός για την οικονομική δραστηριότητα και για την κοινωνική συνοχή. Συγκεκριμένα το 2012 απασχολούσε το 26,51% (5.979 κατοίκους) της περιοχής και συμμετείχε με ποσοστό 10,33% στη διαμόρφωση της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας του νομού Καστοριάς (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας,2015).

Οι συνολικές εκμεταλλεύσεις (γεωργικές και κτηνοτροφικές) το 2016 ήταν 2.966 και οι χρησιμοποιούμενες καλλιεργούμενες εκτάσεις ήταν 223.000 στρέμματα. Αμιγώς γεωργικές ήταν οι 2.484, οι 89 είναι αμιγώς κτηνοτροφικές και οι 393 μικτές (ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων, 2016).

Ένα πολύ χαρακτηριστικό στοιχείο, είναι η συντριπτική μείωση των συνολικών εκμεταλλεύσεων κατά 29,1 % αυτών που δραστηριοποιούνταν το 2001 καθώς υπήρχαν 4.179 αγροτικές εκμεταλλεύσεις, 3.013 αμιγώς γεωργικές, 79 αμιγώς κτηνοτροφικές και 1.087 μικτές.

Η σημαντική μείωση των μικτών εκμεταλλεύσεων καταδεικνύει την εναλλαγή από την πολλαπλή αγροτική δραστηριότητα στην μονοκαλλιέργεια.

Οι δυσκολίες στον κλάδο της κτηνοτροφίας αλλά και τα σχετικά χαμηλά εισοδήματα, αποτυπώνονται με την συνεχόμενη μείωση του αριθμού των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων από το έτος 1980.

Στις αμιγώς γεωργικές εκμεταλλεύσεις αντιστοιχούν κατά μέσο όρο 66,5 στρέμματα ανά εκμετάλλευση.

εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα										
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ			Σύνολο		Μεικτές		Αμιγώς γεωργικές		Αμιγώς κτηνοτροφικές	
			Εκμεταλλεύσεις	Έκταση	Εκμεταλλεύσεις	Έκταση	Εκμεταλλεύσεις	Έκταση	Εκμεταλλεύσεις	Έκταση
00	00	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	684.902	31.525	105.709	9.886	562.965	20.973	16.227	666
21	00	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	23.089	2.146	4.320	664	18.157	1456	611	26
21	56	ΝΟΜΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	2.966	223	393	52	2.484	165	89	5

Πίνακας 2.13: Εκμεταλλεύσεις και χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση αυτών, με διάκριση σε μεικτές, αμιγώς γεωργικές και κτηνοτροφικές, στην περιφέρεια τον νομό

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, έτους 2016

2.3.2 Κύριες χρήσεις αγροτικής γης

Το σύνολο της αγροτικής γης στον νομό Καστοριάς είναι περίπου 223 χιλιάδες στρέμματα. Άλλα 30 χιλιάδες στρέμματα καταγράφονται ως «λοιπές εκτάσεις εκτός από μόνιμα λιβάδια και βοσκότοποι». Το σύνολο των αρδευομένων εκτάσεων είναι περίπου 40.000 στρέμματα σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ.

Εκτάσεις σε στρέμματα												
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ			ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ ΑΡΔΕΥΘΕΙΣΣΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ HOLDINGS WITH IRRIGATED AREAS		ΑΡΔΕΥΘΕΙΣΣΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΕΙΔΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ IRRIGATED AREAS BY TYPE OF CROPS							
			ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ HOLDINGS	ΑΡΔΕΥΘΕΙΣΣΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ IRRIGATED AREAS	ΑΡΟΤΡΑΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ARABLE CROPS		ΠΟΛΥΕΤΕΙΣ ΜΟΝΙΜΕΣ (ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ) PERMANENT CROPS		ΑΜΠΕΛΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑΦΙΔΑΜΠΕΛΑ VINEYARDS		ΛΟΙΠΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ OTHER CROP AREAS	
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ HOLDINGS	ΕΚΤΑΣΗ AREA	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ HOLDINGS			ΕΚΤΑΣΗ AREA	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ HOLDINGS	ΕΚΤΑΣΗ AREA	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ HOLDINGS	ΕΚΤΑΣΗ AREA	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ HOLDINGS	ΕΚΤΑΣΗ AREA	
			2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ			13.603	473.356	7.594	409.641	2.776	55.774	594	2.904	7.303	5.038
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ			1.719	40.437	1.062	28.929	603	10.976	72	215	280	317

Πίνακας 2.14 Εκμεταλλεύσεις με αρδευθείσες εκτάσεις κατά είδος καλλιέργειας, περιφέρεια και περιφερειακή ενότητα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων, 2016

Η περιοχή διαθέτει ένα πολύ πλούσιο και υπεραρκετό δυναμικό επιφανειακών υδάτων, αλλά παρόλα αυτά οι αρδευόμενες εκτάσεις αποτελούν ένα πολύ χαμηλό ποσοστό (18,13%) των συνολικών εκτάσεων.

Το χαμηλό ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων καταδεικνύει την έλλειψη σημαντικών επενδύσεων (φράγματα, αρδευτικά δίκτυα) στην περιοχή, αλλά επίσης επηρεάζει τη σύνθεση των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων (κυρίαρχη είναι η καλλιέργεια σιτηρών, μήλων και φασολιών), η οποία αποτελεί ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της αγροτικής ανάπτυξης.

Η γεωργική γη κατέχεται σε μεγάλο ποσοστό από μη επαγγελματίες αγρότες και εκμισθώνεται. Το γεγονός αυτό αρχικά στρεβλώνει την διάρθρωση της ιδιοκτησίας της αγροτικής γης αλλά αποτελεί πρόβλημα για τον πρωτογενή τομέα αφού επιβαρύνει σημαντικά το κόστος παραγωγής.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ			Ιδιόκτητη		Νοικιασμένη		Μεσιακή		Άλλο καθεστώς κατοχής	
			Αριθ. Εκμ/σεων	Έκταση	Αριθ. Εκμ/σεων	Έκταση	Αριθ. Εκμ/σεων	Έκταση	Αριθ. Εκμ/σεων	Έκταση
00	00	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	686.932	21.616	146.323	12.278	3.381	95	12.736	790
13	00	ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	20.047	756	11.541	1.219	228	7	1.077	245
13	56	ΝΟΜΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	2.600	98	1.368	120	4	0	33	1

Πίνακας 2.15 Κατανομή της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης των εκμεταλλεύσεων κατά καθεστώς κατοχής, περιφέρεια και νομό (εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, *Απογραφή Γεωργίας – Κτηνοτροφίας*, 2009

Τα υφιστάμενα αρδευτικά έργα του νομού Καστοριάς φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί. Τα αρδευτικά δίκτυα είναι κλειστά υπό πίεση και η άρδευση γίνεται με σταγόνες και λιγότερο με καταιονισμό.

Τα αρδευόμενα στρέμματα όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα 2.16 της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών της Περιφερειακής Ενότητας Καστοριάς είναι 39.550. Για άλλα 8.000 στρέμματα υπάρχει ετοιμότητα μελετών προς κατασκευή.

α/α	Όνομασία Αρδευτικού δικτύου	Θέση	Αρδευόμενα στρέμματα	Φορέας λειτουργίας
Υφιστάμενα αρδευτικά έργα				
1	Βασιλειάδας	Δ.Δ. Βασιλειάδας	3.900	ΤΟΕΒ Βασιλειάδας – Βέργας – Μελισσότοπου - Σταυροπόταμου
2	Μελισσότοπου	Δ.Δ. Μελισσότοπου	1.440	ΤΟΕΒ Βασιλειάδας – Βέργας – Μελισσότοπου - Σταυροπόταμου
3	Βέργας	Δ.Δ. Βασιλειάδας	600	ΤΟΕΒ Βασιλειάδας – Βέργας – Μελισσότοπου - Σταυροπόταμου
4	Σταυροπόταμου	Δ.Δ. Σταυροπόταμου	1.150	ΤΟΕΒ Βασιλειάδας – Βέργας – Μελισσότοπου - Σταυροπόταμου
5	Κορησού	Δ.Δ. Κορησού	3.783	ΤΟΕΒ Κορησού - Λιθιάς
6	Λιθιάς	Δ.Δ. Λιθιάς	1.849	ΤΟΕΒ Κορησού - Λιθιάς
7	Κορομηλιάς - Μεσοποταμίας	Δ.Δ. Κορομηλιάς - Μεσοποταμίας	4.360	ΤΟΕΒ Κορομηλιάς – Μεσοποταμίας - Λεύκης
8	Λεύκης	Δ.Δ. Λεύκης	1.500	ΤΟΕΒ Κορομηλιάς – Μεσοποταμίας - Λεύκης
9	Κορομηλιάς – Λεύκης (βελτίωση)	Δ.Δ. Κορομηλιάς – Λεύκης	970	ΤΟΕΒ Κορομηλιάς – Μεσοποταμίας - Λεύκης
10	Μεσοποταμίας – Καλοχωρίου	Δ.Δ. Μεσοποταμίας – Καλοχωρίου	2.200	ΤΟΕΒ Μεσοποταμίας – Καλοχωρίου – Πενταβρύσου – Τσάκωνης – Χιλιοδένδρου - Ποριάς
11	Πενταβρύσου - Τσάκωνης	Δ.Δ. Πενταβρύσου - Τσάκωνης	700	ΤΟΕΒ Μεσοποταμίας – Καλοχωρίου – Πενταβρύσου – Τσάκωνης – Χιλιοδένδρου - Ποριάς
12	Χιλιοδένδρου - Ποριάς	Δ.Δ. Χιλιοδένδρου - Ποριάς	2.150	ΤΟΕΒ Μεσοποταμίας – Καλοχωρίου – Πενταβρύσου – Τσάκωνης – Χιλιοδένδρου - Ποριάς
13	Κορεστίων Α΄	Δ.Δ. Αγ. Αντωνίου – Μαυροκάμου - Κρασιώννα	3.042	ΤΟΕΒ Κορεστίων
14	Κορεστίων Β΄	Δ.Δ. Άνω και Κάτω Μελά – Μακροχωρίου - Χαλάρας	2.162	ΤΟΕΒ Κορεστίων
15	Μακροχωρίου	Δ.Δ. Μακροχωρίου	140	ΤΟΕΒ Κορεστίων
16	Οξυάς	Δ.Δ. Οξυάς	520	ΤΟΕΒ Βυσινιας - Οξυάς
17	Βυσινιας	Δ.Δ. Βυσινιας	910	ΤΟΕΒ Βυσινιας - Οξυάς
18	Ιεροπηγής	Δ.Δ. Ιεροπηγής	529	Δήμος Καστοριάς
19	Διαλεκτού	Δ.Δ. Διαλεκτού	482	ΤΟΕΒ Βράχου
20	αξιοποίησης φράγματος Βράχου	Δ.Δ. Λακκωμάτων – Λαχανόκηπου – Μελανθίου – Κρύων Νερών	6.500	ΤΟΕΒ Βράχου
21	Κρανοχωρίου	Δ.Δ. Κρανοχωρίου	300	Δήμος Νεστορίου
22	Νεστορίου	Δ.Δ. Νεστορίου	360	Δήμος Νεστορίου
Προτεινόμενα αρδευτικά έργα				
1	Μεταμόρφωσης	Δ.Δ. Μεταμόρφωσης	1.000	

α/α	Όνομασία Αρδευτικού δικτύου	Θέση	Αρδευόμενα στρέμματα	Φορέας λειτουργίας
2	Πενταβρύσου	Δ.Δ. Πενταβρύσου, Ομορφοκκλησιάς	1.150	
3	Γέρμα	Δ.Δ. Γέρμα	3.200	
4	Αμμουδάρας – Αμπελοχωρίου - Βοτανίου	Δ.Δ. Αμμουδάρας	2.600	

Πίνακας 2.16 Πίνακας Καταγραφής Κατάστασης αρδευτικών δικτύων Π.Ε Καστοριάς

Πηγή: Διεύθυνση Τεχνικών Έργων Π.Ε. Καστοριάς, Τμήμα Δομών Περιβάλλοντος.

Η περιοχή διαθέτει υπερεπάρκεια επιφανειακών υδάτων όμως τα υφιστάμενα αρδευτικά δίκτυα αξιοποιούν ένα μικρό μέρος των φυσικών πόρων (έδαφος και νερό). Επομένως οι υδάτινοι πόροι δεν αξιοποιούνται επαρκώς.

2.3.3 Φυτική παραγωγή

Η πλειοψηφία των γεωργικών εδαφών είναι υποβαθμισμένα και οριακά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για γεωργική χρήση. Αυτό συνεπάγεται μικρές στρεμματικές αποδόσεις, αλλά και προϊόντα φυτικής παραγωγής με χαμηλή ανταγωνιστικότητα στην αγορά (στην πλειοψηφία τους). Τα δημητριακά καλλιεργούνται λόγω της ύπαρξης καθεστώτων ενισχύσεων που τα επιδοτούν.

Δυναμικές καλλιέργειες αποτελούν τα μήλα και τα όσπρια. Σε αυτά έχει στραφεί μεγάλο μέρος των παραγωγών και ταυτόχρονα αποτελούν διέξοδο στην απασχόληση.

Προϊόντα ΠΓΕ αποτελούν τα φασόλια γίγαντες - ελέφαντες Καστοριάς και τα μήλα Καστοριάς (ορισμένες ποικιλίες). Η διάθεσή τους στην αγορά γίνεται κυρίως χύμα όμως για την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς τους πρέπει να προωθούνται αποτελεσματικότερα (με συσκευασία, τυποποίηση και πιστοποίηση). Η προώθηση φυτεύσεων με νέες και αποδοτικότερες ποικιλίες, προβλέπεται να αυξήσει την παραγωγή των μήλων και να δημιουργήσει μεγάλες ανάγκες για αποθηκευτικούς χώρους (κυρίως ψυγεία).

Σημαντικά προϊόντα για την περιοχή αποτελούν η τομάτα, η πατάτα, τα κηπευτικά, τα αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά, τα οινοποιήσιμα σταφύλια, τα όσπρια (φασόλια, φακές, ρεβύθια), τα κάστανα, τα καρύδια, τα αμύγδαλα αλλά και το μέλι. Η μελισσοκομία δεν είναι αρκετά αναπτυγμένη, κυρίως λόγω των δυσμενών κλιματολογικών συνθηκών (χαμηλές θερμοκρασίες κατά την

διάρκεια των χειμερινών μηνών που δεν ευνοεί τα μελίσσια). Η απασχόληση με την μελισσοκομία αποτελεί κυρίως συμπληρωματικό εισόδημα για τους παραγωγούς και παρουσιάζει αυξητική τάση ο αριθμός των κυψελών.

Στον πίνακα 2.17 απεικονίζεται η διάρθρωση των καλλιεργειών του Νομού Καστοριάς, ανά είδος σε στρέμματα από στοιχεία της Διεύθυνσης Αγροτικής Οικονομίας της Περιφερειακής Ενότητας Καστοριάς.

Καλλιέργεια σε στρ/τα / Έτος Απογραφής	2017	2018	2020	2022
Σιτηρά	110.364	103.500	103.500	108.000
Όσπρια βρώσιμα	17.824	19.200	19.200	14.200
Κηπευτικά	1.625	1.825	1.850	1.860
Οπωρώνες	13.700	14.400	14.400	14.320
Πατάτες	1.600	1.300	1.300	1.400
Βιομηχανικά φυτά	690	1.000	1.000	1.000
Αρωματικά φαρμακευτικά	1.169	1.200	1.180	1.220
Ενεργειακές καλλιέργειες	300	300	300	504
Σανοδοτικά χορτοδοτικά πολυετή	25.000	25.000	25.000	25.000
Καλλιεργούμενοι βοσκότοποι	35.000	39.000	39.000	39.000
Ακρόδρυα	1.880	1.624	1.635	1.640
Αμπέλια	1.200	1.200	1.200	1.200
Ανθοκομία	4	4	4	4
Αγρανάπαυση	12.600	13.450	13.430	13.650
Σύνολο	210.356	209.553	209.569	209.348

Πίνακας 2.17 Καλλιεργήσιμες εκτάσεις Νομού Καστοριάς ανά έτος

Πηγή Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας Καστοριάς

Η διαφορά από το σύνολο της γεωργικής γης (223.000 στρέμματα) προέρχεται από τα μόνιμα λιβάδια και τους βοσκότοπους.

Οι γεωργικές καλλιέργειες (αναλυτικά ανά είδος) και η αντίστοιχη παραγωγή του Νομού Καστοριάς για το έτος 2022 φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί και προέκυψε από έρευνά μας στην Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας Καστοριάς.

Είδος	Έκταση (σε στρέμματα)	Παραγωγή (σε τόνους)
Σιτηρά για καρπό		
σίτος μαλακός	42.000	6.720
σίτος σκληρός	30.000	3.000
σίκαλη	10.000	900
κριθάρι	8.000	1.120
αραβόσιτος	10.000	11.000
triticale	8.000	960
Ξηρά όσπρια για καρπό		
φακές	3.300	231
ρεβίθια	900	81
φασόλια ξηρά	10.000	2.200
κονδυλώδη		
πατάτες ανοιξιάτικες	1.300	4.290
Βιομηχανικά ελαιοδοτικά φυτά		
καπνός	1.000	100
Σανοδοτικά χορτοδοτικά πολυετή		
τριφύλλια, μηδική	25.000	15.100
λειμώνες, καλλιεργούμενοι βοσκότοποι	39.000	
Νωπά κηπευτικά		
τομάτες νωπές υπαίθρου	650	3.900
λοιπά διάφορα νωπά κηπευτικά (πιπεριές, λάχανα, μπιζέλια, κ.ά.)	1.175	
Οπώρες (μηλοειδή)		
μήλα	14.200	59.640
αχλάδια	120	120
Ακρόδρυα		
καρύδια	1.000	250
αμύγδαλα	300	60
κάστανα	324	113
Αμπέλια		
σταφύλια κοινών κρασάμπελων	800	560
επιτραπέζια σταφύλια	400	400

Πίνακας 2.18 Κυριότερα γεωργικά προϊόντα Νομού Καστοριάς κατά είδος, έκταση και παραγωγή (2022)

Πηγή Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας Καστοριάς

2.3.4 Ζωική παραγωγή

Κατά την περίοδο 1980-2007 οι κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις υπέστησαν σημαντική μείωση (74%), ως αποτέλεσμα της απομάκρυνσης των αγροτών από τον τομέα της κτηνοτροφίας. Η ακαθάριστη πρόσοδος που προήλθε από τον κτηνοτροφικό κλάδο εκτιμάται περίπου στο 29,28% του συνόλου από τον πρωτογενή τομέα, ενώ η ακαθάριστη πρόσοδος από την φυτική παραγωγή εκτιμάται ότι ανήλθε σε ποσοστό 70,7% στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (Επιχειρησιακό πρόγραμμα Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, 2014-2020)

Στην περιοχή παράγονται κυρίως φυτικά προϊόντα χαμηλότερης αξίας και με μικρό χρόνο διατήρησης, σε σχέση με τα κτηνοτροφικά προϊόντα.

Αν υπάρξει βελτίωση στην αναλογία αυτή προς τον τομέα της κτηνοτροφίας, μπορεί να συμβάλει στην αύξηση της τοπικής κατανάλωσης κάποιου μέρους της φυτικής παραγωγής (ως ζωοτροφές), με άμεσο αποτέλεσμα την επένδυση της υπεραξίας αυτής προς όφελος της τοπικής ανάπτυξης.

Η χοιροτροφία και η πτηνοτροφία δεν είναι αναπτυγμένοι κλάδοι της κτηνοτροφίας. Σημαντική είναι η ανάπτυξη εκτροφής βοοειδών Ελληνικής Κόκκινης φυλής ελευθέρας Βοσκής. Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Δημητριακών & Κτηνοτροφικών Προϊόντων Καστοριάς κατέκτησε την πρώτη θέση ανάμεσα σε εκατό υποψηφίους, συμμετέχοντας στην Κατηγορία «Ανθεκτικό μέλλον» με την υποψηφιότητα «Γενετικοί πόροι στην κτηνοτροφία: Ελληνική κόκκινη φυλή Καστοριάς – Κρυσταλλοπηγής» (Αγροτικά Νέα, 2023)

Προϊόντα ΠΟΠ που παράγονται στην περιοχή αποτελούν η φέτα, το κασέρι, το μανούρι, ο μπάτζος και η κεφαλογραβιέρα. Οι ποσότητες όμως που παράγονται είναι μικρές διότι ο μεγάλος όγκος της ποσότητας γάλακτος πωλείται σε μεγάλες γαλακτοβιομηχανίες της χώρας.

Στον Πίνακα 2.19 απεικονίζεται ο αριθμός των ζώων σε διάφορα έτη απογραφής για τον Νομό Καστοριάς

Αριθμός Ζώων/ Έτος Απογραφής	2012	2013	2015	2016	2022
Πρόβατα	77.000	79.300	70.694	72.476	69.239
Αίγες	16.500	16.100	14.174	14.888	14.339
Βοοειδή	2.930	3.115	3.494	3.662	4.151
Χοίροι	6.000	6.000	3.000	2.800	4.000
Ιπποειδή	316	330	324	319	578
Όρνιθες (χωρική πτηνοτροφία)	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000
Όρνιθες (συστηματική πτηνοτροφία)	4.000	4.000	5.300	6.500	5.100
Κουνέλια	450	450	500	520	500
Κυψέλες	7.800	8.812	5.200	10.940	11.855

Πίνακας 2.19 Αριθμός Ζώων ανά έτος απογραφής

Πηγή: Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας Καστοριάς

Σύμφωνα με στοιχεία από τη Διεύθυνση Κτηνιατρικής Καστοριάς για το 2022 οι κτηνοτροφικές μονάδες που λειτουργούν στο νομό Καστοριάς είναι οι παρακάτω:

- 486 μονάδες αιγοπροβάτων /83.580 αιγοπρόβατα
- 274 μονάδες βοοειδών /4.151 βοοειδή
- 2 μονάδες χοιροτροφικές/4.000 χοίροι
- 5 μονάδες ωοπαραγών ορνίθων/5100 ωοπαραγωγές όρνιθες
- 21 μονάδες γουνοφόρα ζώα μινκ/48.294 μάνες και 10.817 αρσενικά
- 1 μονάδες Τσιντσιλά/200 ζώα
- 2 μονάδες ιχθυοπαραγωγικές πέστροφα/5 τόνοι ετησίως
- 1 μονάδα εκτροφής σαλιγκαριών/ 10 τόνοι ετησίως
- 124 μελισσοπαραγωγοί
- 123 κάτοχοι ιπποειδών/ 578 ιπποειδή (263 ίπποι, 15 όνοι, 300 ημίονοι)

2.3.5 Εμπορία αγροτικών προϊόντων

Οι μεγάλες ελλείψεις στην τυποποίηση, την μεταποίηση, την συσκευασία και την πιστοποίηση των αγροτικών προϊόντων αντανakλούν στον τομέα της εμπορίας τους. Σήμερα, ο παραγωγός των αγροτικών προϊόντων, παράγει σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα για την αγορά, για άγνωστους καταναλωτές.

Το αγροτικό εισόδημα καθορίζεται τόσο από την παραγόμενη ποσότητα, όσο και από τις τιμές πώλησης, οι οποίες εξαρτώνται από τις διατροφικές ανάγκες, τις ιδιαίτερες προτιμήσεις, αλλά και το εισόδημα που διαθέτουν οι καταναλωτές. Επομένως ως ένας επιχειρηματίας υποχρεώνεται να παράγει και να προωθή τα παραγόμενα προϊόντα με οργάνωση και σύστημα.

Μεγάλες εταιρείες εμπορίας αγροτικών προϊόντων της ευρύτερης περιοχής είναι η ΓΕΟΚ ΑΕ, η ΑΓΡΟΚΑ και η ΑΡΟΣΙΣ. Πολλές γνωστές αλυσίδες τροφίμων απορροφούν μέρος της τοπικής παραγωγής.

Η άμεση πώληση πραγματοποιείται κατά την πώληση του προϊόντος από τον παραγωγό απευθείας στον τελικό καταναλωτή και γίνεται συνήθως για μικρές ποσότητες προϊόντων στις λαϊκές αγορές.

Η έμμεση πώληση πραγματοποιείται όταν το προϊόν διατίθεται στους τελικούς καταναλωτές διά μέσω άλλων φορέων του εμπορίου (όπως οι χονδρέμποροι) και αφορά τον μεγαλύτερο όγκο της αγροτικής παραγωγής. Με την χοντρική πώληση πωλούνται μεγάλες ποσότητες αγροτικών προϊόντων από τους αγρότες είτε σε χονδρέμπορους, είτε στην γεωργική βιομηχανία, είτε στο λιανεμπόριο σε μικρότερο βαθμό. Η πώληση κρεάτων σε τοπικά κρεοπωλεία ή γνωστές αλυσίδες τροφίμων, είναι περίπτωση πώλησης σε λιανοπωλητές.

Η προπώληση, είναι ένα είδος πώλησης, κατά το οποίο ο παραγωγός πρωτογενών ή επεξεργασμένων προϊόντων, πουλάει τα προϊόντα πριν την παραγωγή (π.χ. με συμβολαιακή γεωργία) και παρουσιάζει μία ανάπτυξη τα τελευταία έτη.

Η περιοχή του νομού Καστοριάς μειονεκτεί:

- στην επιστημονική προσέγγιση των πωλήσεων δηλαδή ερευνώντας και μελετώντας τα προβλήματα,
- στην ευκολία στην προσαρμογή που σημαίνει παραγωγή των πιο κατάλληλων προϊόντων, η οποία προϋποθέτει την ευκολία κατανόησης των

νέων απαιτήσεων από τους αγοραστές και μεγαλύτερη ευελιξία κατά την παραγωγή,

- στην ικανότητα να προβλέπει τις νέες επιθυμίες των καταναλωτών, αλλά και την κατεύθυνσή τους στο μέλλον.

Οι μεταφορές των αγροτικών προϊόντων προς τα μεγαλύτερα κέντρα διάθεσης πραγματοποιείται μόνο οδικώς (έλλειψη δικτύου σιδηροδρόμων).

Η ορθολογική παραγωγή και διάθεση των αγροτικών προϊόντων, καθώς και η αξιολόγηση των δυνατοτήτων που προσφέρονται, όπως:

- η βιολογική γεωργία,
- η συμβολιακή γεωργία,
- η απευθείας διάθεση των προϊόντων,
- η διαφοροποίηση
- η μετασυλλεκτική πρόσθεση αξίας
- η τυποποίηση,
- η επωνυμία,
- η εξωστρέφεια,
- η εκμετάλλευση των πληροφοριακών συστημάτων και της επικοινωνίας,
- η δραστηριοποίηση με τον τουρισμό,

μπορεί να προσφέρουν ικανά κέρδη και να μεγιστοποιήσουν την αξία των αγροτικών προϊόντων.

Οι επιχειρήσεις μεταποίησης - τυποποίησης του αγροδιατροφικού τομέα του Νομού Καστοριάς παρουσιάζονται στον πίνακα 2.20

Επιχειρήσεις μεταποίησης - τυποποίησης του αγροδιατροφικού τομέα	αριθμός
Μονάδες τυποποίησης- μεταποίησης και εμπορίας οπωροκηπευτικών	4
Οινοποιεία	3
Άλλες επιχειρήσεις (μανιτάρια)	1
Μονάδες επεξεργασίας γάλακτος, τυροκομεία	5
Μονάδες παραγωγής ζωοτροφών	1
Ψυγεία αποθήκευσης μήλων	8
Μονάδες επεξεργασίας και τυποποίησης οσπρίων	2
Μονάδες παραγωγής ειδών διατροφής μετά την πρώτη τυποποίηση μεταποίηση	8
Εργαστήριο τυποποίησης και συσκευασίας αρωματικών φυτών	1
ΣΥΝΟΛΟ	33

Πίνακας 2.20 Αριθμός επιχειρήσεων μεταποίησης-τυποποίησης ανά κατηγορία

Πηγή: Αναπτυξιακή Καστοριάς Α.Ε., 2016

Στον Νομό Καστοριάς, λειτουργεί ιδιωτική μονάδα σποροπαραγωγής (**AGROMAK**), καθώς και διαλογητήριο - συσκευαστήριο τομάτας Ομάδας παραγωγών και μονάδα παράγωγης μανιταριών που ενισχύθηκαν μέσω του προγράμματος LEADER II. Επίσης λειτουργεί ιδιωτική μονάδα διαλογής και συσκευασίας οπωροκηπευτικών (μήλων, τομάτας, πατάτας). Ιδρύθηκε οίνοποιείο μέσω της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER+ για παραγωγή και εμφιάλωση Τοπικού Οίνου Καστοριάς.

Η σημαντικότερη βιομηχανική και παραγωγική, μονάδα μήλων και κηπευτικών του Νομού Καστοριάς, είναι η Γεωργική Εταιρία Οπωροκηπευτικών Καστοριάς (**Γ.Ε.Ο.Κ. Α.Ε.**). Πρόκειται για μια εταιρία λαϊκής βάσης, που ιδρύθηκε το 1979 έπειτα από συνένωση 467 οπωροπαραγωγών. Τα μέλη της σήμερα ανέρχονται σε 640, που αποτελούν το 60-70% των παραγωγών οπωροκηπευτικών στον Νομό Καστοριάς. Δραστηριότητες της είναι η συστηματική, ομαδική και οργανωμένη συγκέντρωση, συσκευασία, τυποποίηση, αποθήκευση, συντήρηση, μεταφορά και διάθεση των μήλων και κηπευτικών των μελών της.

Η πλειοψηφία των μετόχων της εταιρείας ανήκει στο δήμο Καστοριάς. Διαθέτει διαλογητήριο και συσκευαστήριο μήλων και κηπευτικών (κυρίως τομάτας), ψυκτικούς θαλάμους κοινής ψύξης και ελεγχόμενης ατμοσφαιρας, πλυντήριο πολλαπλών υλικών συσκευασίας, δίκτυο μετεωρολογικών κλωβών για τη λήψη δεδομένων και ανάπτυξη μέτρων φιλικών προς το περιβάλλον και φυτοφαρμακείο.

Η σημαντικότερη μονάδα μεταποίησης τυροκομικών προϊόντων της περιοχής είναι το τυροκομείο της εταιρείας EUROFOOD ΠΟΙΟΤΗΤΑ Α.Ε το οποίο βρίσκεται στο Άργος Ορεστικό (περιοχή ΒΙ.ΠΕ.). Πρόκειται για μια σύγχρονη μεταποιητική μονάδα παραγωγής τυροκομικών προϊόντων, που είναι στελεχωμένη με εξειδικευμένο επιστημονικό και εργατοτεχνικό προσωπικό, που διαθέτει εξοπλισμό για τον καθαρισμό και παστερίωση του γάλακτος καθώς και εργαστήριο κατάλληλα εξοπλισμένο για ποιοτικό έλεγχο. Στην μονάδα υπάρχουν ψυκτικές εγκαταστάσεις, με δυναμικότητα 400 τόνων όπου αποθηκεύονται και συντηρούνται τα τυροκομικά προϊόντα (φέτα, κεφαλοτύρι, κασέρι, κεφαλογραβιέρα) σε δυο ξεχωριστούς θαλάμους. Η μονάδα έχει δυνατότητα επεξεργασίας είκοσι τόνων γάλακτος ημερησίως, ενώ η δυναμικότητα για το συσκευαστήριο σκληρών και μαλακών τυριών ανέρχεται

σε 3.000 πακέτα των 200-300 γραμμαρίων ή 2.000 πακέτων του 0,5 κιλού την ώρα. Η γαλακτοκομική μονάδα, δημιουργήθηκε από την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών (Ε.Α.Σ.) Καστοριάς, και είχε προβεί σε εκσυγχρονισμό, μέσω της κοινοτικής πρωτοβουλίας Leader II, με έργο προϋπολογισμού 235.000 €.

Η Ε.Α.Σ. Καστοριάς μέσω της ίδιας κοινοτικής πρωτοβουλίας, δημιούργησε μονάδα παραγωγής ζωοτροφών στην περιοχή (ΒΙ.ΠΕ.) Άργους Ορεστικού, με δύο γραμμές παραγωγής, η όποια προμηθεύεται από τους τοπικούς παραγωγούς πρώτες ύλες καλύπτοντας μερικώς τις ανάγκες των κτηνοτρόφων του Νομού.

Εκτός από την μονάδα της EUROFOOD ΠΟΙΟΤΗΤΑ Α.Ε , στον τομέα παραγωγής τυροκομικών προϊόντων δραστηριοποιούνται τα τελευταία είκοσι χρόνια και άλλα τέσσερα ιδιωτικά τυροκομεία (Παπαρίζος-Νεστόριο, Πατσίκας-Κλεισούρα, Στεργιούλας-Άργος Ορεστικό, Φάρμα Μόσχου-Φωτεινή).

Στον Δήμο Άργους Ορεστικού (Λακκώματα) υπάρχει η δημοτική επιχείρηση λαϊκής βάσης AGROKA SA. η οποία λειτουργεί σύγχρονο διαλογητήριο συσκευαστήριο οσπρίων (1.500 τ.μ.) σε μία έκταση 8 στρεμμάτων. Η AGROKA αποτελεί την μόνη πιστοποιημένη εταιρία φασολιών γίγαντες-ελέφαντες (Π.Γ.Ε.) στην Ελλάδα που καλύπτει τις προδιαγραφές που ορίζει ο Ευρωπαϊκός Κανονισμός 1428/2003.

Η ιδιωτική εταιρεία «Άροσις» δραστηριοποιείται επίσης στον τομέα των οσπρίων και έχει ενισχυθεί από την κοινοτική πρωτοβουλία LEADER. Εκτός από την τυποποίηση και συσκευασία οσπρίων, η εταιρεία παράγει έτοιμα γεύματα με πρώτη ύλη τα όσπρια. Όλα τα προϊόντα της εταιρείας πωλούνται από τις μεγαλύτερες αλυσίδες τροφίμων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο κλάδος των αρωματικών φυτών, με αποτέλεσμα να υπάρχει ανάγκη δημιουργίας μεταποιητικών μονάδων και εργαστηρίων για αρωματικά φυτά.

Μεταποιητικές επιχειρήσεις που αξιοποιούν γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή του Νομού, εμφανίζονται όλο και σε μεγαλύτερη συχνότητα. Τέτοιες μονάδες μεταποίησης - τυποποίησης κυρίως είναι μήλων, φασολιών, τομάτας, μανιταριών, κάστανου, αρωματικών φυτών, οινοποιείων και τυροκομικών προϊόντων.

Ο κλάδος των μεταποιητικών επιχειρήσεων στον αγροδιατροφικό τομέα μπορεί να αποτελέσει για την περιοχή σημαντικό αναπτυξιακό παράγοντα και

αξιοποιώντας την τοπική αγροτική παραγωγή, η οποία εμφανίζει συγκριτικά πλεονεκτήματα, ιδιαιτέρως στην παραγωγή ποιοτικών προϊόντων (ΠΟΠ και ΠΓΕ, βιολογικά, παραδοσιακά, ολοκληρωμένης καλλιέργειας).

2.4 SWOT Ανάλυση για τον αγροτικό τομέα του Νομού Καστοριάς

Στην συνέχεια παρουσιάζονται συγκεντρωτικά όλα τα δυνατά και αδύναμα σημεία, οι ευκαιρίες και οι απειλές.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> • Σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες έχουν εξαγωγικό προσανατολισμό (μήλα, φασόλια) και φέρνουν την περιοχή σε ισχυρή θέση στην αγορά. • Υπάρχει εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό στον τομέα της γεωργίας, με εμπειρία και τεχνογνωσία ιδιαίτερα της δένδροκαλλιέργειας και των οσπρίων. • Το καλάθι των αγροτικών προϊόντων περιλαμβάνει πλήθος προϊόντων, όπως: οπωροκηπευτικά (τομάτα), όσπρια (φασόλια, ρεβύθια, φακές), κάστανα, καρύδια, αμύγδαλα, κρέας αμνοεριφίων, μανιτάρια και τρούφα, μέλι, αιγοπρόβειο γάλα (τυροκομικά), αμπελοοινικά προϊόντα (κρασί, τσίπουρο), πατάτες, αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά, βιολογικά προϊόντα και βόειο κρέας • Η παραγωγή αναγνωρισμένων προϊόντων με σήμανση ΠΓΕ για μήλα, φασόλια, αλλά και ΠΟΠ για τυροκομικά προϊόντα (φέτα, κασέρι, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ο αριθμός των μονάδων μεταποίησης-τυποποίησης και εμπορίας δεν είναι επαρκής και δεν υπάρχει ικανοποιητική οργάνωση του τομέα ούτε ενιαίο μητρώων εμπόρων • Η μικρή διασύνδεση ανάμεσα στον αγροδιατροφικό τομέα και στους άλλους τομείς της οικονομίας (δευτερογενής και τριτογενής). • Η αδυναμία των παραγωγών να διεκδικήσουν ένα ισχυρό ρόλο στην εφοδιαστική αλυσίδα των γεωργικών προϊόντων (πχ έλλειψη δημοπρατηρίου πώλησης προϊόντων). • Η ανεργία στην περιοχή παραμένει διαχρονικά σε υψηλά επίπεδα με αποτέλεσμα την αύξηση της μετανάστευσης και την γήρανση του τοπικού πληθυσμού. • Υψηλή εξάρτηση της φυτικής παραγωγής από επιδοτήσεις μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων • Δυσμενής ηλικιακή διάρθρωση του πρωτογενή τομέα λόγω ανεπαρκούς εγκατάστασης νέων γεωργών

<p>μανούρι, μπάτζο, κεφαλογραβιέρα) είναι σημαντική.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το υψηλό ποσοστό εκτατικής κτηνοτροφίας και οι εκτεταμένοι θερινοί βοσκότοποι με ποικιλία στην χλωρίδα κυρίως στην περιοχή του Γράμμου που συμβάλουν στην παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας. • Διαφοροποιούμενα μικροκλίματα, για την καλλιέργεια προϊόντων υψηλής αξίας και ποιότητας • Ανάπτυξη της μελισσοκομίας ως συμπληρωματικής αλλά και κύριας πηγής εισοδήματος 	<ul style="list-style-type: none"> • Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των αγροτών με αποτέλεσμα την μη επαρκή χρήση νέων τεχνολογιών • Έλλειψη ομάδων παραγωγών ανά προϊόν (ύπαρξη μιας μόνο ομάδας για οπωροκηπευτικά) και συνεταιριστικού πνεύματος
<p>ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ</p>	<p>ΑΠΕΙΛΕΣ</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Η μεταποίηση τροφίμων είναι ένας βιομηχανικός κλάδος με μεγάλη Α.Π.Α και υψηλή παραγωγικότητα εργασίας, σε σύγκριση με τον πρωτογενή τομέα. Η αύξηση της παραγωγής των μήλων και των οσπρίων δημιουργεί ευκαιρίες για την ενίσχυση του κλάδου της μεταποίησης – τυποποίησης και προσφέρει δυνατότητες για δημιουργία ανταγωνιστικών μονάδων στην τυποποίηση και μεταποίηση των τοπικών γεωργικών αλλά και κτηνοτροφικών προϊόντων. 	<ul style="list-style-type: none"> • Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και η συνεχιζόμενη έλλειψη καθετοποίησης στην παραγωγή - αποτελεσματικής προώθησης στα τοπικά προϊόντα. • Η περαιτέρω αύξηση του κόστους παραγωγής των μεταποιητικών μονάδων λόγω ενεργειακής κρίσης(πόλεμος στην Ουκρανία) και περιορισμών στο διεθνές εμπόριο. • Η επιδείνωση του φαινομένου της εγκατάλειψης των γεωργικών γαιών στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές κυρίως λόγω του υψηλού κόστους παραγωγής με αποτέλεσμα τη μείωση της

<ul style="list-style-type: none"> • Η καθιέρωση της μεσογειακής διατροφής, σε παγκόσμιο επίπεδο σαν πρότυπο υγιεινής διατροφής. • Η αύξηση ζήτησης σε διεθνές επίπεδο από τους καταναλωτές για επεξεργασμένα και τυποποιημένα αγροτικά προϊόντα αλλά και ποιοτικών-ασφαλών τροφίμων. • Ο συνδυασμός αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών της περιοχής με άλλους τομείς όπως ο τουρισμός, η φαρμακευτική βιομηχανία και τα καλλυντικά, εκτός δηλαδή της αγροδιατροφής. • Η χαμηλή αυτάρκεια μεταποιημένων κτηνοτροφικών προϊόντων (στους τομείς του γάλακτος και του κρέατος) στην Ελλάδα, δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για επιχειρηματικότητα στους τομείς αυτούς για τις ορεινές και ημιορεινές περιοχές του νομού Καστοριάς • Οι απαιτήσεις της αγοράς για αύξηση της κυκλικής οικονομίας, του ποσοστού της ανακύκλωσης, της χρήσης βιοδιασπώμενων υλικών και του 'πράσινου πιστοποιητικού' στα προϊόντα • Πλούσιο επιφανειακό υδάτινο δυναμικό • Προβολή των τοπικών προϊόντων από τις τουριστικές μονάδες του Νομού 	<p>πρωτογενούς παραγωγής στις περιοχές αυτές.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η ισχυρή διεθνοποίηση στην αγορά τροφίμων και η επιδείνωση του επενδυτικού περιβάλλοντος για τον αγροδιατροφικό τομέα. • Η καθυστέρηση της ενσωμάτωσης Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) από τις αγροτικές επιχειρήσεις οδηγεί σε απώλειες αγορών στην Ελληνική επικράτεια και το εξωτερικό, ιδίως σε μεταποιημένα ή μη προϊόντα του πρωτογενή τομέα (μήλα και όσπρια). • Αύξηση του ανταγωνισμού από ομοειδή προϊόντα γειτονικών χωρών • Μείωση της αγοραστικής δύναμης των Ελλήνων καταναλωτών λόγω των δυσμενών οικονομικών συνθηκών • Έλλειψη επαρκών εγχώριων ζωοτροφών που οδηγεί στην εισαγωγή από τρίτες χώρες με αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους παραγωγής.
---	--

<ul style="list-style-type: none">• Περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού• Παραγωγή εξειδικευμένων κτηνοτροφικών προϊόντων (κρέατος και γαλακτοκομικών) για την αγοραστική κάλυψη ειδικών κατηγοριών καταναλωτών	
--	--

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

3.1 Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), έχει ωφελήσει σημαντικά και την Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζοντας την ανάπτυξη της υπαίθρου και τον αγροτικό τομέα, ώστε να είναι ανταγωνιστικός, αλλά και την Ελλάδα η οποία με την ένταξή της εξασφάλισε πόρους, οι οποίοι αθροιστικά ισοδυναμούν με ένα ετήσιο Α.Ε.Π.

Η νέα ΚΑΠ αν ευθυγραμμιστεί με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (Green Deal) και την στρατηγική ανάπτυξης “Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο”, (Farm to Fork), μπορεί να βοηθήσει την χώρα να αντιμετωπίσει τις μεγάλες προκλήσεις για την επόμενη προγραμματική περίοδο. Συγκεκριμένα να μεγιστοποιήσει την αποτελεσματικότητα του πρωτογενή τομέα, να συνεισφέρει στην πράσινη και ψηφιακή μετάβαση, να ικανοποιήσει την ζήτηση για τρόφιμα, υγιεινά, με ποιότητα και πιστοποίηση.

Η νέα ΚΑΠ για να αξιοποιηθεί πρέπει να αναληφθούν δράσεις για την επίλυση βασικών προβλημάτων του αγροτικού τομέα. Μερικά από αυτά είναι η απουσία γεωργικών συμβούλων, η δίκαιη κατανομή των ενισχύσεων και η διαχείριση βοσκοτόπων. Η Ελλάδα έχει πολλές δυνατότητες και ταλέντα χωρίς να υστερεί στην έρευνα και στην καινοτομία αλλά μόνο στην εφαρμογή (Χανιώτης Τ.,2022).

3.1.1 ΚΑΠ-Συμβολή στον αγροτικό τομέα της Ελλάδας (2014-2020)

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική για τα έτη 2014-2020, είχε προϋπολογισμό για την Ελλάδα 19,5 δις €, τόσο για άμεσες ενισχύσεις όσο και για ανάπτυξη του αγροτικού τομέα, και είχε στόχο να στηρίξει τον πρωτογενή τομέα και τις αγροτικές περιοχές. Από το συνολικό ποσό τα 14,5 δις € διατέθηκαν για άμεσες ενισχύσεις και το 30% αυτών για καλές γεωργικές πρακτικές. Άλλα 4,2 δις € διατέθηκαν για το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης και για μέτρα στήριξης αγροτικών περιοχών.

Τα σχεδόν 19 δις € διατέθηκαν για την ενίσχυση των παραγωγών, την αγορά των αγροτικών προϊόντων και για το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ), όπως φαίνεται αναλυτικά στον πίνακα 3.1

Εκατ. €	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014-2020
Άμεσες ενισχύσεις	2246	2163	2072	2022	2043	1982	1983	14512
Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης	549	521	731	708	580	411	528	4029
Μέτρα αγοράς	45	66	80	66	69	57	59	442
Σύνολο Ενισχύσεων	2841	2750	2884	2795	2693	2450	2570	18983

Πίνακας 3.1: Ποσά ενισχύσεων ανά πυλώνα για την περίοδο 2014-2020

Πηγή: Δημοσιονομικές εκθέσεις, Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ) και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Το ΠΑΑ στοχεύει να ενισχύσει την βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, να διατηρήσει και να ενισχύσει τα οικοσυστήματα, αλλά και να προωθήσει την τοπική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Ο δεύτερος πυλώνας της ΚΑΠ στηρίζει την αγροτική ανάπτυξη. Οι πληρωμές 4,16 δις € για τον αγροτικό τομέα (έως τον Ιανουάριο του 2022), χρησιμοποιήθηκαν για την ενίσχυση:

- 587 χιλιάδων γεωργών και επιχειρήσεων
- 29 χιλιάδων νέων γεωργών
- για κατάρτιση 28 χιλιάδων γεωργών
- για απόκτηση ευρυζωνικής πρόσβασης σε 231 χιλιάδες κατοίκους σε αγροτικές περιοχές
- 382 εκατομμύρια € για δημόσια έργα

3.1.2 Νέα ΚΑΠ (2023-2027)

Η νέα ΚΑΠ είναι μια μεγάλη ευκαιρία για να αμβλυνθούν οι αδυναμίες του πρωτογενή τομέα στην Ελλάδα. Στοχεύει να αντιμετωπίσει τις τρέχουσες

και μελλοντικές προκλήσεις όπως το φαινόμενο της γήρανσης του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές, τις αλλαγές στο κλίμα αλλά και τη χρηματοδοτική στήριξη των Ελλήνων αγροτών, ώστε να είναι ο αγροτικός τομέας βιώσιμος και ανταγωνιστικός.

Οι στόχοι της ΚΑΠ 2023-2027 είναι σε άμεση συσχέτιση με αυτούς της Πράσινης Συμφωνίας που επιδιώκουν να δώσουν κίνητρα ώστε οι αγρότες να εφαρμόζουν καλές γεωργικές πρακτικές που θα είναι φιλικές τόσο για το περιβάλλον όσο και για το κλίμα. Οι βασικότεροι στόχοι είναι:

- Να εξασφαλίσει δίκαιο εισόδημα για τους αγρότες
- Να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα
- Να εξισορροπήσει την ισχύ της αλυσίδας τροφίμων
- Να δράσει για τις αλλαγές στο κλίμα
- Να προστατεύσει το περιβάλλον
- Να διατηρήσει τα τοπία και την βιοποικιλότητα
- Να ενθαρρύνει την ανανέωση των γενεών
- Να τονώσει τις αγροτικές περιοχές
- Να προστατεύσει την υγεία και την ποιότητα των τροφίμων
- Να εκσυγχρονίσει τον αγροτικό τομέα προωθώντας την γνώση, την καινοτομία, την ψηφιοποίηση της γεωργίας και των αγροτικών περιοχών.

Η στήριξη των αγροτικών εισοδημάτων εξασφαλίζεται με το ποσό των 19,3 δις €, με προσθήκη κονδυλίων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, μειωμένο κατά 0,9% σε σχέση με την ΚΑΠ της περιόδου 2014-2020.

Το Ελληνικό Στρατηγικό σχέδιο 2023-2027 στοχεύει να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα και να διασφαλίσει ένα δίκαιο γεωργικό εισόδημα για τον αγρότη μέσα από παρεμβάσεις, μέτρα και δράσεις που επιδιώκουν τον επαναπροσδιορισμό του αγροτικού τομέα. Επίσης επιδιώκει να μειώσει το περιβαλλοντικό αποτύπωμα και να προσφέρει ασφαλή και υγιεινά τρόφιμα στους καταναλωτές.

Οι στρατηγικοί στόχοι του Ελληνικού Στρατηγικού Σχεδίου για την ΚΑΠ 2023-2027 είναι

- Να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα καταργώντας τα ιστορικά δικαιώματα
- Να μειώσει την άνιση κατανομή των ενισχύσεων και να στηρίξει τις μικρές και μεσαίες εκμεταλλεύσεις.
- Να στηρίξει την βιωσιμότητα με τις συνδεδεμένες ενισχύσεις δίνοντας έμφαση στην κτηνοτροφία και τα δημητριακά.
- Να ενσωματώσει γεωργικές πρακτικές επωφελείς για το περιβάλλον και το κλίμα.
- Να επενδύσει σε νέους αγρότες αυξάνοντας το ποσοστό στον προϋπολογισμό κατά 5,5%.
- Να αυξήσει την παραγωγικότητα δημιουργώντας ένα εθνικό δίκτυο με γεωργικούς συμβούλους.
- Να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα αναβαθμίζοντας την κατάρτιση και εκπαίδευση των αγροτών.
- Να ενισχύσει την οικονομία στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές μεταφέροντας πόρους σε αυτές.

3.2 Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (Green Deal)-Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο (Farm to Fork)

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία είναι μια νέα στρατηγική ανάπτυξης που έχει σκοπό τον μετασχηματισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πλαίσιο της είναι η στρατηγική από το αγρόκτημα στο πιάτο, που έχει σκοπό την μετάβαση σε συστήματα για τα τρόφιμα που θα είναι βιώσιμα έχοντας ουδέτερο ή θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον, περιορίζοντας την κλιματική αλλαγή στο περιβάλλον και τις επιπτώσεις της, αναπτύσσοντας την βιοποικιλότητα και εξασφαλίζοντας τρόφιμα που θα επαρκούν, θα είναι ασφαλή και θρεπτικά που θα προσφέρουν αποδόσεις που θα είναι οικονομικά δίκαιες και θα ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα στον πρωτογενή τομέα και θα προωθούν το εμπόριο.

Οι σημαντικοί στόχοι αυτής της στρατηγικής (Farm to Fork) είναι:

- Να μειώσει την χρήση σε λιπάσματα τουλάχιστον κατά 20% μέχρι το 2030
- Να μειώσει την χρήση σε φυτοφάρμακα και αντιβιοτικά κατά 50% έως το 2030.
- Να αυξήσει τις βιολογικές καλλιέργειες και τις βιώσιμες γεωργικές πρακτικές

3.3 Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (TAA)

Το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας περιλαμβάνει μια σειρά από επενδύσεις και διορθωτικές μεταρρυθμίσεις που έχουν στόχο να ισχυροποιήσουν το επιχειρηματικό περιβάλλον, την πράσινη οικονομία, τον ψηφιακό μετασχηματισμό στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.

Για τον αγροδιατροφικό τομέα προβλέπει δράσεις όπως:

- Ενίσχυση μέσω επιδοτήσεων για την ενδυνάμωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας, βελτιώνοντας τα παρεχόμενα προϊόντα και υπηρεσίες και δημιουργώντας θέσεις εργασίας.
- Υλοποιώντας επενδύσεις που στοχεύουν να εκσυγχρονίσουν και να αναβαθμίσουν τον εξοπλισμό και τις εγκαταστάσεις (ιδίως στην μεταποίηση)
- Να βελτιώσουν την ενεργειακή αποδοτικότητα (αναβαθμίζοντας ενεργειακά τα κτίρια, τον μηχανολογικό εξοπλισμό και τις παραγωγικές διαδικασίες) και τον ψηφιακό μετασχηματισμό (ενσωματώνοντας νέες τεχνολογίες για ηλεκτρονικές πληρωμές, κυβερνοασφάλεια)
- Προκειμένου να ενισχυθούν οι πράσινες επενδύσεις (για αγορά εξοπλισμού προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, για ανακύκλωση, για επαναχρησιμοποίηση υλικών) δίνει ορισμένα κίνητρα στην φορολογία.

Μία πολύ σημαντική δράση είναι ο «Μετασχηματισμός στον γεωργικό τομέα», με προϋπολογισμό 520 εκατομμύρια ευρώ, που υποστηρίζει δράσεις που αφορούν καινοτομία και επεξεργασία με οικολογικό τρόπο των γεωργικών προϊόντων, για να εκσυγχρονιστεί ο αγροτικός τομέας, για να αναδιαρθρωθούν οι καλλιέργειες και να βελτιωθούν γενετικά τα ζώα.

Μέσω των επενδύσεων θα αυξηθεί η ποιότητα και η προστιθέμενη αξία στα προϊόντα, θα αυξηθεί η γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή και θα αυξηθούν οι εξαγωγές.

Οι επιλέξιμες κατηγορίες των επενδυτικών σχεδίων που θα χρηματοδοτούνται από το ΤΑΑ είναι δράσεις:

- Ψηφιακού μετασχηματισμού
- Πράσινης μετάβασης
- Εξωστρέφειας
- Ανάπτυξης οικονομιών κλίμακας μέσω συνεργασιών, εξαγορών και συγχωνεύσεων
- Καινοτομίας-Έρευνας και ανάπτυξης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

4.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Προκειμένου να γίνει η συγκέντρωση των στοιχείων της υπάρχουσας κατάστασης στον αγροτικό τομέα, στον Νομό Καστοριάς και των απόψεων όσων ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα, έγινε έρευνα χρησιμοποιώντας ερωτηματολόγια. Με αυτό τον τρόπο πραγματοποιήθηκε συλλογή στοιχείων και πληροφοριών προκειμένου να εξασφαλιστεί η αντικειμενικότητα της έρευνας καθώς και η αποτελεσματικότητά της.

4.1.1 Κατασκευή – Δομή ερωτηματολογίου

Για την έρευνα δημιουργήθηκε ένα ειδικά διαμορφωμένο ερωτηματολόγιο, το οποίο αποσκοπεί στη συλλογή απαντήσεων, μέσα από τις οποίες προέκυψαν χρήσιμα συμπεράσματα για το ρόλο του αγροτικού τομέα στην ανάπτυξη της περιοχής, σύμφωνα με τη γνώμη των αγροτών.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από πέντε ενότητες:

- Η πρώτη ενότητα περιέχει έξι ερωτήσεις για τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος.
- Η δεύτερη ενότητα περιέχει δεκαέξι ερωτήσεις που αφορούν την διάρθρωση των γεωργοκτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων του νομού και τον τρόπο διάθεσης των αγροτικών προϊόντων.
- Η τρίτη ενότητα περιέχει πέντε ερωτήσεις που αφορούν το μέγεθος και την προέλευση του αγροτικού εισοδήματος.
- Η τέταρτη ενότητα περιέχει δέκα ερωτήσεις που αφορούν τη συμμετοχή των αγροτών στα ευρωπαϊκά προγράμματα.
- Η πέμπτη ενότητα περιέχει δεκαεννέα ερωτήσεις που αφορούν τις προοπτικές του αγροτικού τομέα και την συμβολή του στην ανάπτυξη της περιοχής.

Κατά τη δημιουργία του ερωτηματολογίου για την διασφάλιση της πληρότητας και της ανεξαρτησίας των ερωτήσεων χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα Likert. Στο μεγαλύτερο μέρος του ερωτηματολογίου χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις κλειστού τύπου με συγκεκριμένες προκαθορισμένες απαντήσεις και

σε σύνολο 7 ερωτήσεις ανοικτού τύπου όπου οι συμμετέχοντες κατέθεσαν τις απόψεις τους απαντώντας περιγραφικά.

Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε μέσω του Google forms (λογισμικό διαχείρισης ερευνών) και μετά την γραπτή συμπλήρωση του καταχωρήθηκαν οι απαντήσεις στην εφαρμογή.

4.1.2 Συγκέντρωση δεδομένων

Η διανομή των 121 ερωτηματολογίων ήταν τυχαία και είτε συμπληρώθηκαν σε μορφή συνέντευξης είτε με γραπτή συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τους ερωτώμενους κατά το χρονικό διάστημα Αυγούστου - Σεπτεμβρίου 2023. Οι μέθοδοι αυτοί επιλέχθηκαν λόγω έλλειψης εξοικείωσης των αγροτών με το διαδίκτυο. Και οι δύο τρόποι που επιλέχθηκαν εξασφάλιζαν την ανωνυμία των απαντήσεων του κάθε ερωτώμενου.

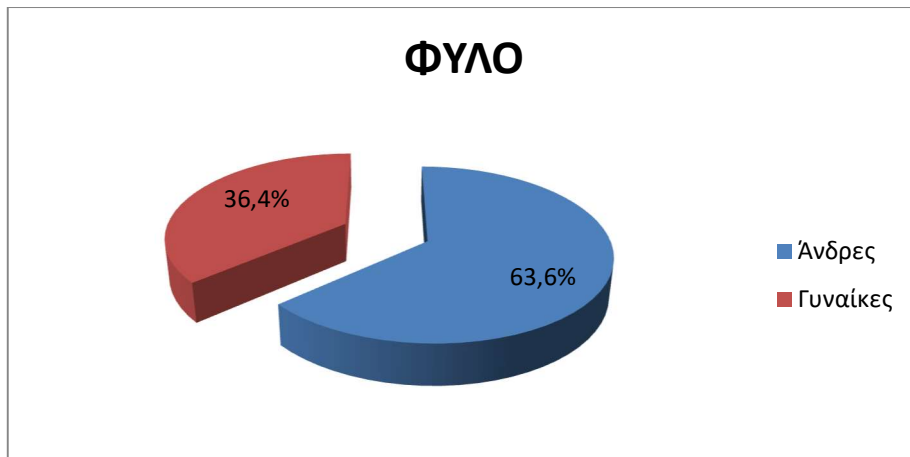
Οι ερωτώμενοι ήταν αγρότες του Νομού Καστοριάς, άντρες και γυναίκες, διαφορετικής ηλικιακής διάρθρωσης. Η επιλογή αυτή έγινε καθώς στόχος της έρευνας ήταν να αποτυπωθούν οι απόψεις σε όλες τις ηλικιακές ομάδες και τα δύο φύλα, προκειμένου τα αποτελέσματα και συμπεράσματα της έρευνας να διασφαλίζουν την αντιπροσωπευτικότητα και αντικειμενικότητα του πληθυσμού της περιοχής έρευνας.

4.2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.2.1 Ενότητα 1- Δημογραφικά Στοιχεία-Πίνακες και γραφήματα

Ερώτηση 1: Φύλο

Συμμετείχαν συνολικά στην έρευνα 121 άτομα από τους οποίους 77 ήταν άνδρες και 44 γυναίκες. Ο αρκετά μεγαλύτερος αριθμός ανδρών δικαιολογείται από το γεγονός ότι στον πρωτογενή τομέα λόγω της φύσης του επαγγέλματος (εξωτερική εργασία σε δύσκολες καιρικές συνθήκες) πλειοψηφούν οι άνδρες. Στο διάγραμμα 4.1 απεικονίζεται η ποσοστιαία κατανομή του φύλου στο δείγμα.

Διάγραμμα 4.1: Ποσοστιαία κατανομή του φύλου στο δείγμα

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Ερώτηση 2: Ηλικία

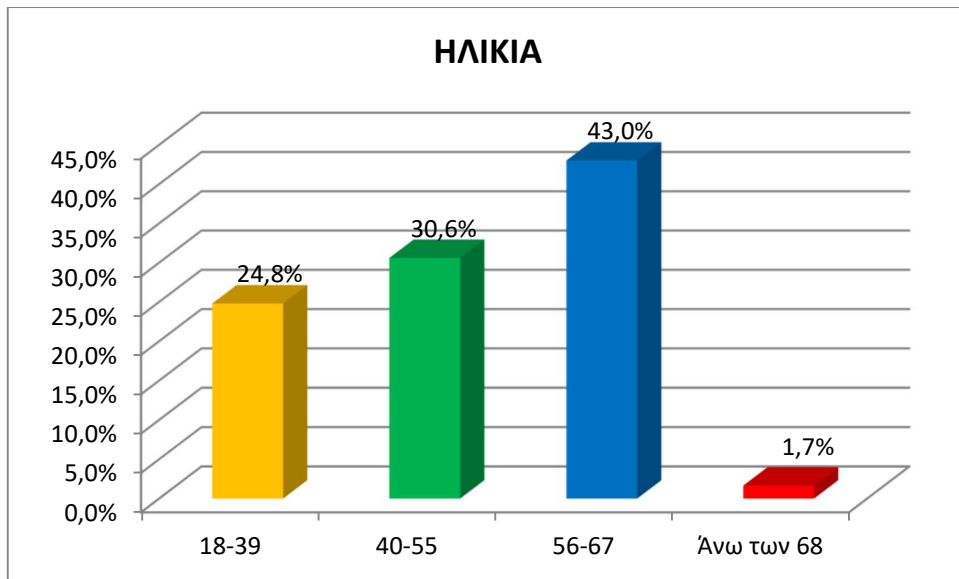
Οι συμμετέχοντες συμπλήρωναν την ηλικία τους σε τέσσερις ηλικιακές κλάσεις. Τα αποτελέσματα στις κλάσεις ήταν τα παρακάτω:

Ηλικιακές κλάσεις	Αριθμός ατόμων
18-39	30
40-55	37
56-67	52
Άνω των 68	2

Πίνακας 4.1: Αριθμός ατόμων ανά ηλικιακή κλάση

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 4.2: Ποσοστιαία κατανομή ανά ηλικία στο δείγμα

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Το μεγαλύτερο ποσοστό (43%) από τους συμμετέχοντες ανήκει στην ηλικιακή κλάση 56-67 ετών που αποδεικνύει ότι με τον πρωτογενή τομέα στον Νομό Καστοριάς απασχολούνται άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Οι νεοεισερχόμενοι 18-39 ετών έχουν ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 24,8% που αποδεικνύει την έλλειψη ενδιαφέροντος από τους νέους της περιοχής μελέτης για την ενασχόληση με τον αγροτικό τομέα.

Ερώτηση 3: Οικογενειακή Κατάσταση

Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση στους ερωτηθέντες το μεγαλύτερο ποσοστό είναι έγγαμοι (71,1%) καθώς οι περισσότεροι βρίσκονται σε ηλικία που δημιουργείται οικογένεια. Η ποσοστιαία κατανομή για την οικογενειακή κατάσταση αποτυπώνεται στο διάγραμμα 4.3

Διάγραμμα 4.3: Ποσοστιαία κατανομή οικογενειακής κατάστασης στο δείγμα

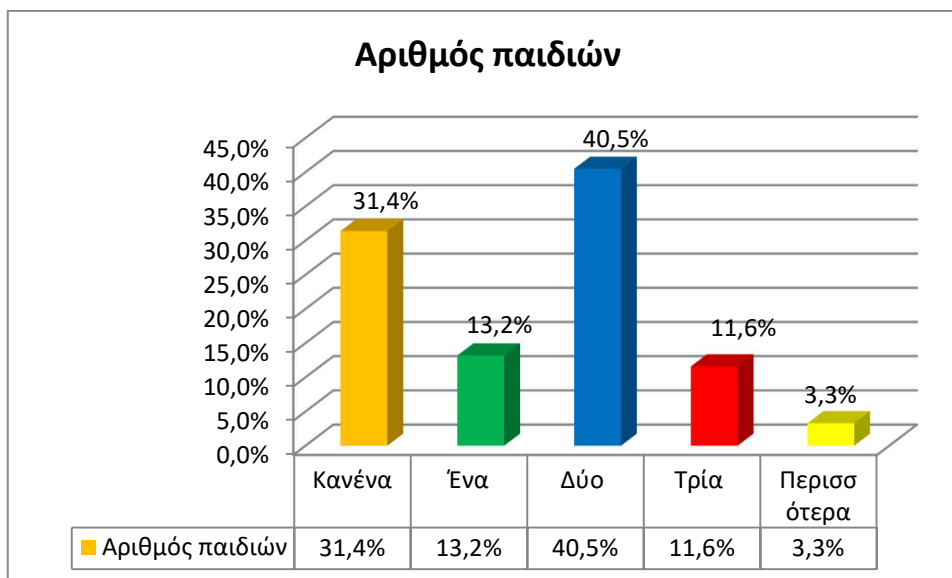
Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Ερώτηση 4: Αριθμός Παιδιών

Στην ερώτηση αυτή για τον αριθμό των παιδιών προέκυψε το διάγραμμα

4.4

Διάγραμμα 4.4: Ποσοστιαία κατανομή αριθμού παιδιών στο δείγμα

Πηγή: Ερωτηματολόγια

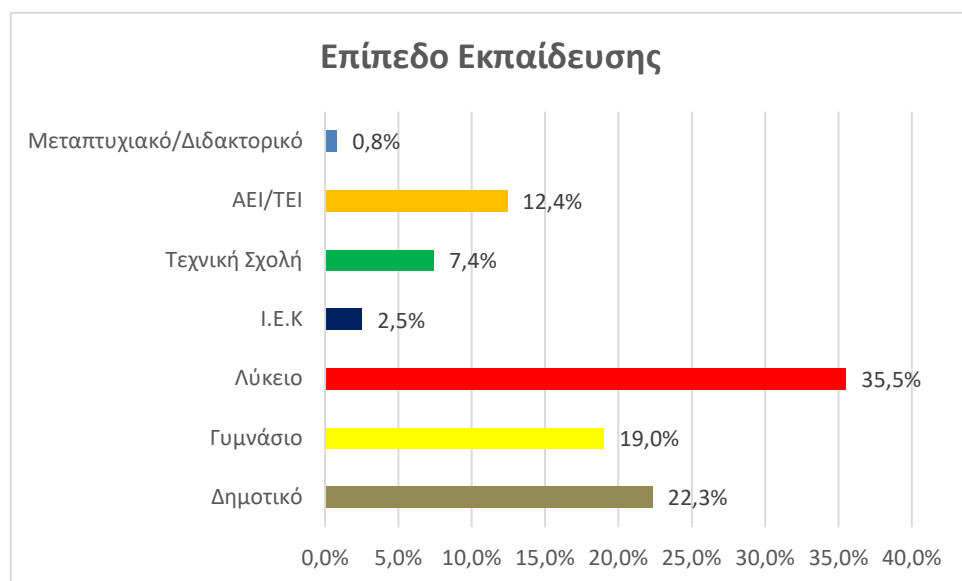
Ιδία επεξεργασία

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (40,5%) έχει δύο παιδιά και ακολουθούν εκείνοι με κανένα παιδί και έπειτα όσοι έχουν τρία παιδιά. Η

πληροφορία αυτή (αριθμός παιδιών) μας ενδιαφέρει διότι οι μικρές εκμεταλλεύσεις είναι κυρίως οικογενειακές δηλαδή όλα τα μέλη της οικογένειας ασχολούνται εποχιακά με τις αγροτικές εργασίες (ανεξάρτητα από άλλη τυχόν απασχόληση τους εκτός του αγροτικού τομέα).

Ερώτηση 5: Επίπεδο εκπαίδευσης

Τα αποτελέσματα για το επίπεδο εκπαίδευσης του δείγματος απεικονίζονται στο διάγραμμα 4.5

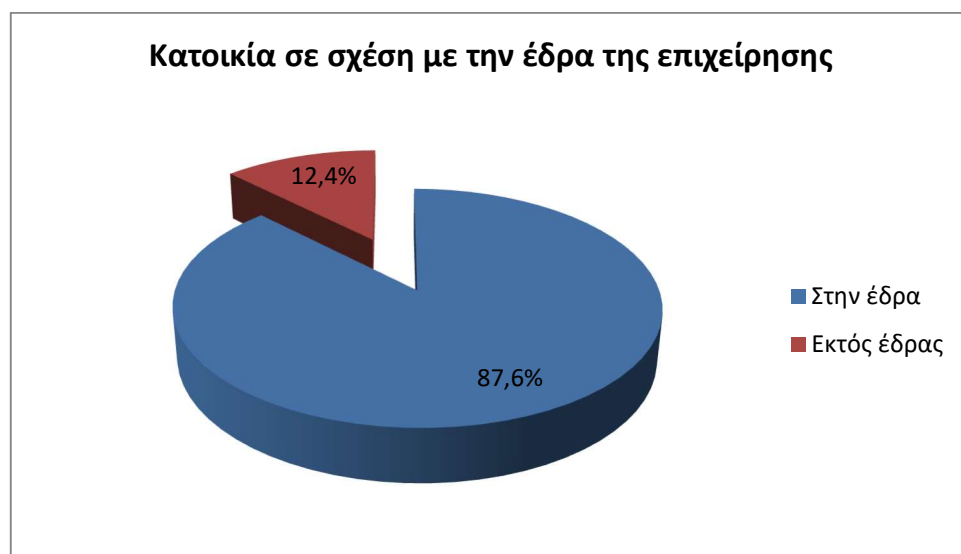
Διάγραμμα 4.5: Ποσοστιαία κατανομή επιπέδου εκπαίδευσης στο δείγμα
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (35,5%) αποτελείται από άτομα με απολυτήριο Λυκείου και ακολουθούν τα άτομα με απολυτήριο δημοτικού (22,3%). Μικρό ποσοστό του δείγματος αποτελούν οι απόφοιτοι πανεπιστημίου ΑΕΙ/ΤΕΙ (12,4%). Αν και το μορφωτικό επίπεδο όσων ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα βελτιώνεται με την πάροδο του χρόνου, το ποσοστό όσων έχουν εκπαίδευση Δημοτικού και Γυμνασίου (41,3%) είναι άτομα που ανήκουν στις μεγαλύτερες ηλικιακές κλάσεις (άνω των 56 ετών που αποτελούν περίπου το 44,7% του δείγματος) και αποδεικνύει το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των απασχολούμενων, γεγονός που τους καθιστά επιφυλακτικούς και τους

αποτρέπεται να παρακολουθήσουν μέσω προγραμμάτων σημαντικές εξελίξεις και προοπτικές που υπάρχουν στον συγκεκριμένο παραγωγικό τομέα.

Ερώτηση 6: Κατοικία σε σχέση με την έδρα της εκμετάλλευσης

Με την ερώτηση αυτή αποδεικνύεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων (87,6%) κατοικεί στις αγροτικές περιοχές όπου βρίσκεται και η έδρα της εκμετάλλευσής τους, επομένως δεν απαιτείται η καθημερινή μετακίνηση από τις αστικές περιοχές για την μετάβαση στην εργασία τους.

Διάγραμμα 4.6: Ποσοστιαία κατανομή κατοικίας σε σχέση με την έδρα

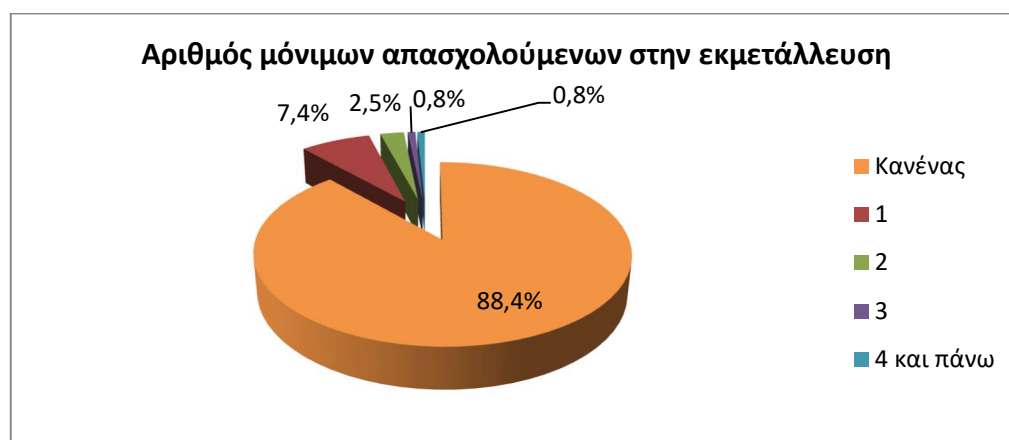
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Συμπερασματικά οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα διατηρούν ζωντανή την ύπαιθρο και τις παραμεθόριες και απομακρυσμένες ορεινές κυρίως περιοχές του Νομού Καστοριάς και συμβάλουν στην μη ερήμωσή τους και κατ' επέκταση στην οικονομική ανάπτυξη τους.

4.2.2 Ενότητα 2- Διάρθρωση γεωργοκτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων- Πίνακες και γραφήματα

Ερώτηση 1: Αριθμός μόνιμων απασχολούμενων στην εκμετάλλευση εκτός του ιδίου

Για την απασχόληση μόνιμου προσωπικού στην επιχείρηση των ερωτηθέντων προέκυψε η ποσοστιαία κατανομή που απεικονίζεται στο διάγραμμα 4.7

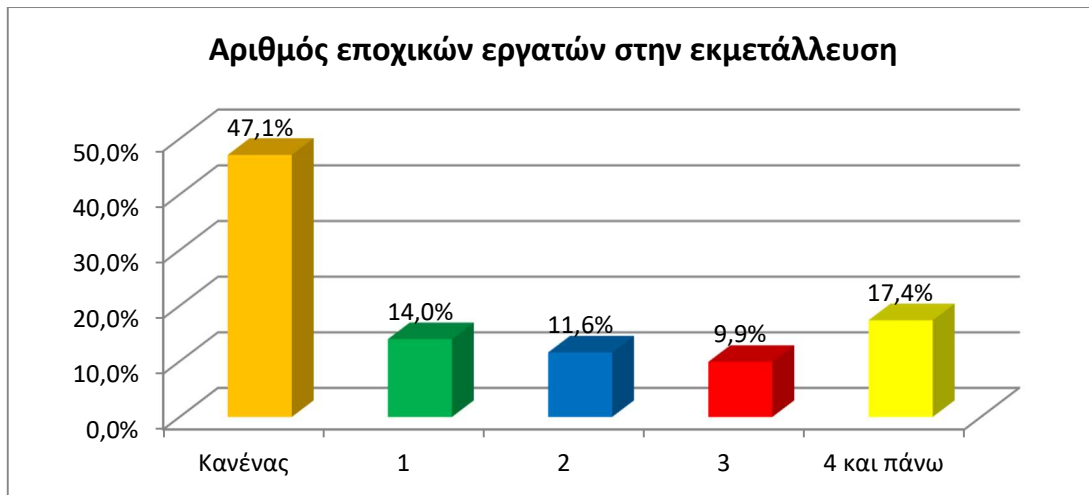
Διάγραμμα 4.7: Ποσοστιαία κατανομή μόνιμων απασχολούμενων στην εκμετάλλευση

Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων τα 107 εκ των 121 ατόμων (88,4%) δεν απασχολεί μόνιμο προσωπικό στην εκμετάλλευσή του. Αποδεικνύεται έτσι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εκμεταλλεύσεων στον Νομό Καστοριάς είναι μικρές σε μέγεθος και διαχειρίζονται από τις ίδιες τις οικογένειες των αγροτών και επίσης δεν υπάρχουν αγροτικές επιχειρήσεις με μεγάλες εκμεταλλεύσεις που να απασχολούν ικανό αριθμό μόνιμου προσωπικού. Κυρίως οι κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις απασχολούν κάποιους μόνιμους εργάτες στην επιχείρησή τους, διότι οι ανάγκες για φροντίδα των ζώων είναι συνεχείς όλο το εικοσιτετράωρο και καθόλη τη διάρκεια του έτους.

Ερώτηση 2: Αριθμός εποχικών εργατών στην εκμετάλλευση

Η απασχόληση εποχικών εργατών στις εκμεταλλεύσεις των ερωτηθέντων απεικονίζεται στο διάγραμμα 4.8

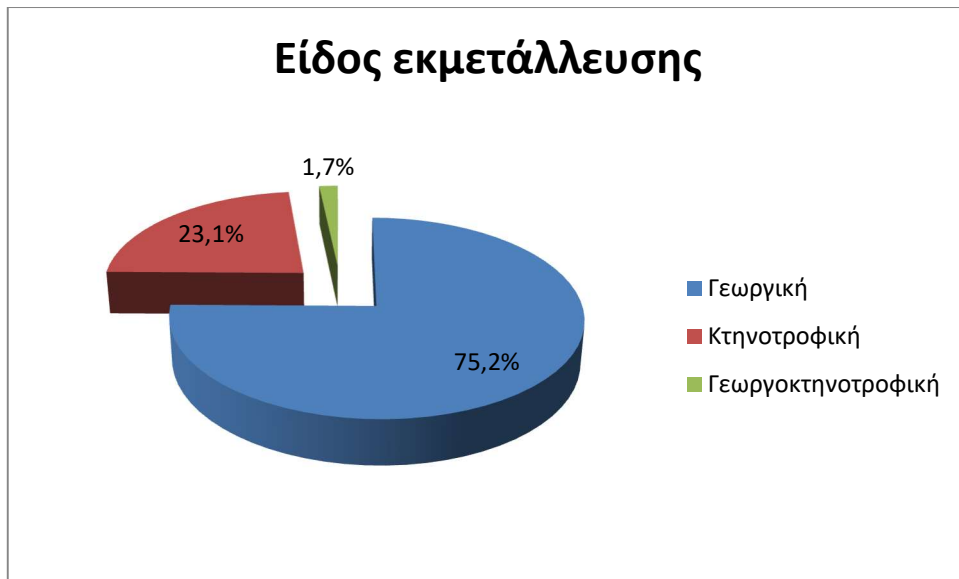
Διάγραμμα 4.8: Αριθμός εποχικών εργατών στην εκμετάλλευση

Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Σύμφωνα με τις δοθείσες απαντήσεις οι 57 από τους 121 ερωτηθέντες (47,1%) δεν απασχολούν εποχικούς εργάτες στις εκμεταλλεύσεις τους γεγονός που αποδεικνύει και πάλι την ύπαρξη πολλών μικρών οικογενειακών εκμεταλλεύσεων. Ακολουθούν 21 απαντήσεις (17,4%) με αριθμό εποχικών εργατών μεγαλύτερο των τεσσάρων, που πρόκειται για εκμεταλλεύσεις μεγαλύτερης έκτασης που απασχολούν προσωπικό εποχιακά, κυρίως κατά την περίοδο της συγκομιδής των μήλων, κατά την τοποθέτηση καλαμιών στα φασόλια, στο κλάδεμα και το αραίωμα των δέντρων, στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις κατά την περίοδο των γεννήσεων των ζώων και γενικότερα όταν οι ανάγκες είναι αυξημένες και δεν καλύπτονται από τους ίδιους και τα μέλη των οικογενειών τους, συμβάλλοντας έτσι στην καταπολέμηση της ανεργίας στον Νομό.

Ερώτηση 3: Είδη εκμεταλλεύσεων

Αναφορικά με το είδος των εκμεταλλεύσεων, αν δηλαδή πρόκειται για αμιγώς γεωργική ή κτηνοτροφική ή γεωργοκτηνοτροφική (μικτή), η ποσοστιαία κατανομή των απαντήσεων παρουσιάζονται στο διάγραμμα 4.9

Διάγραμμα 4.9: Είδος εκμετάλλευσης

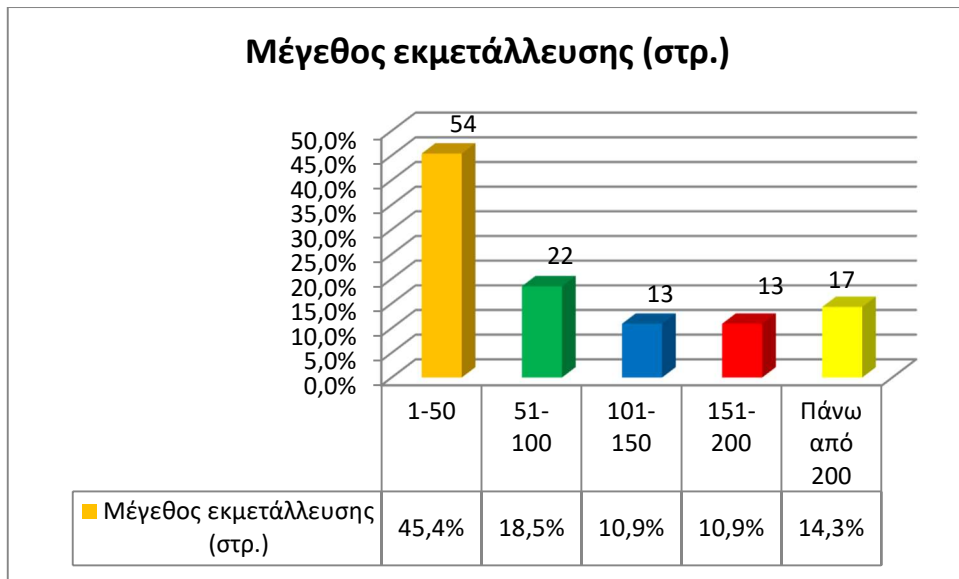
Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Από τους ερωτηθέντες οι 91 από τους 121 (75,2%) κατέχουν αμιγώς γεωργικές εκμεταλλεύσεις, οι 28 (23,1%) κτηνοτροφικές και γεωργοκτηνοτροφικές μόνο οι 2 (1,7%). Λόγω της ύπαρξης επιδοτήσεων από ευρωπαϊκά προγράμματα και σε συνδυασμό με την κρίση στον κλάδο της γουνοποιίας που αποτελούσε την κύρια απασχόληση στην περιοχή, πολλοί αποφάσισαν να ασχοληθούν συμπληρωματικά με τον πρωτογενή τομέα επιλέγοντας καθαρά γεωργικές εκμεταλλεύσεις με μικρό αριθμό στρεμμάτων κυρίως ιδιόκτητων. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ροπή προς τον κτηνοτροφικό τομέα, λόγω ύπαρξης ευρωπαϊκών προγραμμάτων (π.χ. Leader) συνδυάζοντας και την δημιουργία τυροκομικών μονάδων για την καθετοποίηση της παραγωγής.

Ερώτηση 4: Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης σε στρέμματα

Σχετικά με το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων των ερωτηθέντων, από τους 119 οι πενήντα τέσσερεις (45,4%), κατέχουν 1 έως 50 στρέμματα, οι είκοσι δύο (18,5%) κατέχουν 51 έως 100 στρέμματα, οι δεκατρείς (10,9%) κατέχουν 101 έως 150 στρέμματα, δεκατρείς (10,9%) κατέχουν 151 έως 200 στρέμματα και οι δεκαεπτά (14,3%) κατέχουν πάνω από 200 στρέμματα. Η ποσοστιαία κατανομή του μεγέθους της εκμετάλλευσης απεικονίζεται στο διάγραμμα 4.10

Διάγραμμα 4.10: Μέγεθος εκμετάλλευσης

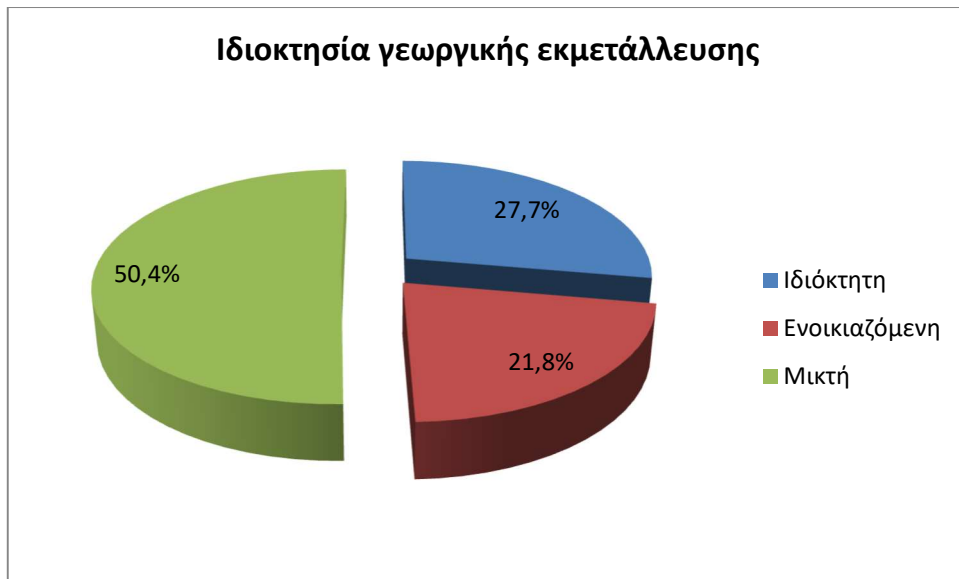
Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Η βιωσιμότητα των αγροτικών εκμεταλλεύσεων καθορίζεται από το είδος των καλλιεργούμενων εκτάσεων καθώς και το μέγεθος τους. Όσον αφορά το μέγεθος παρατηρούμε από το παραπάνω διάγραμμα ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των καλλιεργητών του Νομού Καστοριάς διαθέτει μικρές εκμεταλλεύσεις, γεγονός που δικαιολογείται από το γεγονός ότι αυτές αποτελούνται κυρίως από δενδρώδεις καλλιέργειες (κυρίως μήλα) και όσπρια (φασόλια) που είναι αρκετά δυναμικές και απαιτητικές καλλιέργειες. Μεγάλες εκμεταλλεύσεις πάνω από 200 στρέμματα αποτελούνται κυρίως από σιτηρά και τριφύλλια, καλλιέργειες λιγότερο απαιτητικές. Δύο από τους ερωτηθέντες δεν διέθεταν καλλιεργήσιμες εκτάσεις (για την παραγωγή ζωοτροφών για τα ζώα τους) καθώς ήταν αμιγώς κτηνοτροφικές, με αποτέλεσμα να αυξάνεται σημαντικά το κόστος παραγωγής.

Ερώτηση 5: Ιδιοκτησία γεωργικής εκμετάλλευσης

Μία γεωργική εκμετάλλευση μπορεί να είναι ιδιόκτητη, ενοικιαζόμενη ή μικτή (ιδιόκτητα και ενοικιαζόμενα αγροτεμάχια). Από το σύνολο των 119 ερωτηθέντων (καθώς οι δύο δεν διαθέτουν γεωργική εκμετάλλευση), οι τριάντα τρεις (ποσοστό 27,7%) διαθέτουν ιδιόκτητη γεωργική εκμετάλλευση, οι είκοσι έξι (ποσοστό 21,8%) διαθέτουν ενοικιαζόμενες εκτάσεις και οι εξήντα (ποσοστό 50,4%) διαθέτουν μικτές εκμεταλλεύσεις.

Διάγραμμα 4.11: Ιδιοκτησία γεωργικής εκμετάλλευσης

Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Ιδιόκτητες εκμεταλλεύσεις αποτελούνται από μόνιμες και πολυετείς καλλιέργειες όπως δενδρώδεις (κυρίως μήλα) και αμπέλια. Μεγάλο ποσοστό όσων ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα, διαθέτουν έναν μικρό αριθμό ιδιόκτητων αγροτεμαχίων αλλά προκειμένου να καταστεί βιώσιμη η εκμετάλλευσή τους, ενοικιάζουν επιπλέον αγροτεμάχια για μικρό χρονικό διάστημα (από ένα έως πέντε έτη) για να καλλιεργηθούν με μονοετείς κυρίως καλλιέργειες (σιτηρά, αραβόσιτο).

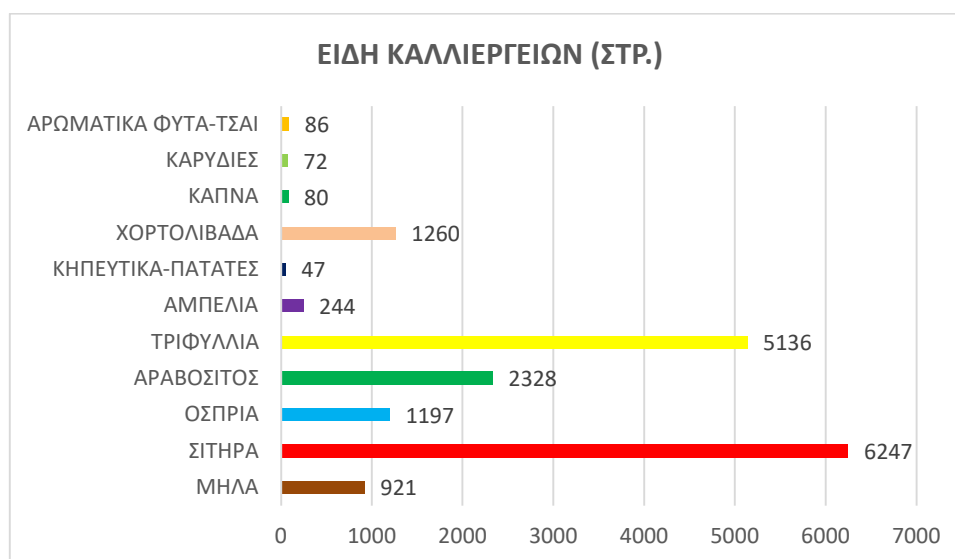
Η κατοχή της γεωργικής γης από μη αγρότες στρεβλώνει την διάρθρωση της ιδιοκτησίας της αγροτικής γης και καθίσταται πρόβλημα του πρωτογενή τομέα μια που επιβαρύνει καθοριστικά το κόστος παραγωγής. Γενικά υπάρχει δυσκολία εύρεσης επιπλέον αγροτεμαχίων για καλλιέργεια και την κάλυψη των δικαιωμάτων που τυχόν τους έχουν χορηγηθεί από το κράτος και τα οποία τους εξασφαλίζουν κάποιες επιδοτήσεις, που για αρκετούς αποτελούν σημαντικό μέρος του αγροτικού τους εισοδήματος.

Ερώτηση 6: Σημαντικότερα είδη καλλιεργειών στις εκμεταλλεύσεις σε στρέμματα

Μια ανοιχτού τύπου ερώτηση στην οποία απάντησαν 119 ερωτηθέντες (καθώς οι δύο δεν διαθέτουν γεωργική εκμετάλλευση), σχετικά με την αναλυτική

διάρθρωση της γεωργικής εκμετάλλευσης ανά είδος καλλιέργειας. Οι περισσότερες απαντήσεις αφορούν συνδυασμό διάφορων καλλιεργειών, δηλαδή οι περισσότεροι δήλωσαν διαφορετικά είδη πολυετών και μονοετών καλλιεργειών.

Οι τριάντα τέσσερις από τους ερωτηθέντες απάντησαν ότι διαθέτουν μηλοκαλλιέργειες, των οποίων το άθροισμα των στρεμμάτων στο δείγμα είναι 921. Οι πενήντα εννέα από τους ερωτηθέντες απάντησαν ότι διαθέτουν σιτηρά, των οποίων το άθροισμα των στρεμμάτων στο δείγμα είναι 6247. Οι σαράντα δύο δήλωσαν ότι καλλιεργούν όσπρια των οποίων το άθροισμα των στρεμμάτων στο δείγμα είναι 1197. Οι τριάντα έξι δήλωσαν αραβόσιτο, του οποίου το άθροισμα των στρεμμάτων στο δείγμα είναι 2328. Οι πενήντα επτά δήλωσαν τριφύλλια, των οποίων το άθροισμα των στρεμμάτων στο δείγμα είναι 5136. Οι τριάντα δύο δήλωσαν χορτολίβαδα, του οποίου το άθροισμα των στρεμμάτων στο δείγμα είναι 1260.

Διάγραμμα 4.12: Είδη καλλιεργειών σε στρέμματα

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Από το διάγραμμα 4.12 παρατηρούμε ότι οι βασικές καλλιέργειες του Νομού Καστοριάς, είναι κατά φθίνουσα σειρά στο δείγμα (σε στρέμματα) τα σιτηρά, τα τριφύλλια, ο αραβόσιτος, τα χορτολίβαδα, τα όσπρια, τα μήλα, τα αμπέλια, τα αρωματικά φυτά, τα καπνά, οι καρυδιές και τα κηπευτικά (πατάτες και άλλα).

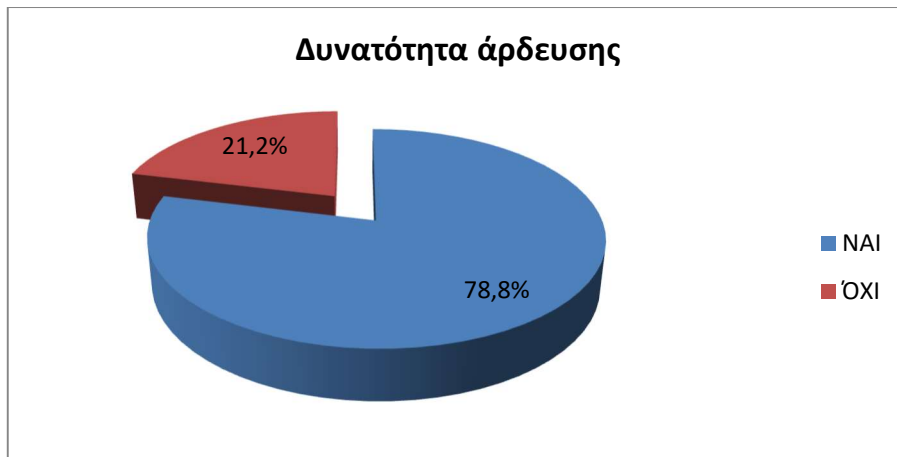
Δυναμικές καλλιέργειες με την μεγαλύτερη συνεισφορά στο αγροτικό εισόδημα αποτελούν τα όσπρια (φασόλια, γίγαντες και ελέφαντες) καθώς και τα μήλα, τα οποία είναι ΠΓΕ (Προϊόντα Γεωγραφικής Ένδειξης), αναγνωρισμένα στην εσωτερική και διεθνή αγορά για την ποιότητά τους, με πολλές εξαγωγές σε Αμερική, Ευρώπη και Αραβικές χώρες, συμβάλλοντας στην αύξηση του αγροτικού εισοδήματος και στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής.

Στις παραμεθόριες και αγροτικές περιοχές συνηθίζεται η διατήρηση μικρών λαχανοκήπων (από λίγα τετραγωνικά μέτρα έως ένα στρέμμα) για την κάλυψη των ατομικών οικογενειακών αναγκών σε λαχανικά και πατάτες καθώς και η καλλιέργεια αμπελιού έως ένα στρέμμα με οινοποιήσιμες και επιτραπέζιες ποικιλίες για ιδιοκατανάλωση και παραγωγή κρασιού και τσίπουρου για ίδια χρήση. Ορισμένοι διαθέτουν δικαιώματα (κλειστή καλλιέργεια) για την παραγωγή καπνών (ποικιλία μπασμάς) τα οποία αφού τα ξηραίνουν σε δικά τους ξηραντήρια, τα επεξεργαστούν (ράβονται τα φύλλα καπνού σε δέματα) και στη συνέχεια τα εμπορεύονται πουλώντας τα σε μεγάλα εργοστάσια καπνού.

Στα βουνά της περιοχής (Βίτσι, Γράμμος) ευδοκιμούν πολλά αρωματικά φυτά όπως ρίγανη, δυόσμος αλλά και τσάι, τα οποία καλλιεργούν συστηματικά και τα συσκευάζουν σε δικές τους κυρίως συσκευασίες, πουλώντας τα σε τοπικές αγορές και συμβάλλοντας στην αύξηση του αγροτικού τους εισοδήματος.

Ερώτηση 7: Δυνατότητα άρδευσης καλλιεργειών

Από τους 118 που απάντησαν στην ερώτηση, δυνατότητα άρδευσης των εκμεταλλεύσεων έχουν οι 93 (ποσοστό 78,8%), ενώ για τους υπόλοιπους 25 (ποσοστό 21,2%) δεν υπάρχει δυνατότητα άρδευσης με αποτέλεσμα να περιορίζονται σε καλλιέργειες μη αρδευόμενες (όπως σιτηρά και χορτολίβαδα) και λιγότερο αποδοτικές.

Διάγραμμα 4.13: Δυνατότητα άρδευσης καλλιεργειών

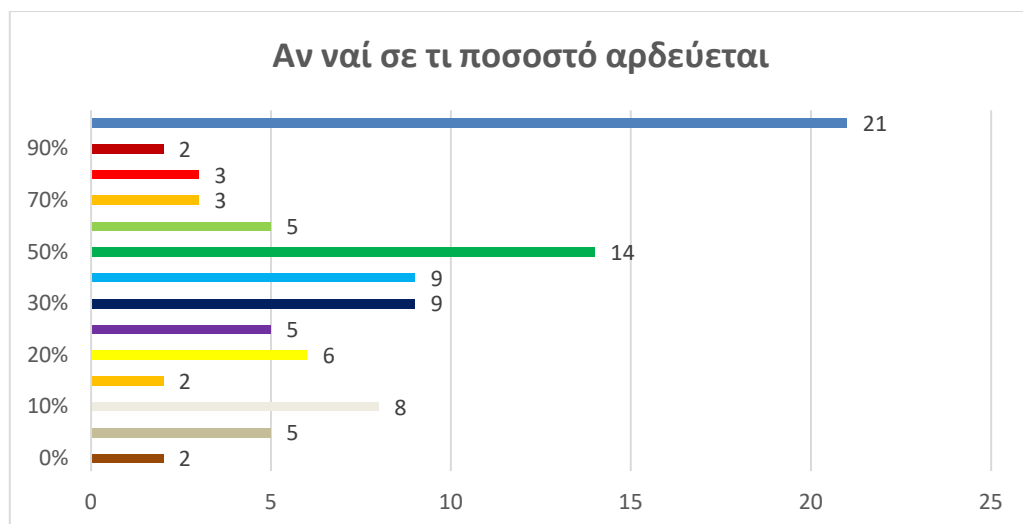
Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Η άρδευση των καλλιεργειών αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την αποδοτικότητα των καλλιεργειών και επομένως την αύξηση του αγροτικού εισοδήματος και καθορίζει και το είδος των καλλιεργήσιμων εκτάσεων δηλαδή την σύνθεση της αγροτικής παραγωγής όπου στην περιοχή κυριαρχούν τα σιτηρά, τα μήλα και τα φασόλια. Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.13 σημαντική πλειοψηφία των αγροτών έχει την δυνατότητα άρδευσης. Στις επόμενες δύο ερωτήσεις θα διευκρινιστεί ο τρόπος άρδευσης καθώς και το ποσοστό της άρδευσης κάθε εκμετάλλευσης.

Ερώτηση 8: Ποσοστό άρδευσης κάθε εκμετάλλευσης

Από τους 94 που απάντησαν στην ερώτηση, πλήρη άρδευση των εκμεταλλεύσεων (στο 100%) έχουν οι 21 (ποσοστό 22,3%). Ποσοστό άρδευσης στο 50% της εκμετάλλευσης έχουν οι 14 (ποσοστό 14,9%). Ακολουθούν με ποσοστά αρδευομένων εκτάσεων στο 30% οι 9 (ποσοστό 9,6%) και με ποσοστό 40% οι 9 (ποσοστό 9,6%).

Διάγραμμα 4.14: Δυνατότητα άρδευσης καλλιεργειών

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

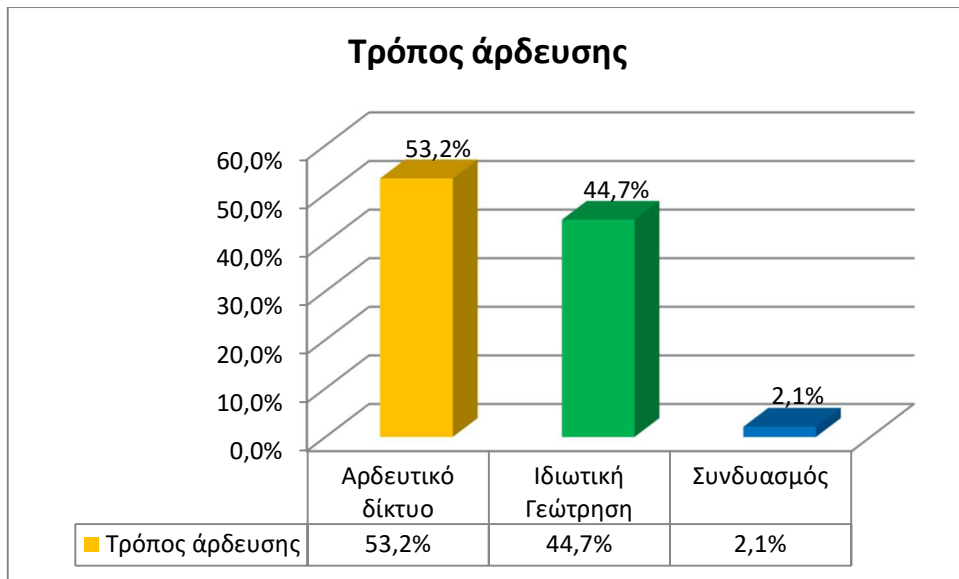
Μία ερώτηση ανοιχτού τύπου στην οποία οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν για το ποσοστό άρδευσης των εκμεταλλεύσεών τους.

Διαπιστώθηκε ότι από το πλήθος των διαφόρων καλλιεργειών που δήλωσαν, αρδεύονται οι πιο αποδοτικές όπως οι δενδρώδεις (κυρίως μήλα), όσπρια (κυρίως φασόλια), αραβόσιτος και τριφύλλια. Επίσης στις μικρές εκμεταλλεύσεις με δενδρώδεις κυρίως καλλιέργειες αρδεύεται το 100% των εκτάσεων, ενώ στις μεγάλες εκμεταλλεύσεις δεν αρδεύονται οι μονοετείς καλλιέργειες όπως τα σιτηρά και χορτολίβαδα που αποτελούν και το μεγαλύτερο μέρος των εκτάσεων τους.

Οι αρδευόμενες εκτάσεις είναι σχετικά λίγες, συγκρινόμενες με το πλούσιο και υπερεπάρκες δυναμικό επιφανειακών υδάτων της περιοχής.

Ερώτηση 9: Τρόπος άρδευσης των εκμεταλλεύσεων

Από τους ενενήντα τέσσερις που απάντησαν στην ερώτηση, οι πενήντα (ποσοστό 53,2%) χρησιμοποιούν αρδευτικό δίκτυο για την άρδευση των εκμεταλλεύσεων τους, οι σαράντα δύο (ποσοστό 44,7%) χρησιμοποιούν ιδιωτική γεώτρηση και οι υπόλοιποι δύο (ποσοστό 2,1%) χρησιμοποιούν σε συνδυασμό αρδευτικό δίκτυο και γεώτρηση.

Διάγραμμα 4.15: Τρόπος άρδευσης εκμεταλλεύσεων

Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

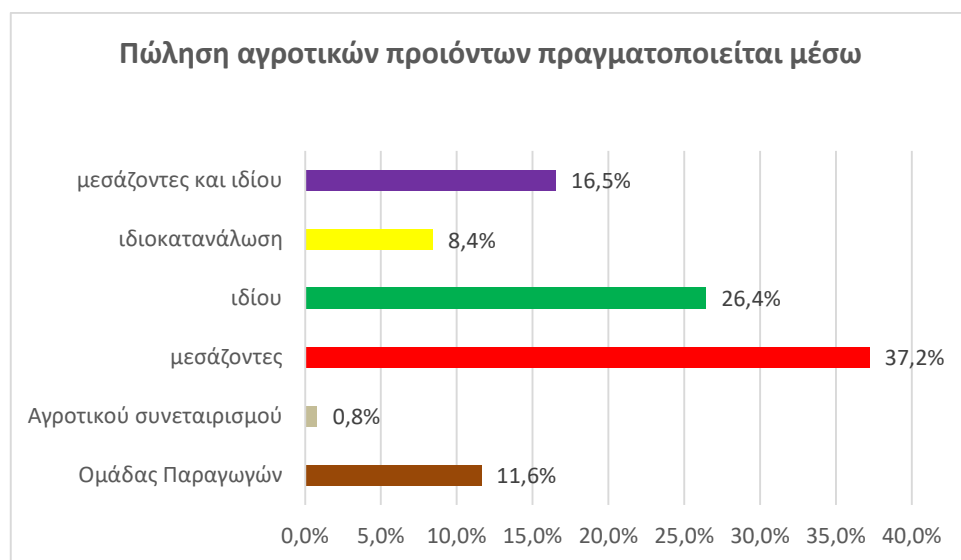
Όπως προαναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2 στον Νομό Καστοριάς λειτουργούν επτά (7) ΤΟΕΒ (Τοπικοί Οργανισμοί Εγγείων Βελτιώσεων), και είκοσι δύο (22) αρδευτικά δίκτυα. Από το διάγραμμα 4.15 φαίνεται ότι υπάρχει μεγάλο ποσοστό ιδιωτικών γεωτρήσεων στον Νομό για την άρδευση των εκμεταλλεύσεων. Αυτό αφορά κυρίως τις παραλίμνιες περιοχές που κυρίως καλλιεργούνται τα μήλα, όπου δεν υπάρχει αρδευτικό δίκτυο.

Πάγιο αίτημα των αγροτών αποτελεί η ολοκλήρωση του φράγματος Νεστορίου, καθώς και των αρδευτικών δικτύων (Γέρμα, Βράχου) των υπολοίπων φραγμάτων που έχουν κατασκευαστεί τα τελευταία χρόνια και αποτελούν σημαντικά έργα υποδομής του αγροτικού τομέα για την περιοχή μελέτης.

Ερώτηση 10: Πώληση αγροτικών προϊόντων στην αγορά

Από τις συνολικά 121 απαντήσεις που δόθηκαν, οι σαράντα πέντε (ποσοστό 37,2%) διαθέτουν τα προϊόντα τους μέσω μεσαζόντων, οι τριάντα δύο (ποσοστό 26,4%) διαθέτουν οι ίδιοι την παραγωγή στον καταναλωτή, οι είκοσι (ποσοστό 16,5%) πωλούν την παραγωγή τους σε μεσάζοντες και μέσω ίδιας διάθεσης, οι εννέα (ποσοστό 8,4%) είναι κτηνοτρόφοι οι οποίοι χρησιμοποιούν τα προϊόντα που παράγουν(σιπηρά, αραβόσιτος, τριφύλλια) για

την παραγωγή των ζωοτροφών τους, και οι δέκα τέσσερις (ποσοστό 11,6%) αφορούν κυρίως μηλοκαλλιεργητές που διαθέτουν τα μήλα μέσω ομάδας παραγωγών (Γεωργική Εταιρεία Οπωροκηπευτικών Καστοριάς-ΓΕΟΚ Α.Ε) και μόλις ένας στο δείγμα (0,8%) πουλάει τα προϊόντα (σιτηρά) μέσω αγροτικού συνεταιρισμού (Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Καστοριάς-ΕΑΣ) .

Διάγραμμα 4.16: Πώληση αγροτικών προϊόντων στην αγορά

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

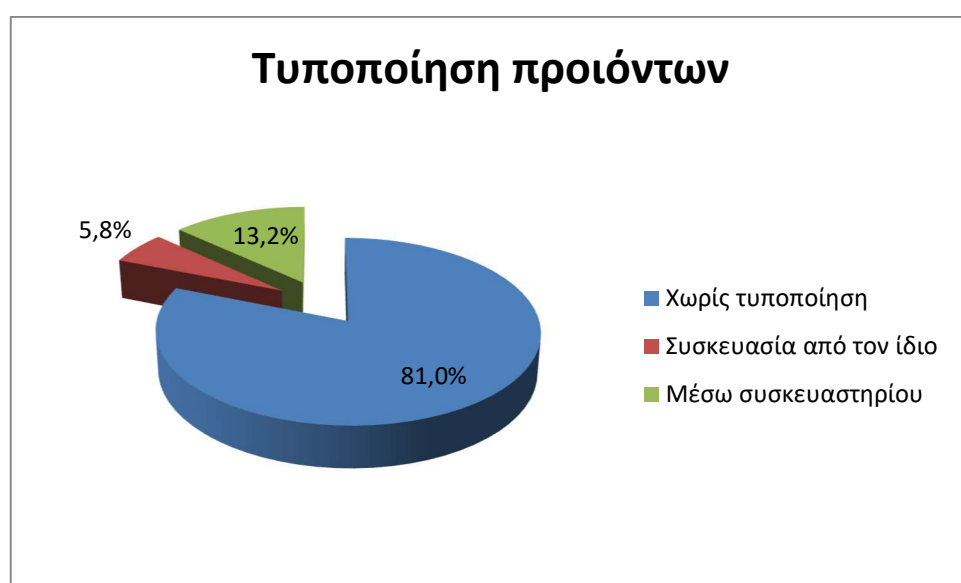
Από το διάγραμμα 4.16 της ποσοστιαίας κατανομής, φαίνεται ότι η διάθεση των προϊόντων γίνεται κυρίως μέσω μεσαζόντων(εμπόρων). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την συρρίκνωση του αγροτικού εισοδήματος για τους παραγωγούς και τις αυξημένες τιμές πώλησης για τους καταναλωτές. Επίσης αποτυπώνεται η έλλειψη συνεταιριστικού πνεύματος που θα εξασφάλιζε καλύτερες τιμές πώλησης των αγροτικών προϊόντων. Λόγω έλλειψης μονάδων μεταποίησης στην περιοχή, οι κτηνοτρόφοι πωλούν το γάλα σε μεσάζοντες, διαθέτοντας ελάχιστη διαπραγματευτική ικανότητα. Τέλος όσοι απάντησαν συνδυασμό μεσαζόντων και ιδίου, διαθέτουν μέρος της παραγωγής τους κυρίως τριφύλλια, αραβόσιτο και σιτηρά, για παραγωγή ζωοτροφών σε τοπικούς κτηνοτρόφους και την υπόλοιπη παραγωγή όπως μήλα κυρίως μέσω μεσαζόντων(εμπόρων) για διάθεση τους στην εσωτερική και διεθνή αγορά.

Διαπιστώνεται η παντελής έλλειψη ομάδων παραγωγών για τα κτηνοτροφικά προϊόντα (γάλα, κρέας) που οδηγεί σε δεινή οικονομική

κατάσταση τους κτηνοτρόφους της περιοχής καθώς και τη λειτουργία μίας μόνο ομάδας παραγωγών (Γ.Ε.Ο.Κ. Α.Ε.) για τα οπωροκηπευτικά προϊόντα, στην οποία όμως η ένταξη νέων μετόχων είναι αρκετά δύσκολη.

Ερώτηση 11: Τυποποίηση Προϊόντων

Από τις 121 απαντήσεις που δόθηκαν, οι ενενήντα οχτώ (ποσοστό 81%) διαθέτουν στην αγορά τα προϊόντα τους χωρίς τυποποίηση, οι επτά (ποσοστό 5,8%) συσκευάζουν τα προϊόντα τους οι ίδιοι (κυρίως στο χωράφι) και δεκαέξι (ποσοστό 13,2%) τυποποιούν τα προϊόντα μέσω συσκευαστηρίου.

Διάγραμμα 4.17: Τυποποίηση προϊόντων

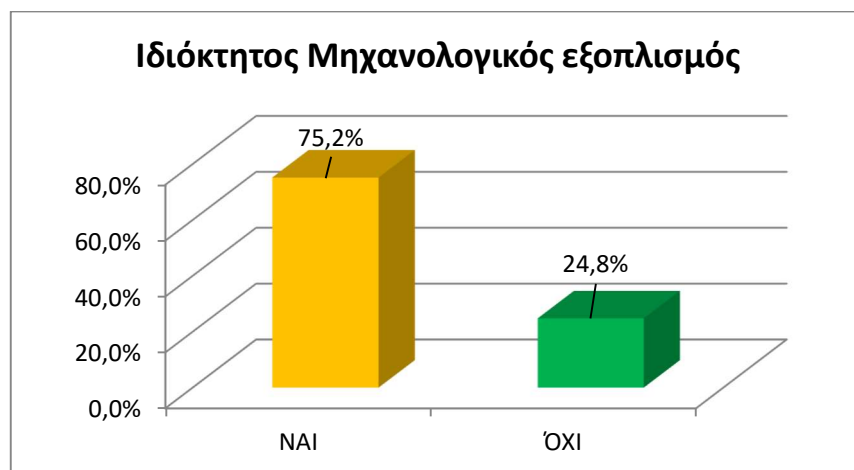
Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ίδια επεξεργασία

Από το διάγραμμα 4.17 φαίνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία των παραγωγών διαθέτει τα προϊόντα χωρίς συσκευασία και τυποποίηση, παρά το γεγονός ότι αυτό θα βοηθούσε πολύ στην προώθηση των αγροτικών προϊόντων, στην βελτίωση και εξασφάλιση της ποιότητας και στην αύξηση της τιμής τους. Ένα μικρό ποσοστό διακινεί τα προϊόντα τους μέσω της ομάδας παραγωγών (Γ.Ε.Ο.Κ. Α.Ε) η οποία πραγματοποιεί διαλογή και συσκευασία των οπωροκηπευτικών (κυρίως μήλα αλλά και κάποια κηπευτικά όπως πιπεριές, τομάτες, κολοκυθάκια) καθώς και την τελική διάθεση τους στις αγορές.

Ερώτηση 12: Ιδιόκτητος μηχανολογικός εξοπλισμός

Από τις 121 απαντήσεις που δόθηκαν, οι ενενήντα ένα (ποσοστό 75,2%) διαθέτουν ιδιόκτητο μηχανολογικό εξοπλισμό και οι τριάντα(ποσοστό 24,8%) δεν διαθέτουν.

Διάγραμμα 4.18: Ιδιόκτητος μηχανολογικός εξοπλισμός

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Από το διάγραμμα 4.18 φαίνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία των παραγωγών διαθέτει ιδιόκτητα γεωργικά μηχανήματα είτε για την καλλιέργεια των εκτάσεων τους είτε για το άρμεγμα των ζώων. Καλλιεργητές με μικρές κυρίως εκμεταλλεύσεις δεν διαθέτουν ιδιόκτητα γεωργικά μηχανήματα που να δικαιολογούνται από το μέγεθος της εκμετάλλευσης και προβαίνουν σε παροχή υπηρεσιών από τρίτους για τις διάφορες καλλιεργητικές εργασίες όπως όργωμα, σβάρνισμα, αλώνισμα και άλλες, αυξάνοντας σημαντικά το κόστος παραγωγής.

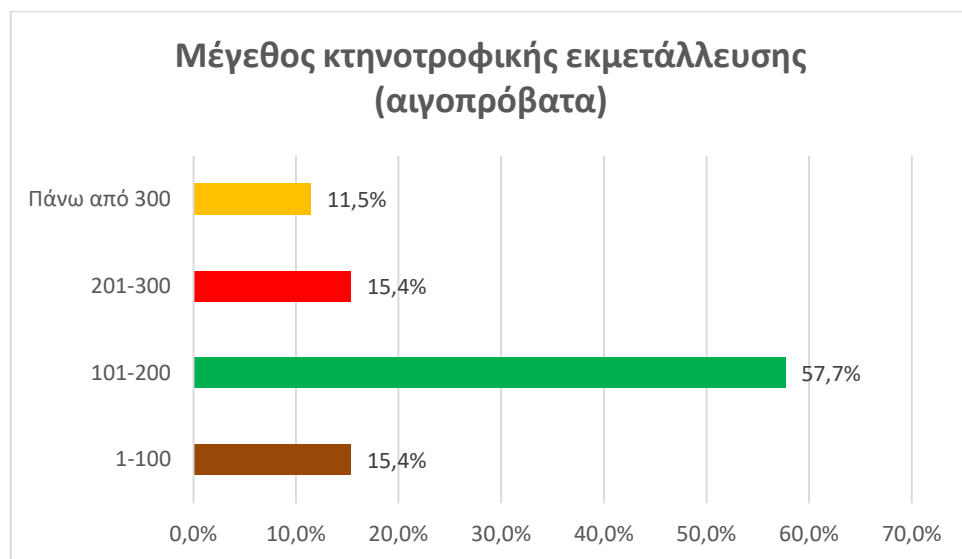
Ερώτηση 13: Αναλυτική περιγραφή μηχανολογικού εξοπλισμού

Πρόκειται για μία ανοιχτού τύπου ερώτηση που οι συμμετέχοντες απάντησαν για το είδος του μηχανολογικού εξοπλισμού που διαθέτουν. Από τις ενενήντα (90) απαντήσεις που δόθηκαν διαπιστώθηκε ότι ανάλογα με το μέγεθος της εκμετάλλευσης διαθέτουν ένα ή και περισσότερους γεωργικούς ελκυστήρες καθώς και πλήθος από παρελκόμενα όπως άροτρα, σβάρνες, πρέσες, σπαρτικές, χορτοκοπτικά, χορτοσυλλέκτες, ραντιστικά, καλλιεργητές, δισκοσβάρνες, βυτία, καταστροφείς, πλατφόρμες, υδραυλικές σκάλες, ενώ οι

κτηνοτρόφοι διαθέτουν αμελκτικές μηχανές για το άρμεγμα των ζώων διευκολύνοντας σημαντικά την καθημερινότητα τους και μειώνοντας τον χρόνο απασχόληση τους με την συγκεκριμένη εργασία καθώς και αναμικτήρες διαφόρων μεγεθών για την παραγωγή των ζωοτροφών. Ένας από τους ερωτώμενους διαθέτει σύγχρονο οινοποιείο με πλήθος μηχανημάτων για παραγωγή και εμφιάλωση κρασιού.

Ερώτηση 14: Μέγεθος κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης σε αιγοπρόβατα

Από το συνολικό δείγμα(121) μόνο οι είκοσι έξι(26) εκμεταλλεύσεις διαθέτουν ζωικό κεφάλαιο που αποτελείται από αιγοπρόβατα. Από τις είκοσι έξι(26) απαντήσεις που δόθηκαν, οι τέσσερις(ποσοστό 15,4%) διαθέτουν από 1 έως 100 αιγοπρόβατα, οι δεκαπέντε (ποσοστό 57,7%) διαθέτουν από 101 έως 200 αιγοπρόβατα, οι τέσσερις(ποσοστό 15,4%) διαθέτουν από 201 έως 300 αιγοπρόβατα και οι τρεις(ποσοστό 11,5%) διαθέτουν πάνω από 300 αιγοπρόβατα.

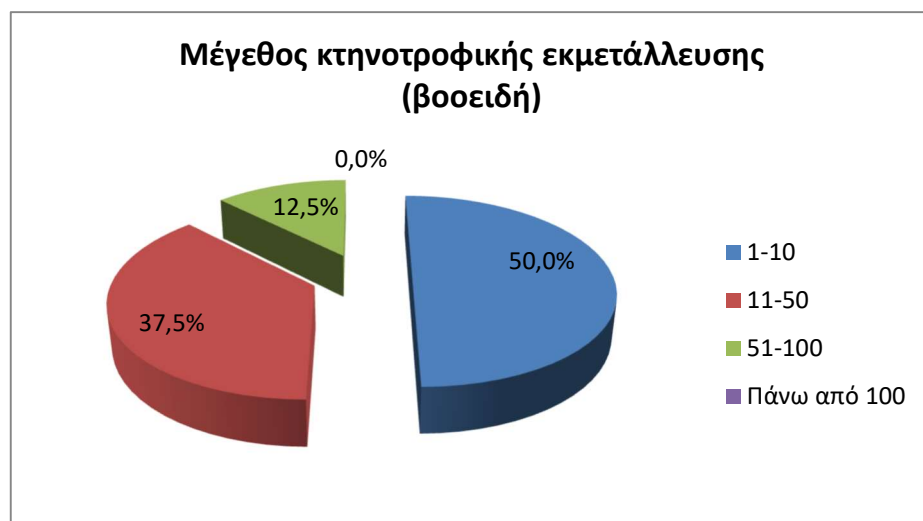

Διάγραμμα 4.19: Μέγεθος κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης(αιγοπρόβατα)
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Από το διάγραμμα 4.19 φαίνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία των κτηνοτρόφων κατέχουν μικρές εκμεταλλεύσεις με 101 έως 200 αιγοπρόβατα και σε συνδυασμό με την έλλειψη μονάδων μεταποίησης στην περιοχή αλλά και την έλλειψη ομάδων παραγωγών για κτηνοτροφικά προϊόντα, αναγκάζονται να πωλούν το γάλα και το κρέας σε μεσάζοντες, σε πολύ χαμηλές τιμές, δυσχεραίνοντας την οικονομική τους κατάσταση.

Ερώτηση 15: Μέγεθος κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης σε βοοειδή

Από το συνολικό δείγμα μόνο οι οκτώ(8) εκμεταλλεύσεις διαθέτουν ζωικό κεφάλαιο που αποτελείται από βοοειδή. Από τις οκτώ(8) απαντήσεις που δόθηκαν, οι τέσσερις(ποσοστό 50%) διαθέτουν από 1 έως 10 βοοειδή, οι τρεις(ποσοστό 37,5%) διαθέτουν από 11 έως 50 βοοειδή, ο ένας (ποσοστό 12,5%) διαθέτει από 51 έως 100 βοοειδή και κανένας δεν διαθέτει πάνω από 100 βοοειδή.

Διάγραμμα 4.20: Μέγεθος κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης(βοοειδή)

Πηγή: Ερωτηματολόγια

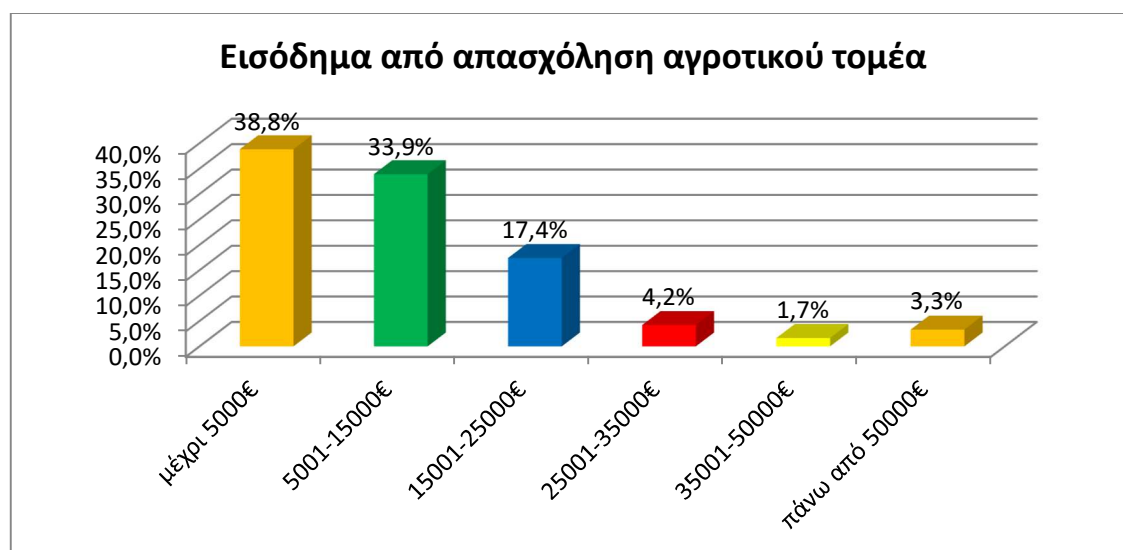
Ιδία επεξεργασία

Από το διάγραμμα 4.20 φαίνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία των κτηνοτρόφων κατέχουν μικρές εκμεταλλεύσεις με 1 έως 10 βοοειδή. Οι βοοτροφικές επιχειρήσεις στο δείγμα είναι κρεοπαραγωγικές μικρής δυναμικότητας. Συνηθίζεται στις ορεινές και παραμεθόριες περιοχές τα νοικοκυριά να διατηρούν από ένα έως τρία βοοειδή εντός των οικισμών για την κάλυψη των ατομικών τους αναγκών σε γάλα και κρέας. Σε όλη τη χώρα γενικά επικρατεί η τάση για μικρές και μεσαίου μεγέθους εκμεταλλεύσεις σε αντίθεση με την υπόλοιπη Ευρώπη που κυριαρχούν μεγάλες βοοτροφικές εκμεταλλεύσεις.

4.2.3 Ενότητα 3- Γεωργικό εισόδημα

Ερώτηση 1: Εισόδημα από την απασχόληση στον αγροτικό τομέα

Αναφορικά με το ύψος του εισοδήματος από την απασχόληση στον αγροτικό τομέα, από τους 121 ερωτηθέντες οι σαράντα επτά (ποσοστό 38,8%), δήλωσαν εισόδημα έως 5000€, οι σαράντα ένα (ποσοστό 33,9%), δήλωσαν εισόδημα 5001-15000€ (ποσοστό 33,9%), οι είκοσι ένα (ποσοστό 17,4%) δήλωσαν εισόδημα 15001-25000€, οι έξι (ποσοστό 4,2%) δήλωσαν εισόδημα 250001-35000€, δύο (ποσοστό 1,7%) δήλωσαν εισόδημα 350001-50000€, και οι τέσσερις (ποσοστό 3,3%) δήλωσαν εισόδημα πάνω από 50000€. Για το εισόδημα του δείγματος προέκυψε η ποσοστιαία κατανομή που απεικονίζεται στο διάγραμμα 4.21.

Διάγραμμα 4.21: Εισόδημα από απασχόληση στον αγροτικό τομέα

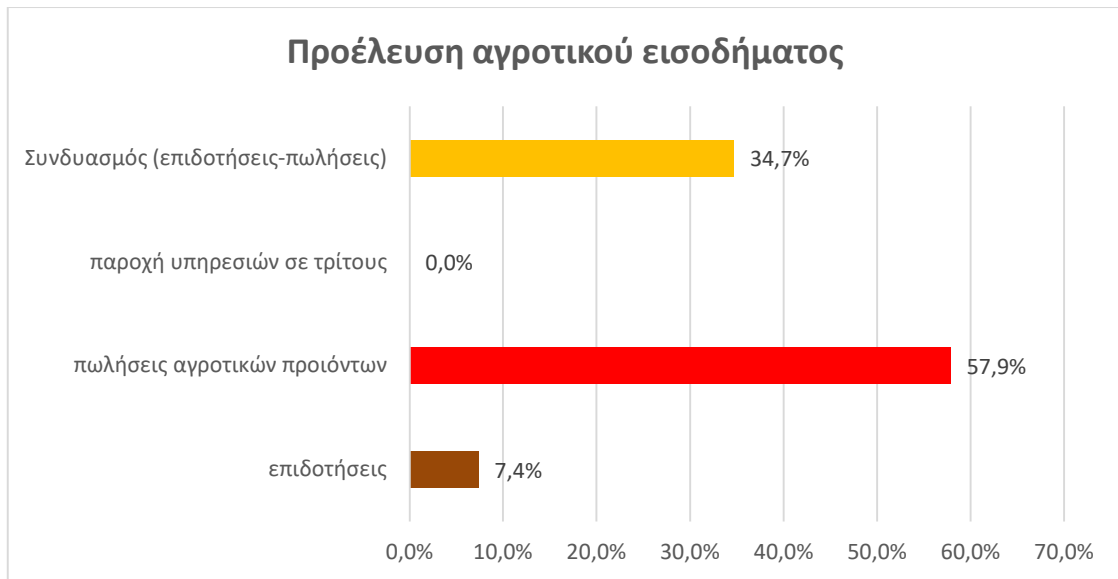
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι περίπου το 40% των ερωτηθέντων δήλωσαν εισόδημα μέχρι 5.000 ευρώ. Αφορά κυρίως αγρότες με εκμεταλλεύσεις που είναι καθαρά γεωργικές και μικρής έκτασης, με καλλιέργειες ξηρικές και μη δυναμικές όπως σιτηρά και χορτολίβαδα και εξαρτώνται κυρίως από τις επιδοτήσεις που λαμβάνουν από τα διάφορα ευρωπαϊκά προγράμματα (διαθέτουν δικαιώματα βασικής ενίσχυσης και πληρώνονται από το πρόγραμμα της εξισωτικής αποζημίωσης για ορεινές και μειονεκτικές περιοχές και από το πρόγραμμα της Ε.Α.Ε.-Ενιαία Αίτηση Ενίσχυσης). Όσοι δήλωσαν μεγαλύτερα εισοδήματα από 5.000 έως 25.000 ευρώ (περίπου το 51% του δείγματος) διαθέτουν μεγαλύτερες σε μέγεθος και με πιο δυναμικές καλλιέργειες εκμεταλλεύσεις, λαμβάνουν επιδοτήσεις αλλά εξαρτώνται κυρίως από τις πωλήσεις λόγω της υψηλής προστιθέμενης αξίας των αγροτικών τους προϊόντων. Το υπόλοιπο 9% με εισόδημα από 25001 έως πάνω από 50.000 ευρώ διαθέτει μεγάλες σε μέγεθος εκμεταλλεύσεις με πολύ δυναμικές καλλιέργειες (μήλα, φασόλια, κηπευτικά, αμπέλια, καρύδια, αρωματικά φυτά) Τα αγροτικά προϊόντα μερικοί τα συσκευάζουν ή και τα μεταποιούν σε τοπικά ιδιωτικά ή μη συσκευαστήρια-μεταποιητήρια (υπάρχουν συσκευαστήρια πατάτας και άλλων οπωροκηπευτικών, οινοποιεία κ.α.) και αυτό βοηθάει πολύ στην προώθηση τους, στην βελτίωση και εξασφάλιση της ποιότητας και στην αύξηση της τιμής τους.

Το εισόδημα των απασχολουμένων στην γεωργία είναι ιδιαίτερα χαμηλό, με κύριους λόγους την έλλειψη δυναμικών καλλιεργειών, την έλλειψη τυποποίησης, συσκευασίας και επώνυμου προϊόντος.

Ερώτηση 2: Προέλευση αγροτικού εισοδήματος

Σχετικά με την προέλευση του αγροτικού εισοδήματος από τους 121 ερωτηθέντες, οι εβδομήντα (ποσοστό 57,9%), απάντησαν από τις πωλήσεις των αγροτικών προϊόντων, οι σαράντα δύο (ποσοστό 34,7%) από συνδυασμό πωλήσεων και επιδοτήσεων, και οι εννέα (ποσοστό 7,4%) αποκλειστικά από επιδοτήσεις. Για την προέλευση του αγροτικού εισοδήματος προέκυψε η ποσοστιαία κατανομή που απεικονίζεται στο διάγραμμα 4.22

Διάγραμμα 4.22: Προέλευση αγροτικού εισοδήματος

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Η αναλογία σε ποσοστά μεταξύ εισοδήματος που προέρχεται από τις πωλήσεις και τις διάφορες επιδοτήσεις καθορίζεται από το είδος της εκμετάλλευσης (γεωργική, κτηνοτροφική, γεωργοκτηνοτροφική) αλλά και από την κύρια καλλιέργεια (μήλα, φασόλια, σιτηρά κ.α.) του προηγούμενου έτους.

Οι καλλιέργειες που λαμβάνουν εκτός από τη βασική και τη συνδεδεμένη ενίσχυση δηλαδή μία επιπλέον επιδότηση στο νομό Καστοριάς, είναι τα σιτηρά (σκληρό σιτάρι), όπως και τα βοοειδή και τα αιγοπρόβατα στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Γενικότερα ο κτηνοτροφικός κλάδος είναι σε μεγαλύτερο βαθμό εξαρτώμενος από τις επιδοτήσεις.

Εννέα άτομα δήλωσαν ότι το 100% του εισοδήματος τους προέρχεται από τις επιδοτήσεις (πολύ μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις) και σαράντα δύο δήλωσαν από συνδυασμό επιδοτήσεων και πωλήσεων, άρα με σημαντικό βαθμό εξάρτησης από τα ευρωπαϊκά προγράμματα.

Εβδομήντα από τους ερωτηθέντες απάντησαν ότι το εισόδημα τους προέρχεται αποκλειστικά από τις πωλήσεις των αγροτικών προϊόντων. Αφορά κυρίως παραγωγούς με δυναμικές καλλιέργειες όπως μήλα και φασόλια, οι οποίοι λαμβάνουν επιδότηση η οποία όμως αποτελεί πολύ μικρό ποσοστό του εισοδήματος σε σχέση με αυτό από τις πωλήσεις.

Ερώτηση 3: Ικανοποίηση αγροτικού εισοδήματος

Μία ερώτηση κλειστού τύπου με διαβάθμιση στις απαντήσεις από καθόλου έως πάρα πολύ. Βέβαια είναι υποκειμενικό το τι θεωρεί ο καθένας ικανοποιητικό εισόδημα και εξαρτάται από τις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της χώρας τη δεδομένη χρονική στιγμή.

Από τους 121 ερωτηθέντες, για το εάν θεωρούν το εισόδημα από την αγροτική εκμετάλλευση ικανοποιητικό, οι τριάντα τέσσερις (ποσοστό 28,1%) απάντησαν καθόλου, οι πενήντα πέντε (ποσοστό 45,5%) απάντησαν λίγο, οι είκοσι εννέα (ποσοστό 24%) απάντησαν αρκετά, οι δύο (ποσοστό 1,7%) πολύ και ο ένας (ποσοστό 0,7%) απάντησε πάρα πολύ.

Διάγραμμα 4.23: Ικανοποίηση αγροτικού εισοδήματος

Πηγή: Ερωτηματολόγια

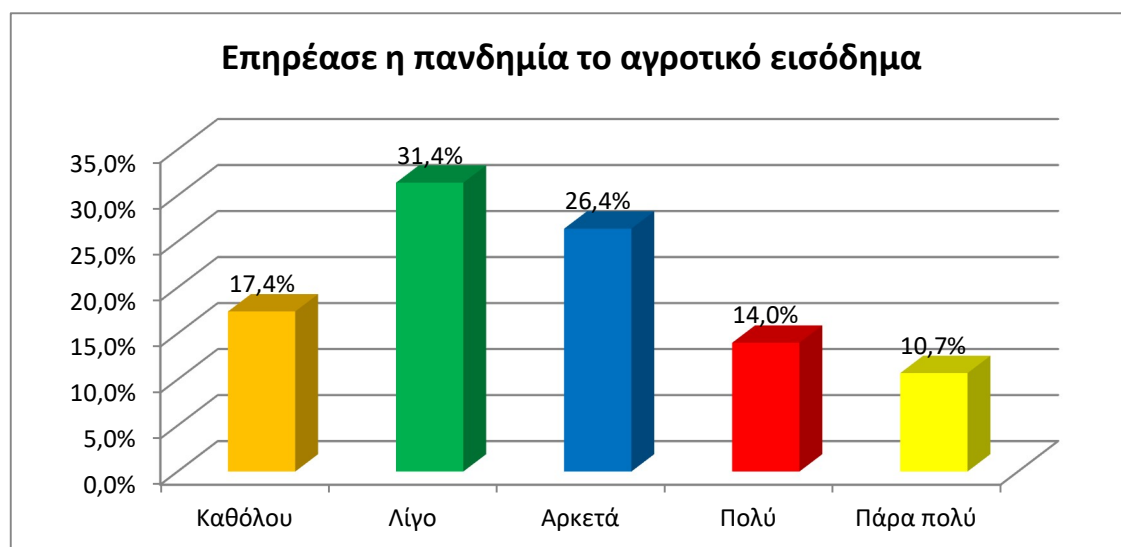
Ιδία επεξεργασία

Οι μισοί σχεδόν από τους ερωτηθέντες θεωρούν το αγροτικό τους εισόδημα λίγο ικανοποιητικό και αντίστοιχα το 1/4 των ερωτηθέντων το θεωρεί καθόλου ικανοποιητικό και το 1/4 αρκετά ικανοποιητικό. Ελάχιστοι είναι αυτοί που το θεωρούν πολύ ή πάρα πολύ ικανοποιητικό. Οι απαντήσεις συμβαδίζουν με τα αποτελέσματα της ερώτησης 1 της ενότητας για το γεωργικό εισόδημα, στην οποία τα 3/4 των ερωτηθέντων δήλωσαν εισόδημα μέχρι 15000 ευρώ (τις δύο πρώτες και χαμηλότερες από τις συνολικά έξι κλίμακες για το εισόδημα).

Ερώτηση 4: Θεωρείτε ότι η πανδημία επηρέασε αρνητικά το αγροτικό εισόδημα

Μία ερώτηση κλειστού τύπου με διαβάθμιση στις απαντήσεις από καθόλου έως πάρα πολύ.

Σχετικά με το εάν η πανδημία-Covid 19 επηρέασε αρνητικά το αγροτικό εισόδημα από τους 121 ερωτηθέντες, οι είκοσι ένα (ποσοστό 17,4%) απάντησαν καθόλου, οι τριάντα οχτώ (ποσοστό 31,4%) απάντησαν λίγο, οι τριάντα δύο (ποσοστό 26,4) απάντησαν αρκετά, οι δέκα επτά (ποσοστό 14%) πολύ και οι δέκα τρεις (ποσοστό 10,7%) απάντησαν πάρα πολύ.

Διάγραμμα 4.24: Αρνητική επιρροή πανδημίας στο αγροτικό εισόδημα
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες (100) θεωρούν ότι η πανδημία λόγω covid-19 επηρέασε σε κάποιο βαθμό αρνητικά το αγροτικό τους εισόδημα και μόνο λίγοι (21) ότι δεν τους επηρέασε καθόλου.

Η μείωση στο αγροτικό εισόδημα προέκυψε λόγω της μείωσης των πωλήσεων των αγροτικών προϊόντων που προήλθε από τους περιορισμούς στις μετακινήσεις, το κλείσιμο των λαϊκών αγορών, την μείωση των εξαγωγών και γενικότερα τις δυσκολίες από την ευρύτερη διάθεση των προϊόντων τους αλλά και την μείωση της κατανάλωσης από την πλευρά των καταναλωτών.

Ερώτηση 5: Θεωρείτε ότι ο πόλεμος στην Ουκρανία επηρέασε αρνητικά το αγροτικό εισόδημα

Μία ερώτηση κλειστού τύπου με διαβάθμιση στις απαντήσεις από καθόλου έως πάρα πολύ.

Αναφορικά με το εάν ο πόλεμος στην Ουκρανία επηρέασε αρνητικά το αγροτικό εισόδημα από το δείγμα των 121 ατόμων, οι σαράντα (ποσοστό 33,1%) απάντησαν αρκετά, οι είκοσι τέσσερις (ποσοστό 19,8%) απάντησαν πολύ, οι είκοσι δύο (ποσοστό 18,2%) απάντησαν καθόλου, οι δέκα οχτώ (ποσοστό 14,9%) απάντησαν λίγο και οι δέκα επτά (ποσοστό 14%) απάντησαν πάρα πολύ.

Διάγραμμα 4.25: Αρνητική επιρροή πολέμου Ουκρανίας στο αγροτικό εισόδημα

Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες (99) θεωρούν ότι ο πόλεμος στην Ουκρανία επηρέασε αρνητικά σε κάποιο βαθμό το αγροτικό τους εισόδημα και μόνο λίγοι (22) ότι δεν τους επηρέασε καθόλου.

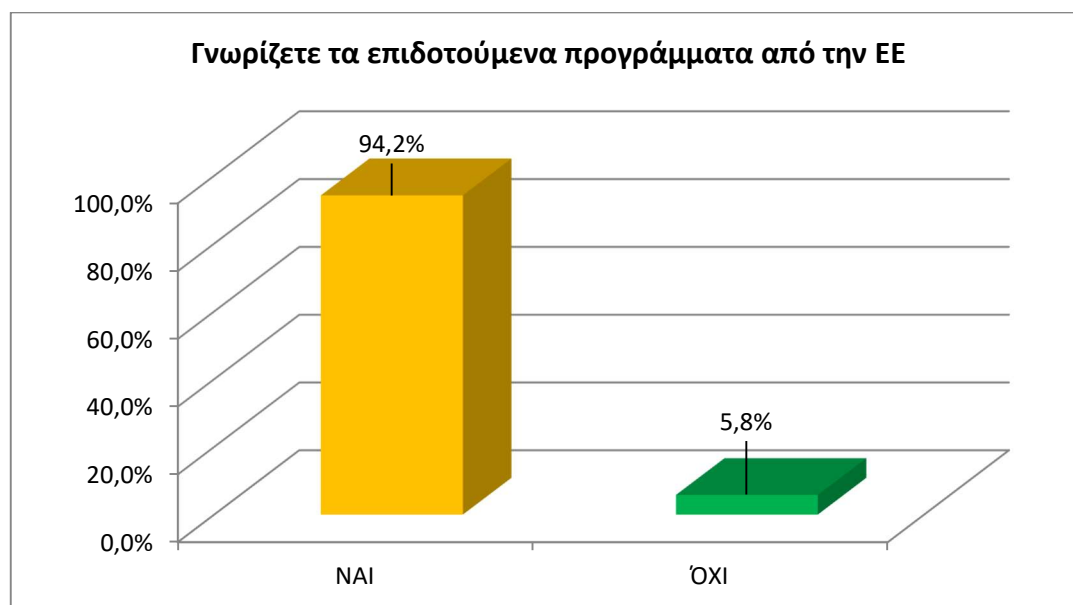
Η μείωση στο αγροτικό εισόδημα προέκυψε λόγω της μείωσης των εξαγωγών κυρίως στα μήλα που είναι βασικό εξαγωγίμο προϊόν του νομού Καστοριάς στις ανατολικές χώρες και στη Ρωσία. Επίσης αυξήθηκε πολύ το ενεργειακό κόστος λόγω της αύξησης της τιμής του αγροτικού πετρελαίου,

αυξάνοντας σημαντικά το κόστος παραγωγής αλλά και γενικότερα η αύξηση των τιμών των αγροτικών εφοδίων (γεωργικά φάρμακα, λιπάσματα).

4.2.4 Ενότητα 4- Ευρωπαϊκά Προγράμματα

Ερώτηση 1: Γνώση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων

Στο δείγμα των 121 ερωτηθέντων, για το εάν γνωρίζουν τα ευρωπαϊκά προγράμματα οι εκατό δέκα τέσσερις (ποσοστό 94,2%) απάντησαν καταφατικά ενώ οι επτά (ποσοστό 5,8%) απάντησαν αρνητικά.

Διάγραμμα 4.26: Γνώση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων

Πηγή: Ερωτηματολόγια

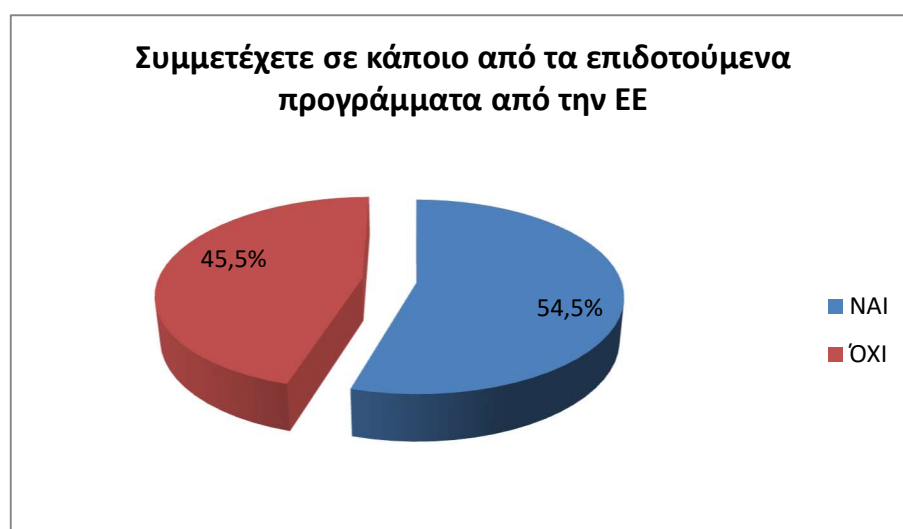
Ιδία επεξεργασία

Από την έρευνα προέκυψε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων γνωρίζει την ύπαρξη επιδοτούμενων προγραμμάτων από την Ευρωπαϊκή Ένωση όπως το πρόγραμμα της εξισωτικής αποζημίωσης για ορεινές περιοχές, την ΕΑΕ (Ενιαία Αίτηση Ενίσχυσης), το πρόγραμμα LEADER, το πρόγραμμα επιδότησης βιολογικών προϊόντων, το πρόγραμμα επενδύσεων για τυποποιητήρια και συσκευαστήρια, το πρόγραμμα για την αναδιάρθρωση αμπελώνων, το πρόγραμμα εγκατάστασης Νέων Γεωργών, το πρόγραμμα εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Σχέδια Βελτίωσης), το πρόγραμμα επιδότησης για αντιχαραζικά δίκτυα είτε μέσω ΕΣΠΑ είτε μέσω ΕΛΓΑ και πολλά άλλα.

Αυτό αποδεικνύει ότι υπάρχει ενημέρωση από τους αρμόδιους φορείς όπως από τις Διευθύνσεις Αγροτικής Οικονομίας, από του δήμους, από αγροτικούς συνεταιρισμούς και ομάδες παραγωγών και από την ΑΝ.ΚΑΣ.(Αναπτυξιακή Εταιρεία Καστοριάς).

Ερώτηση 2: Συμμετοχή σε επιδοτούμενο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα

Από τους 121 ερωτηθέντες για το εάν συμμετείχαν σε κάποιο επιδοτούμενο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα οι εξήντα έξι (ποσοστό 54,3%) απάντησαν καταφατικά ενώ οι πενήντα πέντε (ποσοστό 45,5%) απάντησαν αρνητικά.

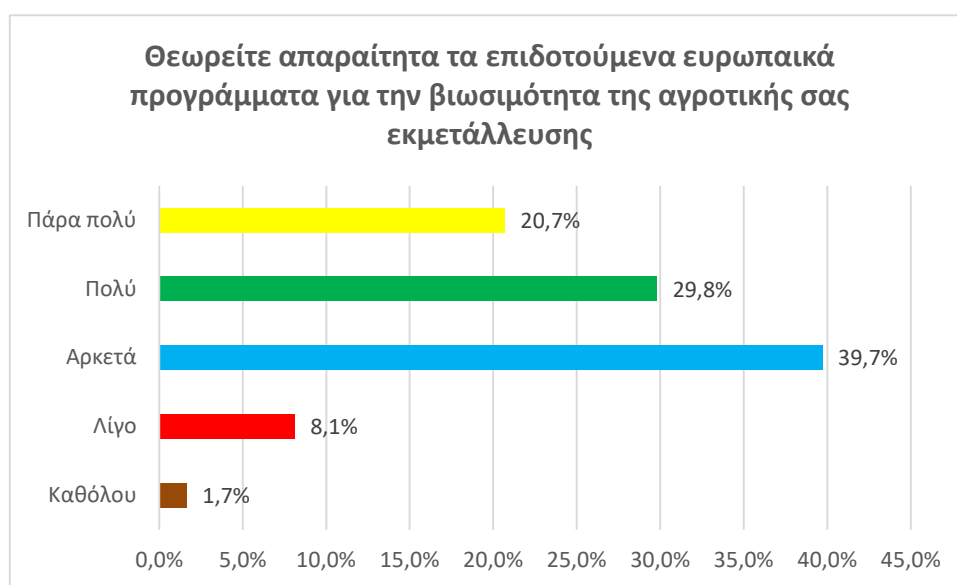
Διάγραμμα 4.27: Συμμετοχή σε επιδοτούμενο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων συμμετέχει σε κάποιο επιδοτούμενο ευρωπαϊκό πρόγραμμα. Συμπεραίνουμε ότι οι επιδοτήσεις αποτελούν σημαντικό μέρος του αγροτικού εισοδήματος για την επιβίωση αλλά και για την επέκταση των εκμεταλλεύσεων και τον εκσυγχρονισμό τους. Κάποιοι παραγωγοί με πολύ μικρές εκμεταλλεύσεις, ενώ απασχολούνται στον αγροτικό τομέα, δεν συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα είτε διότι δεν το επιθυμούν, είτε γιατί κάποιοι νέοι ηλικιακά που θέλουν να ενταχθούν στο πρόγραμμα των νέων γεωργών, προκειμένου να πληρούν τις προϋποθέσεις ένταξης ως νέοι αγρότες, δεν συμμετέχουν προσωρινά σε κάποιο επιδοτούμενο πρόγραμμα.

Ερώτηση 3: Αναγκαιότητα Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων για την βιωσιμότητα των αγροτικών εκμεταλλεύσεων

Μία ερώτηση κλειστού τύπου με διαβάθμιση στις απαντήσεις από καθόλου έως πάρα πολύ.

Σχετικά με την αναγκαιότητα των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων για την βιωσιμότητα των αγροτικών εκμεταλλεύσεων από τους 121 ερωτηθέντες οι σαράντα οχτώ απάντησαν αρκετά (ποσοστό 39,7%), οι τριάντα έξι (ποσοστό 29,8%) απάντησαν πολύ, οι είκοσι πέντε (ποσοστό 20,7%) πάρα πολύ οι εννέα (ποσοστό 8,1%) λίγο και οι τρεις (ποσοστό 1,7%) καθόλου.

Διάγραμμα 4.28: Αναγκαιότητα Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων για την βιωσιμότητα των αγροτικών εκμεταλλεύσεων

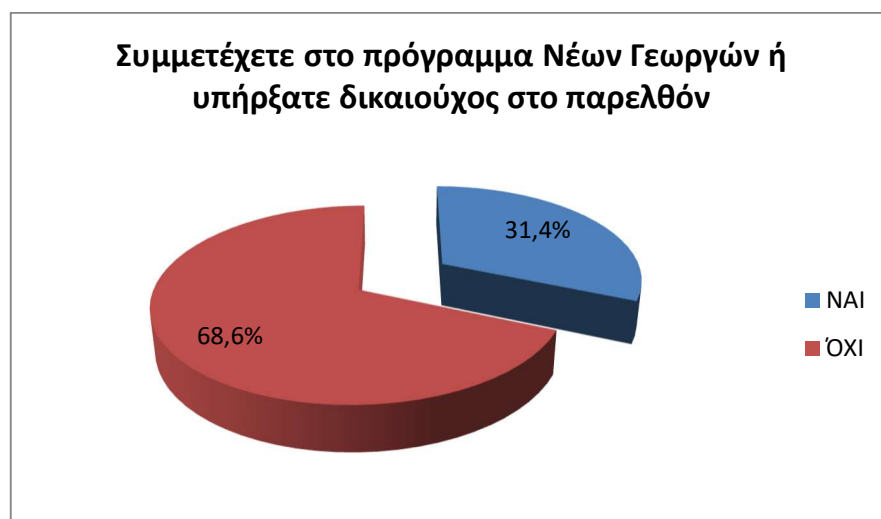
Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (90,2%) θεωρεί απαραίτητα τα επιδοτούμενα ευρωπαϊκά προγράμματα για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα αλλά και είναι ευρύτερα θετικοί για την συμβολή τους και τον αναπτυξιακό τους χαρακτήρα και είναι έτοιμοι να εναρμονιστούν με τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις. Μόνο ένα 10% είναι αρνητικοί και δεν τα θεωρούν απαραίτητα. Αμφισβητούν την συμβολή τους στην ανάπτυξη της περιοχής, πιστεύοντας κυρίως στην ιδιωτική πρωτοβουλία και απορρίπτοντας τις όποιες δεσμεύσεις απορρέουν από αυτά.

Ερώτηση 4: Συμμετοχή στο Πρόγραμμα Νέων Γεωργών

Από το δείγμα των 121 ατόμων που απάντησαν για εάν συμμετείχαν στο πρόγραμμα Νέων Γεωργών ή εάν υπήρξαν δικαιούχοι στο παρελθόν οι ογδόντα τρεις (ποσοστό 68,6%) απάντησαν αρνητικά ενώ οι τριάντα οχτώ (ποσοστό 31,4%) απάντησαν θετικά.

Διάγραμμα 4.29: Συμμετοχή στο πρόγραμμα Νέων Γεωργών

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Στόχος του προγράμματος ενισχύσεων νέων γεωργών αποτελεί η αύξηση στην ανταγωνιστικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων μέσω αφενός της ηλικιακής ανανέωσης και αφετέρου της δημιουργίας επιχειρηματιών γεωργών, όπου μετά το πέρας της στήριξης, θα έχουν τα κατάλληλα εφόδια αλλά και βιώσιμες εκμεταλλεύσεις.

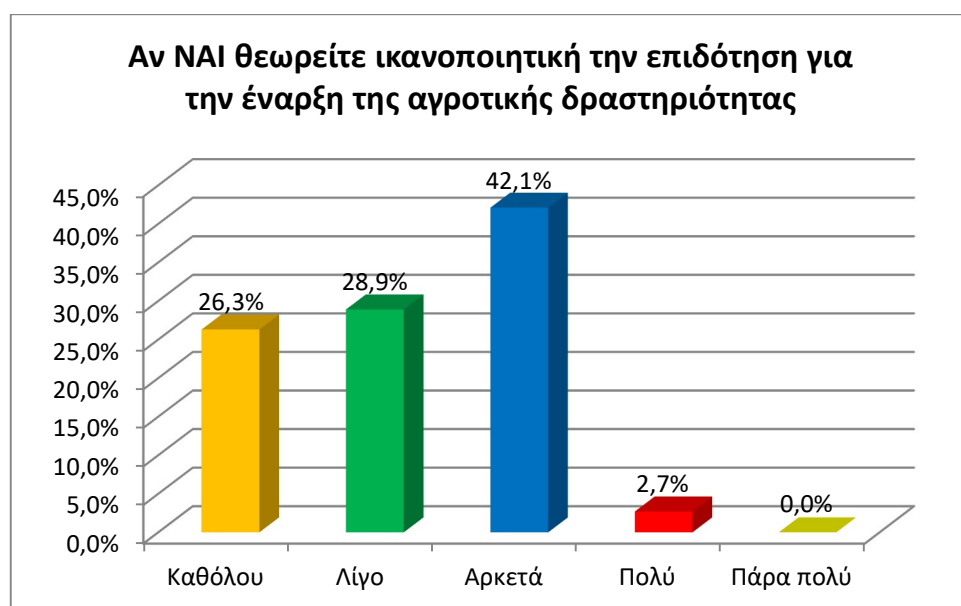
Δικαιούχοι για υποβολή αίτησης στήριξης είναι φυσικά και νομικά πρόσωπα, με συμπληρωμένο το 18ο έτος της ηλικίας τους και έως 41 ετών. Θα πρέπει να είναι μόνιμοι κάτοικοι στις περιοχές εφαρμογής και να έχουν εγκατασταθεί πρώτη φορά κατά την διάρκεια του δωδεκαμήνου που προηγείται από την ημερομηνία υποβολής αίτησης στήριξης. Δεν θα πρέπει να έχουν εξασκήσει κάποια γεωργική δραστηριότητα τουλάχιστον στα τελευταία πέντε έτη πριν από την ημερομηνία πρώτης εγκατάστασης. Ένας μόνο από τους συζύγους θεωρείται αρχηγός στην οικογενειακή εκμετάλλευση. Το χρηματικό ποσό για την στήριξη κυμαίνεται ανάλογα αφενός από τον προσανατολισμό της

παραγωγής από τη εκμετάλλευση στη μελλοντική κατάσταση και αφετέρου από την κατηγορία της περιοχής (ορεινή, μειονεκτική) και της μόνιμης κατοικίας του αρχηγού της εκμετάλλευσης. Εξειδικευμένες πληροφορίες παρέχονται από τις Διευθύνσεις Αγροτικής Οικονομίας των Περιφερειακών Ενοτήτων κάθε Νομού.

Πολλοί από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι αν και επιθυμούσαν να ενταχθούν στο πρόγραμμα είτε δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις ένταξης είτε δεν ενημερώθηκαν έγκαιρα για να υποβάλλουν αίτηση στήριξης.

Ερώτηση 5: Ικανοποίηση από ύψος επιδότησης στο Πρόγραμμα Νέων Γεωργών

Στην ερώτηση εάν θεωρούσαν ικανοποιητική την επιδότηση που έλαβαν, από τους 38 ερωτηθέντες οι οποίοι συμμετείχαν στο Πρόγραμμα Νέων Γεωργών, οι δέκα (ποσοστό 26,3%) απάντησαν «καθόλου», οι έντεκα (ποσοστό 28,9%) απάντησαν «λίγο», οι δέκα έξι (ποσοστό 42,1%) απάντησαν «αρκετά» και ένας απάντησε «πολύ» (ποσοστό 2,7%).

Διάγραμμα 4.30: Ικανοποίηση από ύψος επιδότησης

Πηγή: Ερωτηματολόγιο

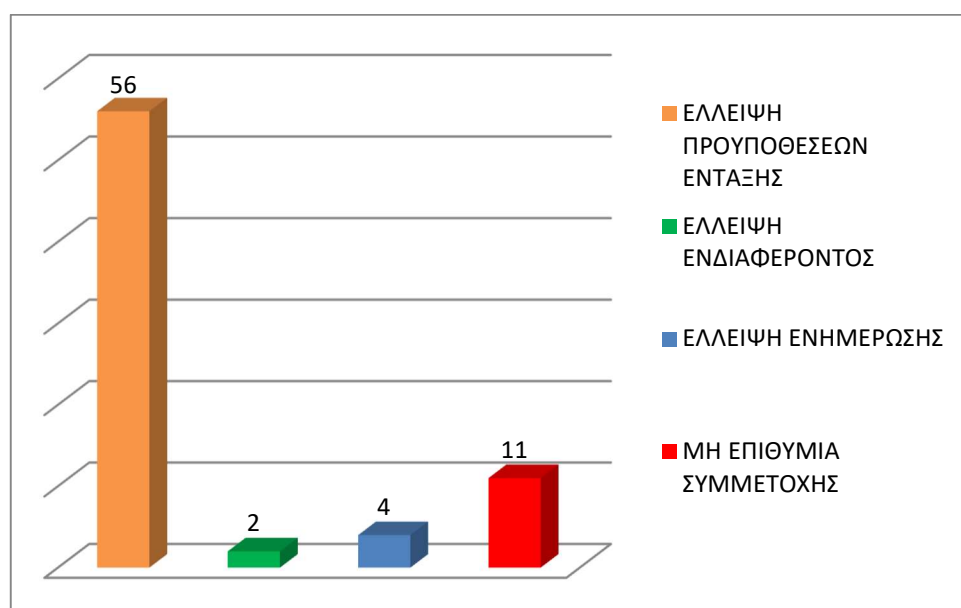
Ιδία επεξεργασία

Συγκεντρωτικά, το 55% είναι ελάχιστα ικανοποιημένοι από το ποσό της επιδότησης που έλαβαν, ενώ το 45% είναι αρκετά ικανοποιημένοι. Το ποσό της επιδότησης κυμαίνεται μεταξύ 17.000€ έως 22.000€ ανάλογα με τον

προσανατολισμό της παραγωγής της εκμετάλλευσης στη μελλοντική κατάσταση και την κατηγορία της περιοχής (ορεινή, μειονεκτική) της μόνιμης κατοικίας του αρχηγού της εκμετάλλευσης. Τα ποσά αυτά φαίνεται να μην επαρκούν για την πρώτη εγκατάσταση των νέων γεωργών.

Ερώτηση 6: Λόγοι μη ένταξης στο πρόγραμμα Νέων Γεωργών

Μια ανοιχτού τύπου ερώτηση όπου από τους εβδομήντα τρεις μη συμμετέχοντες στο πρόγραμμα των Νέων Γεωργών, ζητήθηκαν οι λόγοι που δεν εντάχθηκαν στο συγκεκριμένο πρόγραμμα. Η συντριπτική πλειοψηφία των πενήντα έξι ερωτηθέντων απάντησαν ότι υπήρχε έλλειψη των προϋποθέσεων ένταξης στο πρόγραμμα, οι έντεκα ότι δεν επιθυμούσαν την ένταξή τους, οι τέσσερις ότι είχαν ελλιπή ενημέρωση και οι δύο ότι είχαν έλλειψη ενδιαφέροντος για το πρόγραμμα

Διάγραμμα 4.31: Λόγοι μη συμμετοχής στο πρόγραμμα Νέων Γεωργών

Πηγή: Ερωτηματολόγια

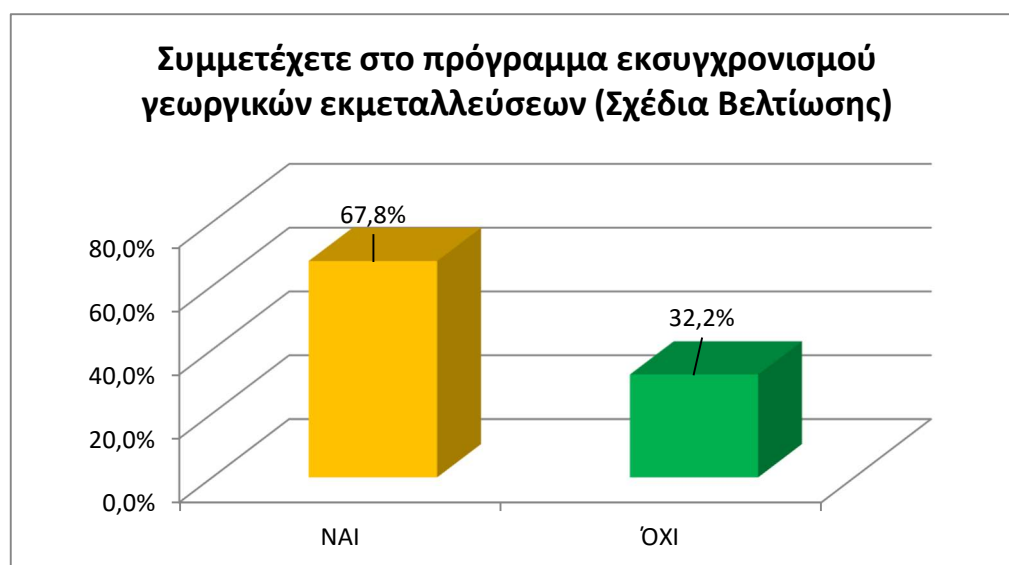
Ιδία επεξεργασία

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι δεν συμμετείχε στο πρόγραμμα των Νέων Γεωργών διότι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις ένταξης και συγκεκριμένα είτε γιατί δεν πληρούσαν το ηλικιακό όριο, είτε γιατί ήταν ήδη αγρότες με τιμολόγια στο όνομα τους ή ήταν ήδη ασφαλισμένοι στον ΟΓΑ, είτε η μη ύπαρξη σχετικής προκήρυξης τη στιγμή που άρχισε την

ενασχόληση με την γεωργία, είτε το μεγάλο χρονικό διάστημα της δέσμευσης από το πρόγραμμα, είτε τέλος τα αυστηρά κριτήρια ένταξης. Αξίζει να σημειωθεί ότι 11 άτομα από το δείγμα των 121 δήλωσαν έλλειψη ενδιαφέροντος για το συγκεκριμένο πρόγραμμα.

Ερώτηση 7: Συμμετοχή στο Πρόγραμμα εκσυγχρονισμού γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Σχέδια Βελτίωσης)

Από το δείγμα των 121 ατόμων που απάντησαν για το εάν συμμετείχαν στο πρόγραμμα εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Σχέδια Βελτίωσης) οι ογδόντα δύο (ποσοστό 67,8%) απάντησαν καταφατικά, ενώ οι τριάντα εννέα (ποσοστό 32,2%) απάντησαν αρνητικά.

Διάγραμμα 4.32: Συμμετοχή σε Σχέδια Βελτίωσης

Πηγή: Ερωτηματολόγια

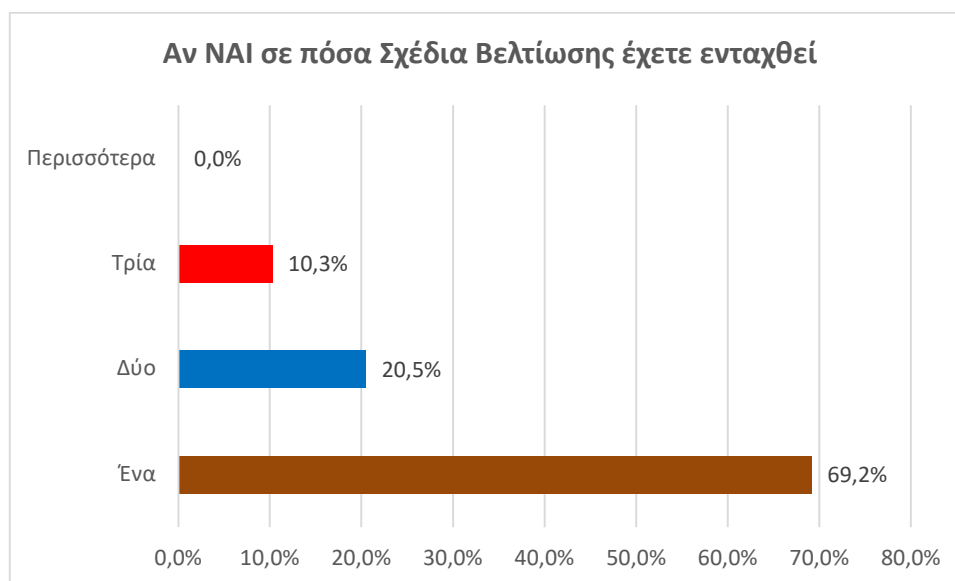
Ιδία επεξεργασία

Το πρόγραμμα του εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων παρέχει σημαντική στήριξη στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις και αποσκοπεί στη βελτίωση της παραγωγής μέσω της επέκτασης αλλά και στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων. Τα λεγόμενα «σχέδια βελτίωσης» όπως τα αποκαλούν οι αγρότες έχουν σκοπό την ανάπτυξη αλλά και την αναδιάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την μετατροπή τους σε σύγχρονες.

Για την υλοποίηση των σχεδίων βελτίωσης απαιτείται ίδια συμμετοχή σε κάποιο ποσοστό αναλόγως την προκήρυξη. Για πολλούς αγρότες είναι αρκετά δύσκολο να διαθέσουν το αρχικό κεφάλαιο που απαιτείται για το ποσοστό της ίδιας συμμετοχής και άρα χωρίς αυτό είναι ανέφικτη η ένταξη τους στο πρόγραμμα. Επίσης ένας άλλος αποτρεπτικός παράγοντας συμμετοχής στο πρόγραμμα είναι οι τυχόν καθυστερήσεις στην έγκριση και λήψη της επιδότησης.

Ερώτηση 8: Αριθμός Σχεδίων Βελτίωσης που έχουν ενταχθεί

Από τους 39 ερωτηθέντες που είχαν ενταχθεί στο πρόγραμμα, ζητήθηκε ο αριθμός των σχεδίων βελτίωσης που υλοποίησαν και οι είκοσι επτά (ποσοστό 69,2%) απάντησαν ένταξη σε ένα σχέδιο, οι οχτώ (ποσοστό 20,5%) απάντησαν σε δύο, και τρεις (ποσοστό 10,3%) απάντησαν σε τρία.

Διάγραμμα 4.33: Αριθμός Σχεδίων Βελτίωσης

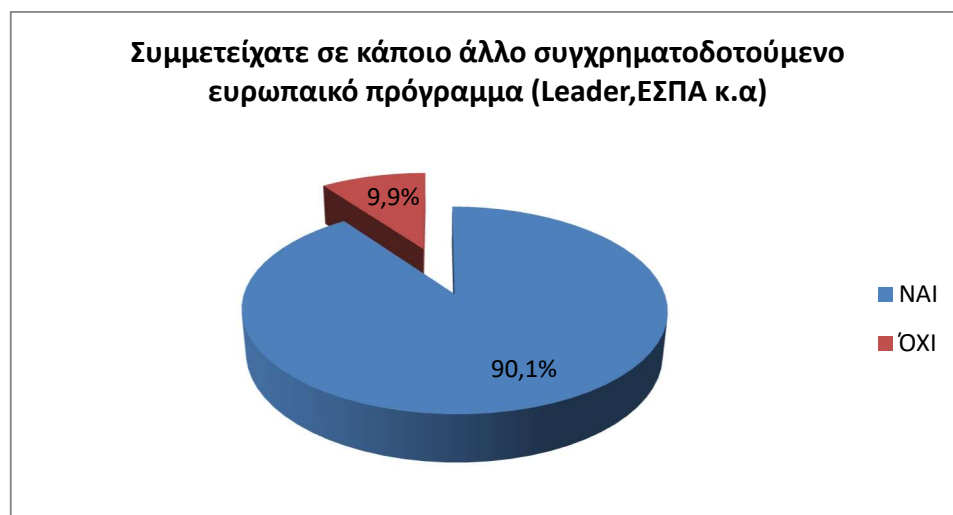
Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων(70%) που εντάχθηκαν στο πρόγραμμα υλοποίησαν ένα μόνο σχέδιο βελτίωσης είτε λόγω κάλυψης του μεγαλύτερου μέρους των αναγκών εκσυγχρονισμού των εκμεταλλεύσεών τους, είτε λόγω μη δυνατότητας κάλυψης της ίδιας συμμετοχής για ένταξη σε επιπλέον σχέδια βελτίωσης.

Ερώτηση 9: Συμμετοχή σε άλλο συγχρηματοδοτούμενο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα

Σχετικά με την συμμετοχή τους σε κάποιο άλλο συγχρηματοδοτούμενο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα (Leader, ΕΣΠΑ κ.α), από τους 121 ερωτηθέντες οι εκατό εννέα (ποσοστό 90,1%) απάντησαν αρνητικά ενώ οι δώδεκα (ποσοστό 9,9%) απάντησαν καταφατικά.

Διάγραμμα 4.34: Συμμετοχή σε άλλο συγχρηματοδοτούμενο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα

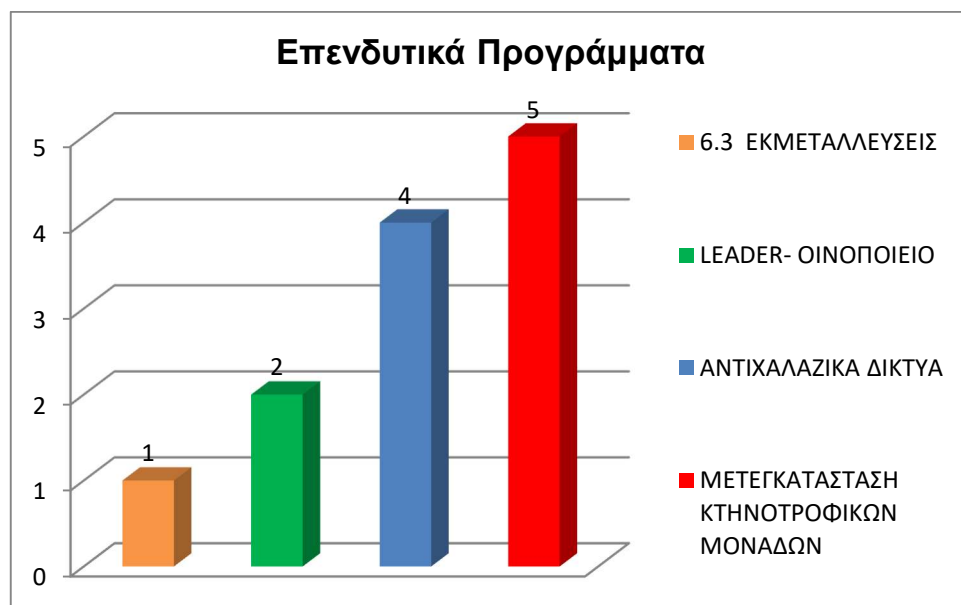
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Η χαμηλή συμμετοχή(10%) δικαιολογείται από την ελλιπή ενημέρωση των αγροτών από τους αρμόδιους φορείς, την αναγκαιότητα ύπαρξης ίδιας συμμετοχής, τα υψηλότοκα δάνεια για την κάλυψη των απαραίτητων ιδίων κεφαλαίων και από την πολυπλοκότητα στην διαδικασία ένταξης και την δημιουργία φακέλου συμμετοχής (όπως οικονομοτεχνικές μελέτες, μελέτες βιωσιμότητας, τεχνικές μελέτες κ.α.)

Ερώτηση 10: Είδος συγχρηματοδοτούμενων Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων

Μία ερώτηση ανοιχτού τύπου όπου οι δώδεκα ερωτηθέντες που συμμετείχαν σε κάποιο άλλο συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα, κλήθηκαν να προσδιορίσουν το είδος του προγράμματος.

Οι πέντε ερωτηθέντες συμμετείχαν στο πρόγραμμα μετεγκατάστασης κτηνοτροφικών μονάδων, οι τέσσερις σε πρόγραμμα αντιχαλαζικών δικτύων, οι δύο σε πρόγραμμα του Leader για δημιουργία οινοποιείου και ο ένας στο υπομέτρο 6.3 για ανάπτυξη μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Διάγραμμα 4.35: Είδος συγχρηματοδοτούμενων Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων

Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ίδια επεξεργασία

Η μετεγκατάσταση κτηνοτροφικών μονάδων ήταν ένα πρόγραμμα του Π.Ε.Π.(Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα) Δυτικής Μακεδονίας που υλοποιήθηκε από το 2000 έως το 2006 και μέσω του οποίου πραγματοποιήθηκε η μεταφορά των κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων από τους οικισμούς σε νέες θέσεις που ονομάζονταν κτηνοτροφικές ζώνες με τήρηση ελαχίστων αποστάσεων από τους οικισμούς όπως προβλέπονταν από την εθνική και κοινοτική νομοθεσία.

Το Leader επιδοτεί έως 70% την κατασκευή οινοποιείων, τυποποιητήριων, συσκευαστήριων και άλλων έργων για την βελτίωση της επιχειρηματικότητας και ανταγωνιστικότητας και ανάδειξης της προστιθέμενης αξίας των τοπικών προϊόντων.

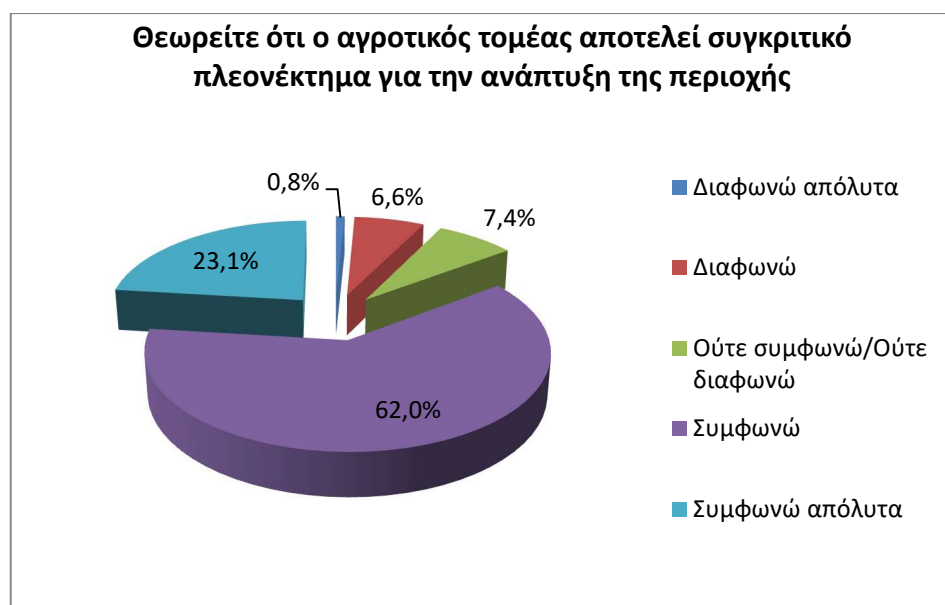
Τα αντιχαλαζικά δίκτυα επιδοτούν έως 85% επενδύσεις προληπτικών δράσεων με σκοπό την άμβλυση των επιπτώσεων στις καλλιέργειες από ακραία καιρικά φαινόμενα (όπως χαλάζι).

Στο υπομέτρο 6.3 για ανάπτυξη μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων υπάρχει πρόβλεψη παροχής οικονομικής ενίσχυσης αγροτών έως 61 ετών και οι οποίοι κατοικούν σε μικρές κοινότητες με πληθυσμό έως 5.000 κατοίκους με σκοπό την περαιτέρω ανάπτυξη στις υφιστάμενες μικρές εκμεταλλεύσεις τους.

4.2.5 Ενότητα 5- Προοπτικές του αγροτικού τομέα και συμβολή του στην ανάπτυξη της περιοχής

Ερώτηση 1: Συγκριτικό πλεονέκτημα του αγροτικού τομέα για την ανάπτυξη της περιοχής

Στο ερώτημα εάν ο αγροτικός τομέας αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη της περιοχής από τους 121 ερωτηθέντες, οι εβδομήντα πέντε (ποσοστό 62%) απάντησαν ότι συμφωνούν, οι είκοσι οχτώ (ποσοστό 23,1%) απάντησαν ότι συμφωνούν απόλυτα, οι εννέα (ποσοστό 7,4%) ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν, οι οχτώ (ποσοστό 6,6%) απάντησαν ότι διαφωνούν ούτε διαφωνούν, οι οχτώ (ποσοστό 6,6%) απάντησαν ότι διαφωνούν και ένας (ποσοστό 0,8%) απάντησε ότι διαφωνεί απόλυτα.

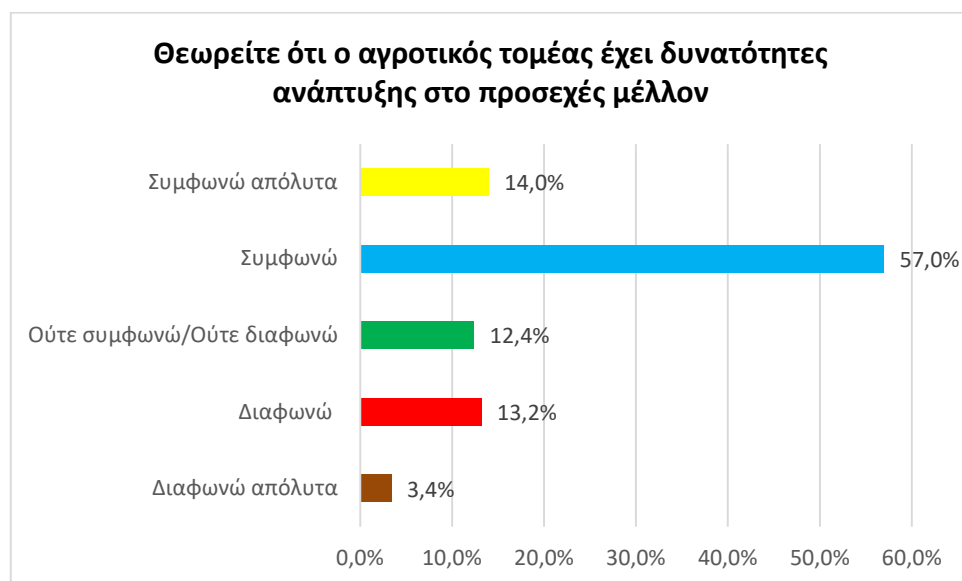
Διάγραμμα 4.36: Αγροτικός τομέας-Συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη

Πηγή: Ερωτηματολόγια **Ιδία επεξεργασία**

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (85%) συμφωνεί με την άποψη ότι ο αγροτικός τομέας αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη της περιοχής, διότι μπορεί να αξιοποιήσει την τοπική αγροτική παραγωγή και τα προϊόντα ποιότητας όπως ΠΟΠ (Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης), ΠΓΕ (Προϊόντα Γεωγραφικής Ένδειξης), βιολογικής παραγωγής και παραδοσιακά και μέσω της μεταποίησης και τυποποίησης και της οργανωμένης εμπορίας, να οδηγήσει στην αύξηση του αγροτικού εισοδήματος αλλά και να αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης για την τοπική κοινωνία .

Ερώτηση 2: Δυνατότητες ανάπτυξης αγροτικού τομέα

Στο ερώτημα εάν ο αγροτικός τομέας έχει δυνατότητες ανάπτυξης στο προσεχές μέλλον από τους 121 ερωτηθέντες οι εξήντα εννέα (ποσοστό 57%) απάντησαν ότι «συμφωνούν», οι δέκα επτά (ποσοστό 14%) ότι «συμφωνούν απόλυτα», οι δέκα έξι (ποσοστό 13,2%) ότι «διαφωνούν», οι δέκα πέντε (ποσοστό 12,4%) δεν απάντησαν και οι τέσσερις (ποσοστό 3,4%) ότι «διαφωνούν απόλυτα».

Διάγραμμα 4.37: Δυνατότητες ανάπτυξης αγροτικού τομέα

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων(71%) συμφωνεί με την άποψη ότι ο αγροτικός τομέας έχει δυνατότητες ανάπτυξης στο προσεχές μέλλον.

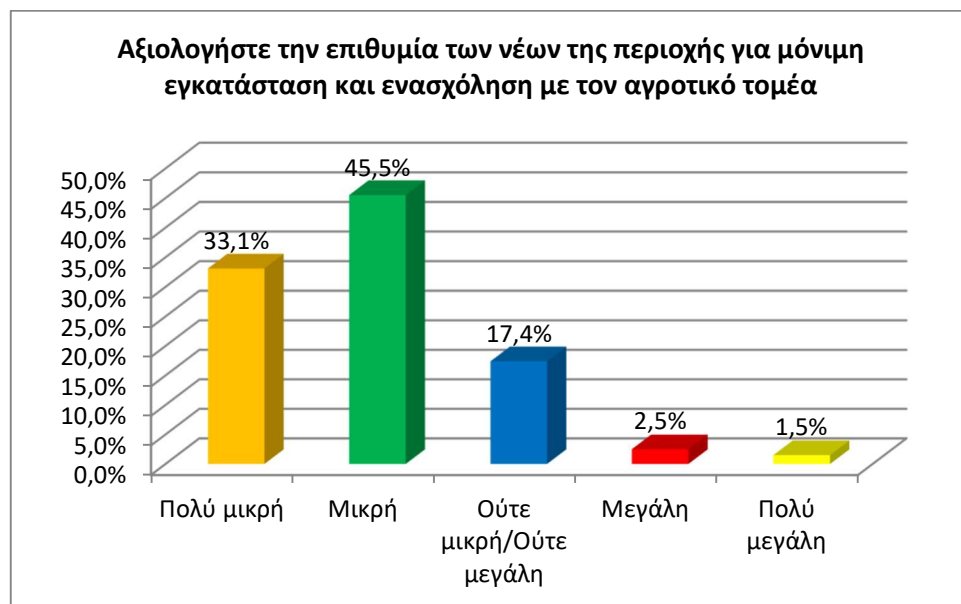
Ο γεωργικός τομέας έχει την δυνατότητα μέσω της αύξησης της παραγωγής, της βελτίωσης της τυποποίησης και των συνθηκών εμπορίας των γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων ποιότητας,

ιδίως τα μήλα, τα φασόλια, και τα τυροκομικά προϊόντα, με ιδιαίτερη τοπική σημασία, να αυξήσει το ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της περιοχής και να οδηγήσει στην αύξηση της απασχόλησης.

Ερώτηση 3: Επιθυμία των νέων για μόνιμη εγκατάσταση και ενασχόληση με τον αγροτικό τομέα

Από τους 121 ερωτηθέντες ζητήθηκε να αξιολογήσουν την επιθυμία των νέων για μόνιμη εγκατάσταση στην περιοχή και ενασχόλησή τους με τον αγροτικό τομέα.

Οι πενήντα πέντε (ποσοστό 45,5%) απάντησαν ότι η επιθυμία αυτή είναι μικρή, οι σαράντα (ποσοστό 33,1%) ότι είναι πολύ μικρή, οι είκοσι ένας (ποσοστό 17,4%) ότι δεν γνωρίζουν, τέσσερεις (ποσοστό 2,5%) απάντησαν ότι η επιθυμία είναι μεγάλη και ένας (ποσοστό 1,5%) ότι είναι πολύ μεγάλη.

Διάγραμμα 4.38: Επιθυμία νέων για εγκατάσταση και ενασχόληση με αγροτικό τομέα

Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων(78%) πιστεύει ότι οι νέοι της περιοχής δεν επιθυμούν μόνιμη εγκατάσταση και ενασχόληση με τον αγροτικό τομέα.

Σύμφωνα με την απογραφή γεωργίας-κτηνοτροφίας από την ΕΛΣΤΑΤ σε ότι αφορά την ηλικιακή σύνθεση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα

- το 5,42% ανήκει στις ηλικίες 15-29 ετών
- το 44,73%% ανήκει στις ηλικίες 30-49 ετών
- το 49,85%% ανήκει στις ηλικίες 50+ ετών

Ο πρωτογενής τομέας δεν είναι καθόλου ελκυστικός για τους νέους εξαιτίας του χαμηλού γεωργικού εισοδήματος, των δυσκολιών της εργασίας στην ύπαιθρο αλλά και της ανασφάλειας λόγω της εξάρτησης από τις καιρικές και κλιματολογικές συνθήκες. Περίπου το 50% των απασχολούμενων είναι άνω των 50 ετών.

Ερώτηση 4: Συμβολή του αγροτικό τομέα στην καταπολέμηση της ανεργίας

Στο ερώτημα εάν ο αγροτικός τομέας μπορεί να συμβάλει στην καταπολέμηση της ανεργίας στον Νομό Καστοριάς από τους 121 ερωτηθέντες οι σαράντα ένας (ποσοστό 33,9%) απάντησαν «αρκετά», οι τριάντα τρεις (ποσοστό 27,3%) απάντησαν «πάρα πολύ», οι είκοσι δύο (ποσοστό 18,2%) απάντησαν «πολύ», δέκα επτά (ποσοστό 14%) απάντησαν «λίγο» και οχτώ (ποσοστό 6,6%) απάντησαν «καθόλου».

Διάγραμμα 4.39: Συμβολή του αγροτικού τομέα στην καταπολέμηση της ανεργίας

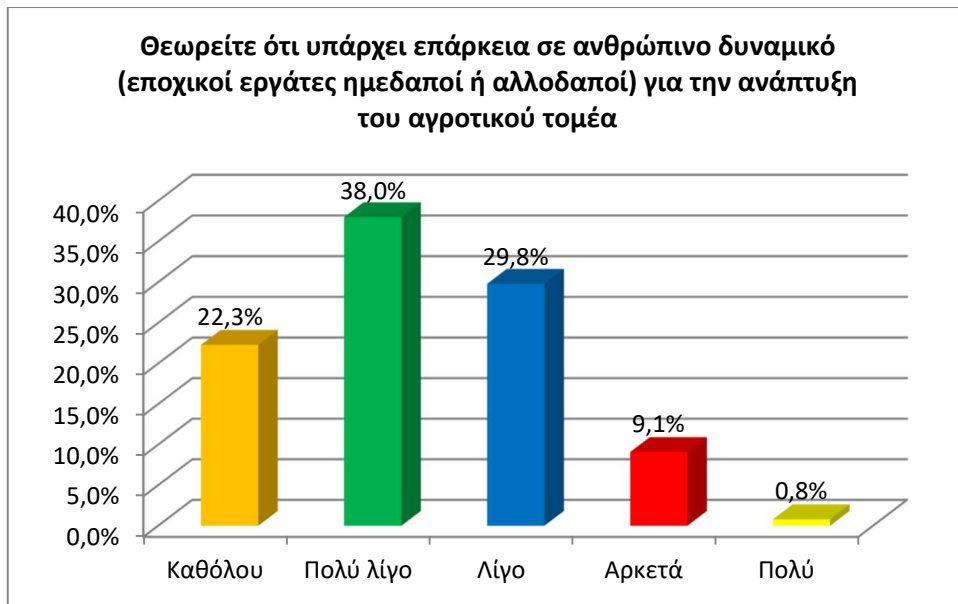
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Ο πρωτογενής τομέας είναι ο παραγωγικός κλάδος που μπορεί να δώσει διέξοδο στην ανεργία. Είναι ο τομέας που δημιουργεί θέσεις εργασίας για μισθωτή (εποχιακή ή μη) απασχόληση.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ ο αριθμός των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, το β' τρίμηνο του 2022 αυξήθηκε κατά 2,2% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2021, αποδεικνύοντας μια δυναμική του κλάδου, διατηρώντας την πρόκληση να καταστεί αυτός ελκυστικός στο μέλλον (Ανδρονικάκης Α.,2022)

Ερώτηση 5: Επάρκεια σε ανθρώπινο δυναμικό για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα

Στο ερώτημα εάν υπάρχει επάρκεια σε ανθρώπινο δυναμικό (εποχικοί εργάτες ημεδαποί ή αλλοδαποί) για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα από τους 121 ερωτηθέντες οι σαράντα έξι (ποσοστό 38%) απάντησαν «πολύ λίγο», οι τριάντα έξι (ποσοστό 29,8%) απάντησαν «λίγο», οι είκοσι επτά (ποσοστό 22,3%) απάντησαν «καθόλου», οι έντεκα (ποσοστό 9,1%) απάντησαν «αρκετά» και μόλις ένας (ποσοστό 0,8%) απάντησε «πολύ».

Διάγραμμα 4.40: Επάρκεια σε ανθρώπινο δυναμικό

Πηγή: Ερωτηματολόγια

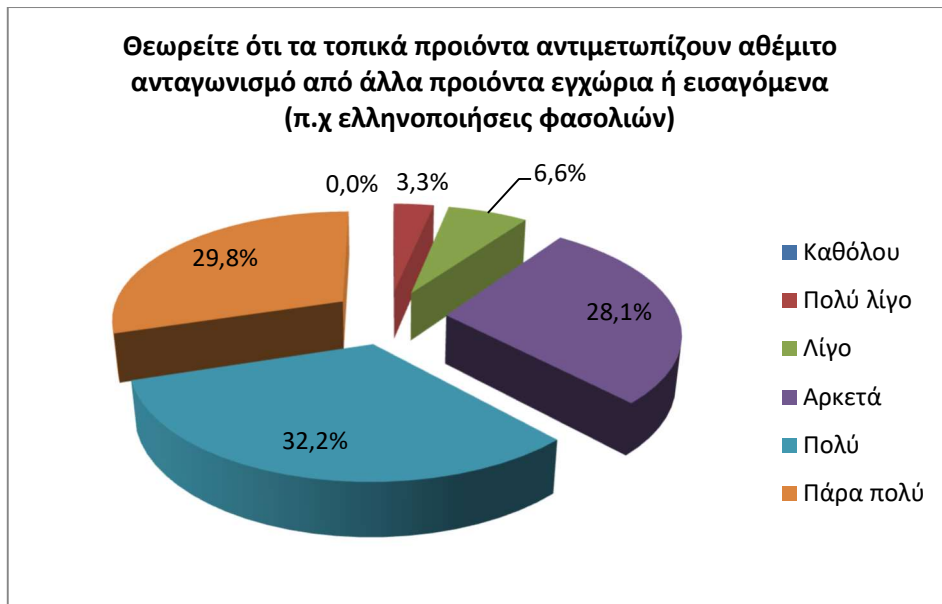
Ιδία επεξεργασία

Το μεγαλύτερο ποσοστό (90%) των ερωτηθέντων πιστεύει ότι υπάρχει ανεπάρκεια σε ανθρώπινο εποχικό προσωπικό, και αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι τις περιόδους αιχμής των εποχικών εργασιών (π.χ συγκομιδή μήλων του Σεπτεμβρίου), μεγάλος αριθμός νέων της περιοχής αλλά και αλλοδαπών εργαζομένων, απουσιάζουν λόγω εσωτερικής μετανάστευσης για εργασία σε τουριστικές περιοχές της χώρας.

Ερώτηση 6: Αθέμιτος ανταγωνισμός από εγχώρια ή εισαγόμενα προϊόντα

Μία ερώτηση κλειστού τύπου με διαβάθμιση στις απαντήσεις από καθόλου έως πάρα πολύ.

Στο ερώτημα εάν τα τοπικά προϊόντα αντιμετωπίζουν αθέμιτο ανταγωνισμό από άλλα προϊόντα εγχώρια ή εισαγόμενα (π.χ ελληνοποιήσεις φασολιών, γάλακτος) από τους 121 ερωτηθέντες οι τριάντα εννέα (ποσοστό 32,2%) απάντησαν «πολύ», οι τριάντα έξι (ποσοστό 29,8%) απάντησαν «πάρα πολύ», οι τριάντα τέσσερις (ποσοστό 28,1%) απάντησαν «αρκετά», οι οχτώ (ποσοστό 6,6%) απάντησαν «λίγο» και οι τέσσερις (ποσοστό 3,3%) απάντησε «πολύ λίγο».

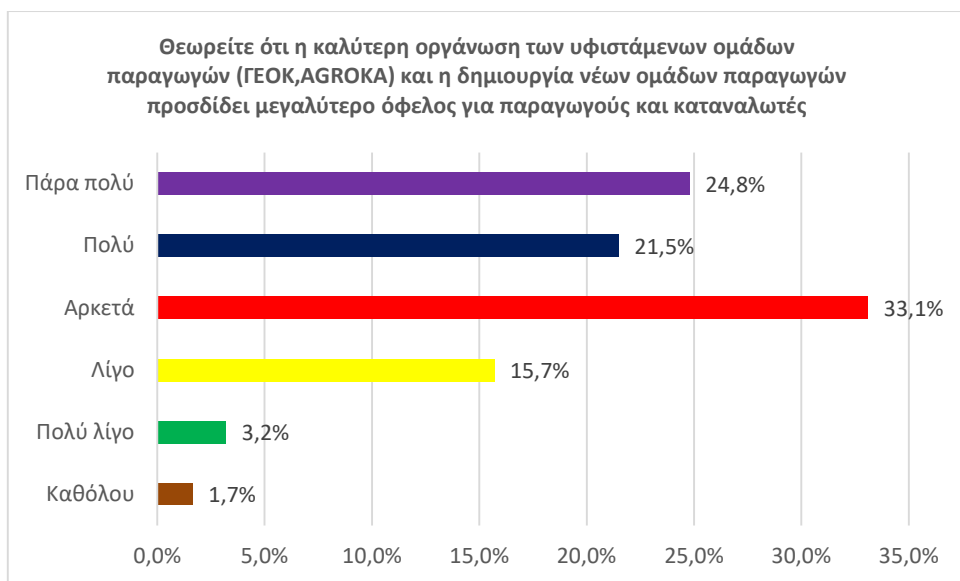
Διάγραμμα 4.41: Αθέμιτος ανταγωνισμός τοπικών προϊόντων

Πηγή: Ερωτηματολόγια **Ιδία επεξεργασία**

Οι παράνομες ελληνοποιήσεις αγροτικών προϊόντων (στο βόειο και χοιρινό κρέας, στο αγελαδινό και αιγοπρόβειο γάλα, στα φασόλια) αποτελεί καίριο ζήτημα του αγροτικού τομέα και αποτελεί ένα φαινόμενο ανεξέλεγκτο εδώ και δεκαετίες. Αποτελεί πληγή τόσο για τους παραγωγούς, όσο και για τους καταναλωτές αλλά και γενικότερα για την οικονομία της χώρας. Το εισόδημα των παραγωγών μειώνεται σημαντικά και δέχεται πλήγμα το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των εγχώριων προϊόντων (ΣΕΚ,2022).

Ερώτηση 7: Οργάνωση υφιστάμενων-Δημιουργία νέων ομάδων παραγωγών

Στο ερώτημα εάν η καλύτερη οργάνωση των υφιστάμενων ομάδων παραγωγών (ΓΕΟΚ, ΑΓΡΟΚΑ) και η δημιουργία νέων ομάδων παραγωγών προσδίδει μεγαλύτερο όφελος για παραγωγούς και καταναλωτές, από τους 121 ερωτηθέντες οι σαράντα (ποσοστό 33,1%) απάντησαν «αρκετά», οι τριάντα (ποσοστό 24,8%) απάντησαν «πάρα πολύ», οι είκοσι έξι (ποσοστό 21,5%) απάντησαν «πολύ», οι δέκα εννέα (ποσοστό 15,7%) απάντησαν «λίγο», οι τέσσερις (ποσοστό 3,2%) απάντησαν «πολύ» λίγο και οι δύο (ποσοστό 1,7%) απάντησαν «καθόλου».

Διάγραμμα 4.42: Οργάνωση υφιστάμενων-Δημιουργία νέων ομάδων παραγωγών

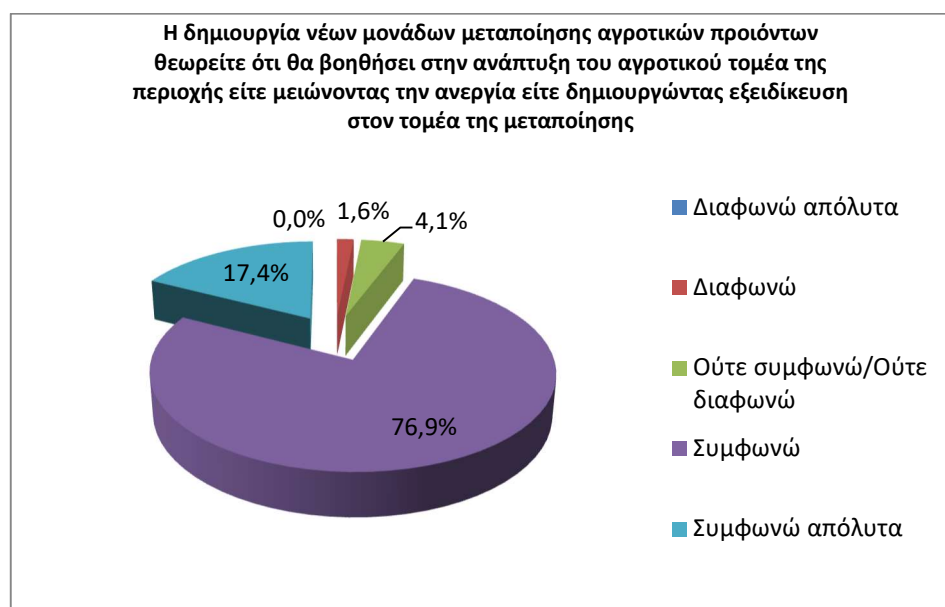
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Οι ομάδες παραγωγών σύμφωνα με το άρθρο 27 του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1305/2013 αποτελούν σαφή οριζόμενα μέρη από νομικές οντότητες στο συνεταιριστικό ή εμπορικό δίκαιο, που έχουν πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα και συμφωνούν στον στόχο της από κοινού προώθησης τουλάχιστον του 90% από την παραγωγή τους και συνεργάζονται για να δημιουργήσουν υποδομές για τη συγκέντρωση ή και την προώθηση της παραγωγής τους.

Συγκροτούνται μετά από πρωτοβουλία από τουλάχιστον πέντε (5) παραγωγών με ομοειδή προϊόντα ζωικής προέλευσης και τουλάχιστον δέκα (10) παραγωγών με ομοειδή προϊόντα φυτικής προέλευσης. Αυτές οι οργανώσεις παραγωγών συνιστούν αυτοτελείς νομικές οντότητες και συγκροτούνται μετά από πρωτοβουλία των παραγωγών λειτουργώντας σύμφωνα με τον υπ' αριθ. 1308/2013 Κανονισμό της ΕΕ. Η διαχείριση και η εκπροσώπηση, τα ειδικότερα δικαιώματα αλλά και οι υποχρεώσεις των μελών, το ύψος του μερίσματος, αλλά και κάθε άλλο ζήτημα που σχετίζεται με τη συγκρότηση και λειτουργία των οργανώσεων παραγωγών αποτελούν θέμα ρύθμισης του Καταστατικού που καταρτίζεται από τα μέλη τους.

Ερώτηση 8: Δημιουργία νέων μονάδων μεταποίησης για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα

Στο ερώτημα εάν η δημιουργία νέων μονάδων μεταποίησης αγροτικών προϊόντων, θα βοηθήσει στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα της περιοχής, είτε μειώνοντας την ανεργία είτε δημιουργώντας εξειδίκευση στον τομέα της μεταποίησης, από τους 121 ερωτηθέντες οι ενενήντα τρεις (ποσοστό 76,9%) απάντησαν ότι συμφωνούν, οι είκοσι ένας (ποσοστό 17,4%) απάντησαν ότι συμφωνούν απόλυτα, οι πέντε (ποσοστό 4,1%) δεν εξέφρασαν άποψη και οι δύο (ποσοστό 1,6%) απάντησαν ότι διαφωνούν.

Διάγραμμα 4.43: Δημιουργία νέων μονάδων μεταποίησης-Συμβολή στην ανάπτυξη

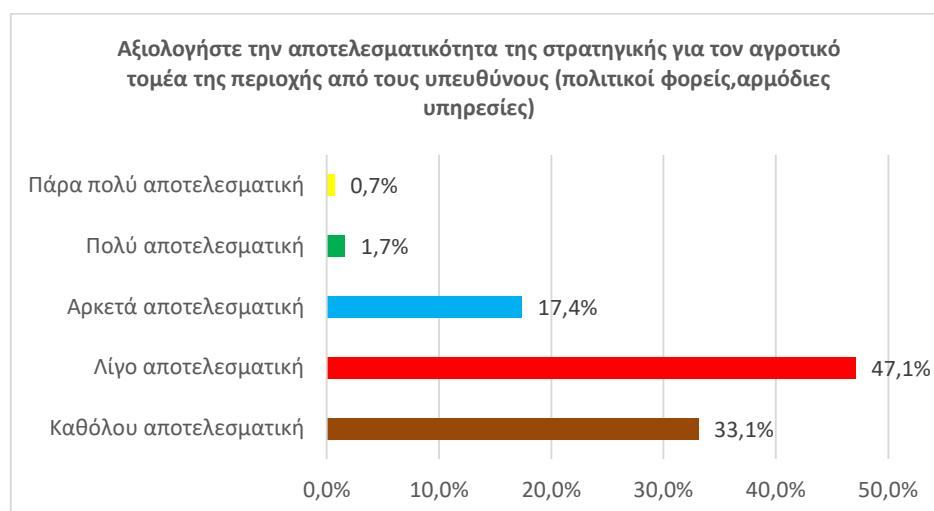
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Σχετικά με τις μεταποιητικές επιχειρήσεις που αξιοποιούν γεωργική - κτηνοτροφική παραγωγή, τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται όλο και περισσότερο μονάδες μεταποίησης - τυποποίησης φασολιών, μήλων, τομάτας, κάστανου, μανιταριών, τυροκομικών προϊόντων, αρωματικών φυτών, οινοποιεία, αλλά και επιχειρήσεις ειδών διατροφής μετά την πρώτη μεταποίηση. Ο κλάδος των μεταποιητικών επιχειρήσεων του αγροδιατροφικού τομέα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό αναπτυξιακό παράγοντα για την περιοχή αξιοποιώντας κατάλληλα την τοπική αγροτική παραγωγή.

Ερώτηση 9: Αποτελεσματικότητα στρατηγικής για τον αγροτικό τομέα από υπευθύνους

Από τους 121 ερωτηθέντες ζητήθηκε να αξιολογήσουν την αποτελεσματικότητα της στρατηγικής για τον αγροτικό τομέα της περιοχής από τους υπευθύνους (πολιτικοί, φορείς, αρμόδιες υπηρεσίες).

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 4.44 οι πενήντα επτά (ποσοστό 47,1%) απάντησαν ότι η στρατηγική ήταν λίγο αποτελεσματική, οι σαράντα (ποσοστό 33,1%) απάντησαν ότι δεν ήταν καθόλου αποτελεσματική, οι είκοσι ένας (ποσοστό 17,4%) απάντησαν ότι ήταν αρκετά αποτελεσματική, οι δύο (ποσοστό 1,7%) απάντησε ότι ήταν πολύ αποτελεσματική και ένας (ποσοστό 0,7%) απάντησε ότι ήταν πάρα πολύ αποτελεσματική.

Διάγραμμα 4.44: Αποτελεσματικότητα της στρατηγικής για τον αγροτικό τομέα της περιοχής από τους υπευθύνους

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

Όσο αφορά το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) του ΥΠΑΑΤ, της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 στρατηγικοί στόχοι είναι:

- Ενίσχυση στην ανταγωνιστικότητα & στην παραγωγικότητα στον πρωτογενή τομέα.
- Αναβάθμιση στο ανθρώπινο δυναμικό και ενίσχυση στην επιχειρηματικότητα.
- Ενίσχυση στην αξία αλυσίδας από τα εγχώρια αγροτικά προϊόντα.

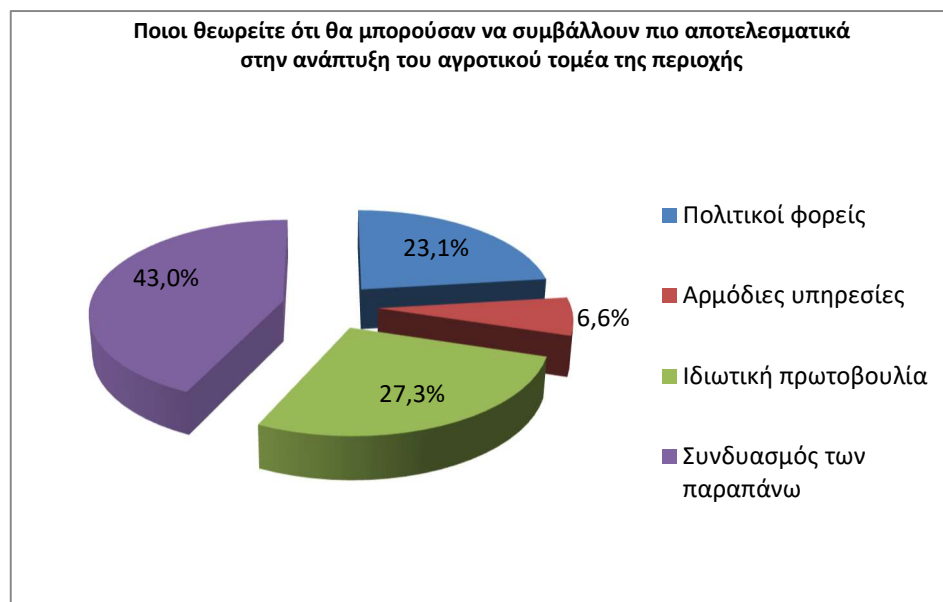
- Προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, αλλά και η αντιμετώπιση και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.
- Ενίσχυση στον κοινωνικό ιστό των αγροτικών περιοχών.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων(80%) πιστεύει ότι δεν υπήρξε στο παρελθόν κάποια αποτελεσματική στρατηγική ανάπτυξης για τον πρωτογενή τομέα του νομού. Οι μετριοπαθείς δήλωσαν ότι έχει γίνει μικρή προσπάθεια, ενώ οι περισσότερο αισιόδοξοι πιστεύουν ότι υπήρξε στρατηγική ανάπτυξης του τομέα.

Ερώτηση 10: Ποιοι μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα

Στους 121 ερωτηθέντες ζητήθηκε η άποψη για το ποιοι θεωρούν ότι θα μπορούσαν να συμβάλλουν πιο αποτελεσματικά στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα της περιοχής.

Οι είκοσι οχτώ (ποσοστό 23,1%) απάντησαν ότι συμβολή μπορούν να έχουν οι πολιτικοί φορείς, οι τριάντα τρεις (ποσοστό 27,3%) η ιδιωτική πρωτοβουλία, οι οχτώ (ποσοστό 6,6%) οι αρμόδιες υπηρεσίες, και οι πενήντα δύο (ποσοστό 43%) συνδυασμός όλων των παραπάνω.

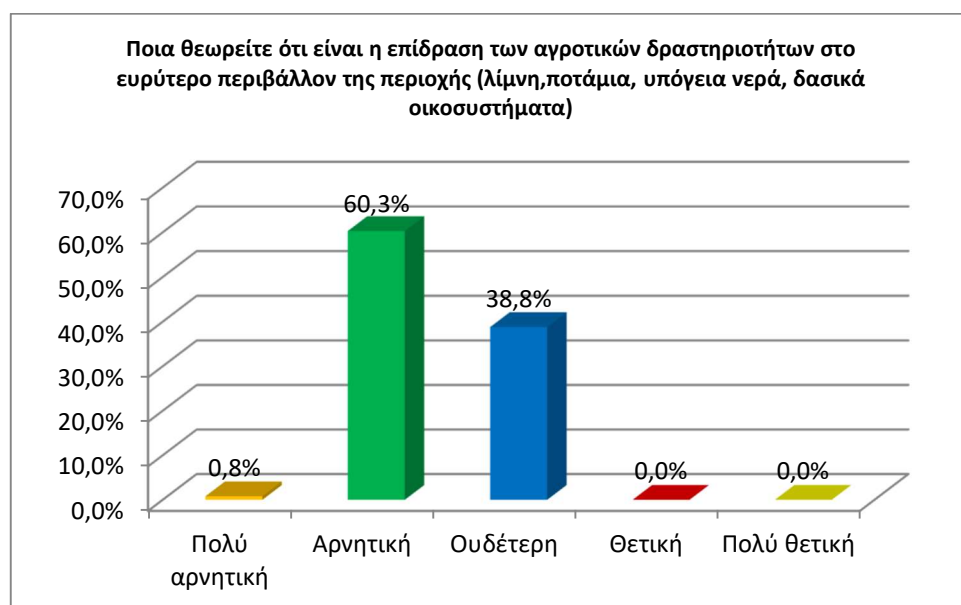
Διάγραμμα 4.45: Συμβολή φορέων υπηρεσιών και ιδιωτών στην ανάπτυξη
 Πηγή: Ερωτηματολόγια
 Ιδία επεξεργασία

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων μερών θα φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Αξιοσημείωτο είναι ότι μεγάλο ποσοστό θεωρεί την ιδιωτική πρωτοβουλία σημαντικότερο μέσο για την ανάπτυξη, πιθανότατα λόγω απογοήτευσης από πολιτικούς φορείς και αρμόδιες υπηρεσίες.

Ερώτηση 11: Επίδραση των αγροτικών δραστηριοτήτων στο περιβάλλον

Στους 121 ερωτηθέντες ζητήθηκε η άποψη ποια θεωρούν ότι είναι η επίδραση των αγροτικών δραστηριοτήτων στο ευρύτερο περιβάλλον της περιοχής (λίμνη, ποτάμια, υπόγεια νερά, δασικά οικοσυστήματα)

Οι εβδομήντα τρεις (ποσοστό 60,3%) απάντησαν ότι η επίδραση είναι «αρνητική», οι σαράντα επτά (ποσοστό 38,8%) ότι είναι «ουδέτερη», ο ένας (ποσοστό 0,7%) «πολύ αρνητική» ενώ κανένας δεν απάντησε ότι η επίδραση είναι «θετική ή πολύ θετική».

Διάγραμμα 4.46: Επίδραση των αγροτικών δραστηριοτήτων στο περιβάλλον

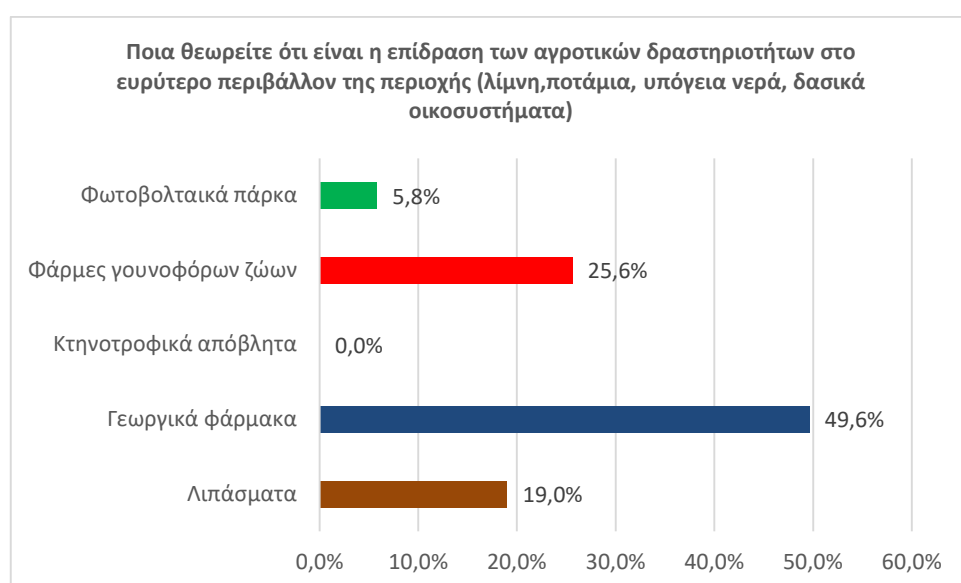
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρεί ότι οι αγροτικές δραστηριότητες επιδρούν αρνητικά στο περιβάλλον, όμως ένα μεγάλο ποσοστό θεωρεί ότι δεν υπάρχει καμία επίδραση (θετική ή αρνητική) θεωρώντας ότι λαμβάνουν

ικανοποιητικά προληπτικά μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, των ιδίων και των καταναλωτών.

Ερώτηση 12: Δραστηριότητες με επιρροή στο περιβάλλον

Αναφορικά με το ποια δραστηριότητα έχει την μεγαλύτερη επίδραση (θετική ή αρνητική), στο περιβάλλον από τους 121 ερωτηθέντες οι εξήντα (ποσοστό 49,6%), απάντησαν τα γεωργικά φάρμακα, οι τριάντα ένας (ποσοστό 25,6%) οι φάρμες των γουνοφόρων ζώων, οι είκοσι τρεις (ποσοστό 19%) τα λιπάσματα και οι επτά (ποσοστό 5,8%) τα φωτοβολταϊκά πάρκα.

Διάγραμμα 4.47: Δραστηριότητες με επίδραση στο περιβάλλον

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Ιδία επεξεργασία

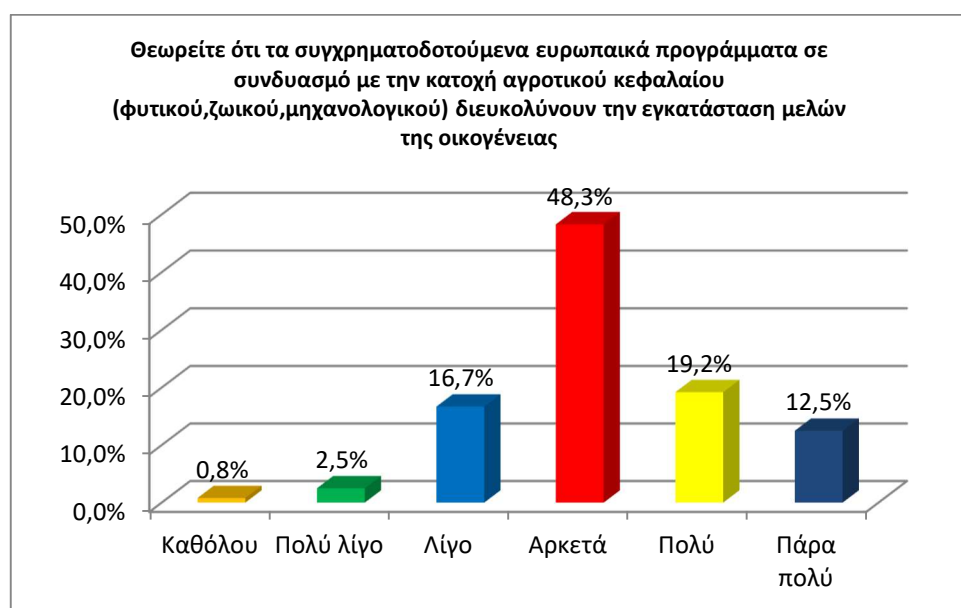
Οι σημαντικότερες επιπτώσεις της αγροτικής δραστηριότητας στο περιβάλλον λόγω της αλόγιστης και εντατικής χρήσης αγροχημικών προϊόντων είναι η υποβάθμιση στην ποιότητα των υπογείων υδάτων και η επιβάρυνση στην ποιότητα των εδαφών και του ατμοσφαιρικού αέρα.

Τα κτηνοτροφικά απόβλητα συμβάλλουν αρνητικά στην παγκόσμια αλλαγή του κλίματος ευθυνόμενα για το 11% των εκπομπών CO₂, το 40% του μεθανίου, το 70% του N₂O και συνολικά το 18% των αερίων του θερμοκηπίου. Επίσης ευθύνονται για την οξύνιση του εδάφους και την υποβάθμιση της ποιότητας των υδάτων (Τσιράκη Μ, 2011).

Τα φωτοβολταϊκά πάρκα επηρεάζουν δυσμενώς το περιβάλλον δεσμεύοντας σημαντικές εκτάσεις χαμηλής παραγωγικότητας για την εγκατάστασή τους. Τα περισσότερα γεωργικά εδάφη στο νομό είναι οριακά για καλλιέργεια με αποτέλεσμα την μη επάρκεια τους για τους αγρότες.

Ερώτηση 13: Ευρωπαϊκά Προγράμματα-Εγκατάσταση μελών οικογένειας

Σχετικά με το εάν τα συγχρηματοδοτούμενα ευρωπαϊκά προγράμματα, σε συνδυασμό με την κατοχή αγροτικού κεφαλαίου (φυτικού, ζωικού, μηχανολογικού), διευκολύνουν την εγκατάσταση μελών της οικογένειας και την ενασχόληση με τον αγροτικό τομέα, από τους 121 ερωτηθέντες οι πενήντα οχτώ (48,3%) απάντησαν «αρκετά», οι είκοσι τρεις «πολύ», οι είκοσι (ποσοστό 16,7%) «λίγο», οι δέκα πέντε (ποσοστό 12,5%) «πάρα πολύ», οι τρεις «πολύ» (ποσοστό 2,5%) «πολύ λίγο» και ο ένας (ποσοστό 0,8%) «καθόλου».

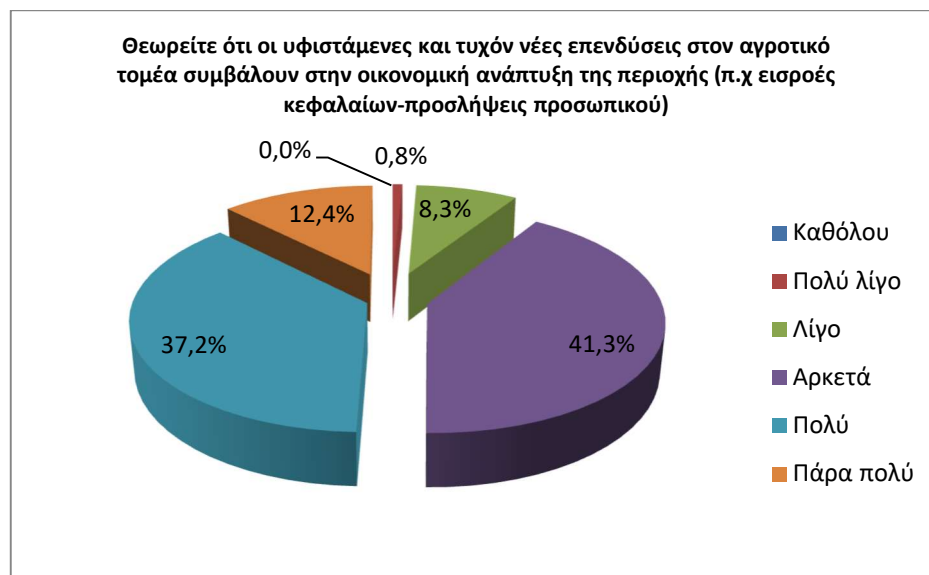
Διάγραμμα 4.48: Συγχρηματοδοτούμενα Προγράμματα - Εγκατάσταση μελών οικογένειας
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Οι μικρές εκμεταλλεύσεις είναι κυρίως οικογενειακές δηλαδή όλα τα μέλη της οικογένειας ασχολούνται μόνιμα ή εποχιακά με τις αγροτικές εργασίες σύμφωνα με την ενότητα 1 του ερωτηματολογίου. Τα παιδιά αγροτικών οικογενειών συνήθως διαθέτουν ιδιόκτητο φυτικό και ζωικό κεφάλαιο και τον απαραίτητο αγροτικό εξοπλισμό για την αρχική τους εγκατάσταση και την

ενασχόληση τους με τον αγροτικό τομέα. Η ύπαρξη συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων διευκολύνει την πρώτη εγκατάσταση και την περαιτέρω επέκταση και εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων τους.

Ερώτηση 14: Επενδύσεις στον αγροτικό τομέα-Συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη

Σχετικά με το εάν οι υφιστάμενες και τυχόν νέες επενδύσεις στον αγροτικό τομέα συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής (π.χ εισροές κεφαλαίων-προσλήψεις προσωπικού), από τους 121 ερωτηθέντες οι πενήντα (ποσοστό 41,3%) απάντησαν «αρκετά», σαράντα πέντε απάντησαν «πολύ», δέκα πέντε (ποσοστό 12,4%) απάντησαν «πάρα πολύ», δέκα (ποσοστό 8,3%) «λίγο» και ένας (ποσοστό 0,8%) «πολύ λίγο».

Διάγραμμα 4.49: Επενδύσεις στον αγροτικό τομέα-οικονομική ανάπτυξη
Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Για την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας “κλειδί” αποτελεί η ενίσχυση των αγροτικών επενδύσεων. Στην Ελλάδα το ποσοστό συμμετοχής του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠ της χώρας είναι υπερδιπλάσιο συγκρινόμενο με τον μέσο όρο της Ε.Ε., δηλαδή περίπου 4% στην Ελλάδα έναντι 1.6% στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ συμπεριλαμβανόμενης της μεταποίησης, ο αγροδιατροφικός τομέας συμμετέχει κατά 8% στο ΑΕΠ, με το ποσοστό των απασχολούμενων να υπερβαίνει το 11%. (Δεληγιαννάκης Μ.,2021)

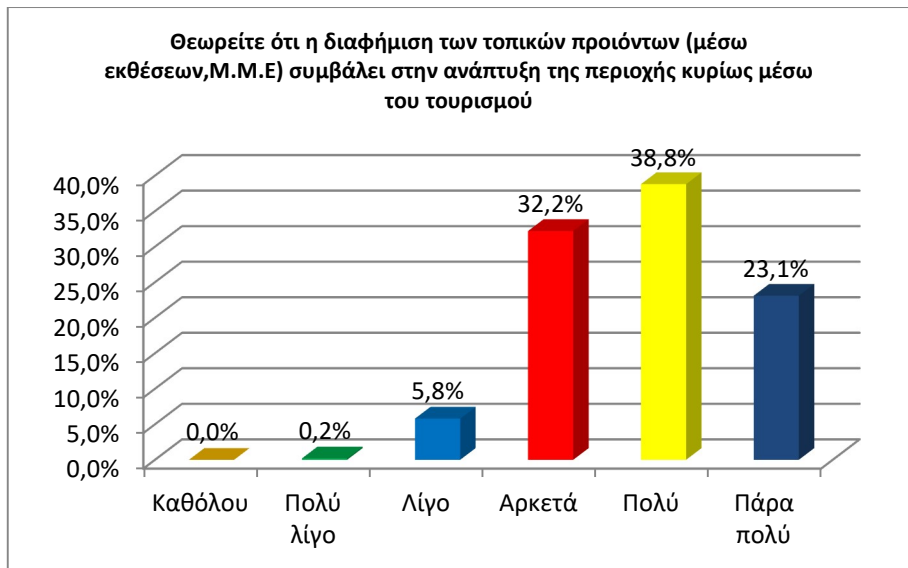
Στον πρωτογενή τομέα απασχολείται το 26,51% των απασχολουμένων της επιλέξιμης περιοχής, Ο πρωτογενής τομέας συμβάλλει στο 7,91% της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας στον νομό Καστοριάς. (ΕΛΣΤΑΤ,2011)

Μέσα από τα σχέδια βελτίωσης και μεταποίησης χρηματοδοτούνται οι επενδύσεις για περαιτέρω εκμηχάνιση στην αγροτική παραγωγή και στην ανάπτυξη της μεταποίησης στα αγροτικά προϊόντα. Μέσω του προγράμματος LEADER διοχετεύονται κεφάλαια σε αρδευτικά έργα για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της χώρας, ενώ μεγάλες επενδύσεις , άνω των 500.000 ευρώ χρηματοδοτούνται από τον Αναπτυξιακό Νόμο (Δεληγιαννάκης Μ.,2021)

Με την υλοποίηση επενδύσεων που σκοπό έχουν την αναβάθμιση του αγροτικού τομέα, θα υπάρξει αλλαγή του προσώπου στην περιφέρεια και θα δοθεί πνοή στην ανάπτυξη και στην κοινωνική συνοχή, δίνοντας ισχυρά κίνητρα στους νέους της περιοχής για να παραμείνουν στον τόπο τους αλλά και να ασχοληθούν ενεργά με τον αγροτικό τομέα.

Ερώτηση 15: Διαφήμιση τοπικών προϊόντων-Συμβολή στην τουριστική ανάπτυξη

Στο ερώτημα εάν η διαφήμιση των τοπικών προϊόντων (μέσω εκθέσεων, Μ.Μ.Ε) συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής κυρίως μέσω του τουρισμού, από τους 121 ερωτηθέντες οι σαράντα επτά (ποσοστό 38,8%) απάντησαν «πολύ», οι τριάντα εννέα (ποσοστό 32,2%) απάντησαν «αρκετά», οι είκοσι οχτώ (ποσοστό 23,1%) απάντησαν «πάρα πολύ», οι επτά (ποσοστό 5,8%) απάντησαν «λίγο».

Διάγραμμα 4.50: Διαφήμιση τοπικών προϊόντων-Συμβολή στην τουριστική ανάπτυξη
 Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

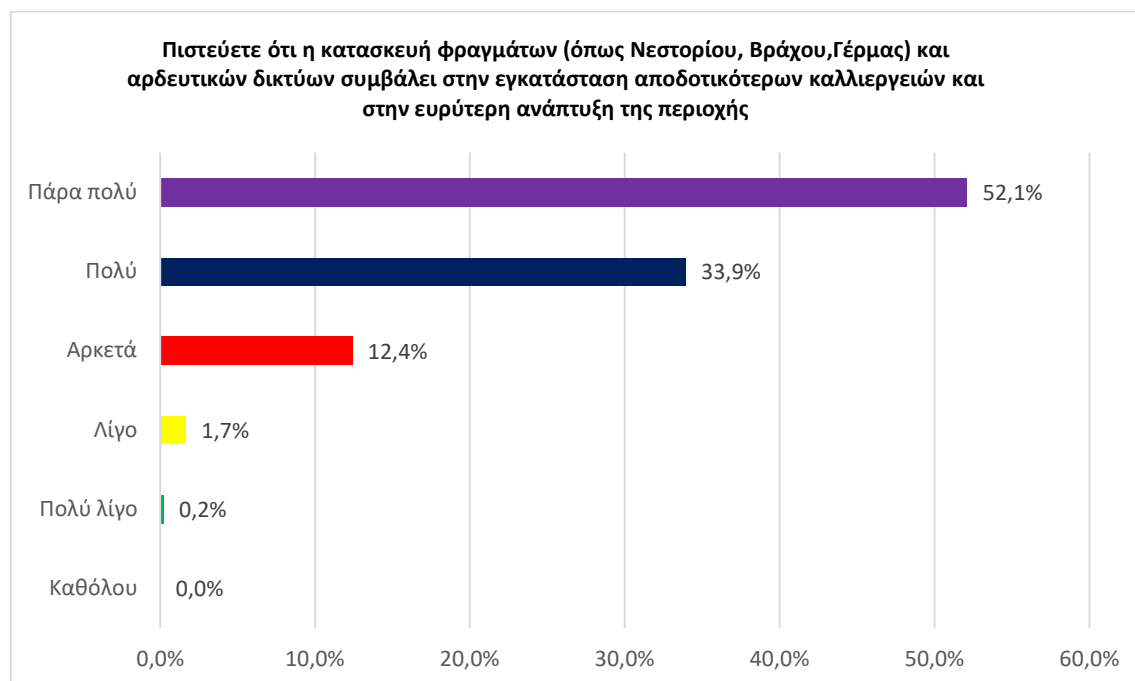
Η διαφήμιση των τοπικών προϊόντων μέσω παραδοσιακού μάρκετινγκ με συμμετοχή σε εκθέσεις εγχώριες και διεθνείς, χορηγίες σε εκδηλώσεις, μέσω Μ.Μ.Ε (τηλεόραση, ραδιόφωνο, έντυπα μέσα) είτε μέσω διαδικτυακού μάρκετινγκ, μπορεί να οδηγήσει πέρα από την προβολή του νομού και την ανάπτυξη των τοπικών επιχειρήσεων, στην αύξηση ειδικότερα του γαστρονομικού τουρισμού στην περιοχή, ο οποίος είναι ένας τρόπος μύησης στον πολιτισμό και την κληρονομιά μιας περιοχής.

Τα προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ (μήλα, φασόλια, και τυροκομικά προϊόντα: κασέρι, μανούρι, μπάτζος, φέτα, κεφαλογραβιέρα) κατέχουν λόγω της ποιότητας και της καλής φήμης τους, σημαντικό ρόλο στην αναπτυξιακή διαδικασία του πρωτογενή τομέα και μπορούν να ενισχύσουν τον τριτογενή τομέα (τουρισμό) συμβάλλοντας στην αύξηση του ΑΕΠ.

Ερώτηση 16: Κατασκευή φραγμάτων και αρδευτικών δικτύων- Συμβολή στην εγκατάσταση αποδοτικότερων καλλιεργειών

Στο ερώτημα εάν η κατασκευή φραγμάτων (όπως Νεστορίου, Βράχου, Γέρμας) και αρδευτικών δικτύων, συμβάλει στην εγκατάσταση αποδοτικότερων καλλιεργειών και στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής, από τους 121 ερωτηθέντες οι εξήντα τρεις (ποσοστό 52,1%) απάντησαν «πάρα πολύ», οι

σαράντα ένας (ποσοστό 33,9%) απάντησαν «πολύ», οι δέκα πέντε (ποσοστό 12,4%) απάντησαν «αρκετά» και οι δύο (ποσοστό 1,7%) απάντησαν «λίγο».

Διάγραμμα 4.51: Κατασκευή φραγμάτων-Συμβολή σε αποδοτικότερες καλλιέργειες

Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Στην Ελλάδα οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής οξύνουν και άλλο το αρδευτικό πρόβλημα. Οι υψηλές θερμοκρασίες και οι μεγάλες περιόδους ξηρασίας, η στέρευση των γεωτρήσεων, τα παλαιά δίκτυα άρδευσης με έντονες διαρροές, θέτουν σε κίνδυνο το παρόν και το μέλλον του πρωτογενή τομέα που απορροφά το 85% της συνολικής κατανάλωσης νερού (Λάμπρου Κ., 2017)

Με τα υφιστάμενα αρδευτικά δίκτυα του νομού αξιοποιείται μικρό μόνο μέρος των φυσικών πόρων (έδαφος και νερό), διότι η περιοχή διαθέτει υπερεπάρκεια επιφανειακών υδάτων. Οι υδάτινοι πόροι δεν αξιοποιούνται επαρκώς, πρέπει όμως να υπάρχουν μικρά / τοπικά σχέδια διαχείρισης, διότι αρκετές φορές δεν επαρκούν για την πλήρη αξιοποίηση των αρδευτικών έργων.

Ο νομός Καστοριάς έχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά αρδευόμενων εκτάσεων σε ολόκληρη τη χώρα. Το ποσοστό των αρδευόμενων εκτάσεων της

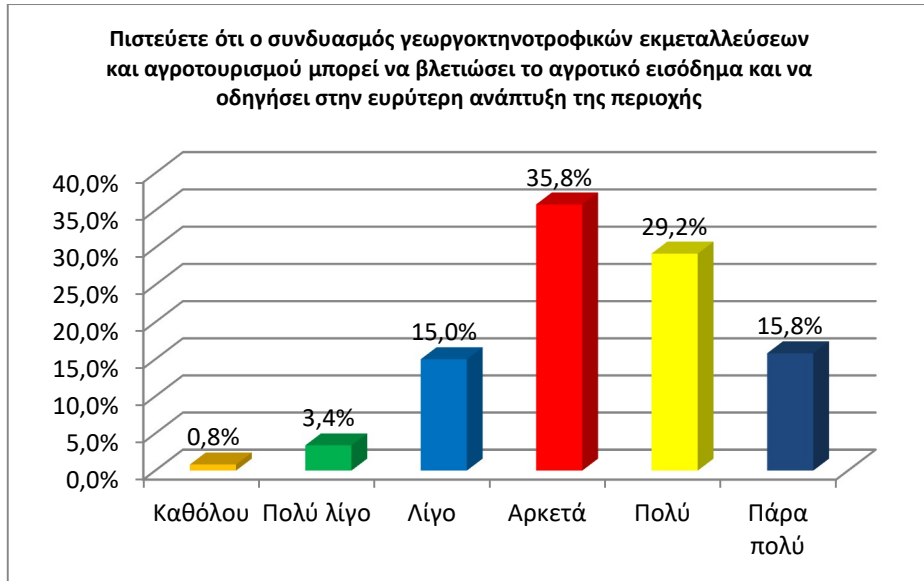
περιοχής είναι 18,18% και είναι πολύ χαμηλό σε σχέση με το πλούσιο και υπερεπαρκές δυναμικό επιφανειακών υδάτων.

Τα χαμηλά ποσοστά των αρδευόμενων εκτάσεων δείχνουν την έλλειψη επενδύσεων σε εγγειοβελτιωτικά έργα, ενώ ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της αγροτικής ανάπτυξης στον Νομό αποτελεί η σύνθεση της αγροτικής παραγωγής, στην οποία κυριαρχούν τα σιτηρά, τα μήλα και τα φασόλια.

Το φράγμα Νεστορίου αποτελεί το μεγαλύτερο αναπτυξιακό έργο του νομού την τελευταία δεκαετία με στόχο την άρδευση 70.860 στρεμμάτων και σκοπό την οικονομική ανάπτυξη του νομού μέσω της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας 18,1GWh/έτος, νερό ύδρευσης για οικισμούς 23.000 ισοδύναμοι κάτοικοι και τουριστική αξιοποίηση και ανάπτυξη του ορεινού συμπλέγματος του Γράμμου και γενικότερα του νομού.(Μαυρονικολάου Δ. κ.α. 2004)

Ερώτηση 17: Συνδυασμός γεωργοκτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων και αγροτουρισμού

Σχετικά με το εάν ο συνδυασμός γεωργοκτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων και αγροτουρισμού, μπορεί να βελτιώσει το αγροτικό εισόδημα και να οδηγήσει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής από τους 121 ερωτηθέντες οι σαράντα τρεις (ποσοστό 35,8%) απάντησαν «αρκετά», οι τριάντα πέντε (ποσοστό 29,2%) απάντησαν «πολύ», οι δέκα εννέα (ποσοστό 15,8%) απάντησαν «πάρα πολύ», οι δέκα οχτώ (ποσοστό 15%) «λίγο» και ένας (ποσοστό 0,8%) απάντησε «καθόλου».

Διάγραμμα 4.52: Συνδυασμός γεωργοκτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων και αγροτουρισμού

Πηγή: Ερωτηματολόγια
Ιδία επεξεργασία

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (65%) θεωρεί ότι ο αγροτουρισμός συνδυαστικά με τις γεωργοκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις μπορεί να βελτιώσει σημαντικά το γεωργικό τους εισόδημα.

Ο αγροτουρισμός είναι τουρισμός ήπιας μορφής στην οποία οι επισκέπτες διαμένουν στα αγροκτήματα συμμετέχοντας παράλληλα σε ορισμένες αγροτικές δραστηριότητες όπως και σε πολιτιστικές περιηγήσεις, έχοντας έτσι ο επισκέπτης την ευκαιρία να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές εργασίες, τα τοπικά προϊόντα και να έρθει σε άμεση επαφή με τη φύση και τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο.

Επίσης ο αγροτουρισμός μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση του διαθέσιμου εισοδήματος των αγροτών, διότι συμμετέχουν κυρίως μικρού μεγέθους αγροκτήματα που διαθέτουν μικρές αγροτικές εκτάσεις με μικρή παραγωγή, με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται να επιβιώσουν στις συνθήκες εντατικής καλλιέργειας και να αναζητούν τρόπους ώστε να καταστούν βιώσιμα.

Μέσω της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER με φορέα υλοποίησης την ΑΝ.ΚΑΣ.(Αναπτυξιακή Καστοριάς) μπορούν να επιδοτηθούν αγροτουριστικές μονάδες σε ποσοστό έως 75%.

Ερώτηση 18: Διατυπώστε τα προβλήματα που πιστεύετε ότι αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας του νομού Καστοριάς

Μία ερώτηση ανοιχτού τύπου όπου απαντήθηκε από 87 άτομα, τα οποία κλήθηκαν να διατυπώσουν κατά την άποψή τους τα κυριότερα προβλήματα του αγροτικού τομέα στον νομό. Τα σημαντικότερα προβλήματα που αναφέρθηκαν είναι:

- Το υψηλό κόστος παραγωγής και ενεργειακό κόστος, λόγω ακριβών γεωργικών εφοδίων (φάρμακα, λιπάσματα), της υψηλής τιμής πώλησης του αγροτικού πετρελαίου και ρεύματος, το υψηλό Φ.Π.Α, την έλλειψη ζωοτροφών σε συνδυασμό με τις χαμηλές τιμές πώλησης των προϊόντων και λόγω της κακής οργάνωσης και διάθεσής τους στην αγορά, η οποία γίνεται κυρίως μέσω μεσαζόντων.
- Μη επάρκεια αρδευτικού νερού που οφείλεται στην μη ολοκλήρωση των φραγμάτων (Νεστορίου, Διποταμίας, Αγίου Αντωνίου) αλλά και των αρδευτικών δικτύων που οδηγεί στην εγκατάσταση μη δυναμικών και αποδοτικών καλλιεργειών
- Έλλειψη υποδομών όπως φράγματα, αγροτική οδοποιία, συσκευαστήρια και τυποποιητήρια που θα μπορούσαν να αυξήσουν σημαντικά την προστιθέμενη αξία των αγροτικών προϊόντων και την διάθεσή τους στην αγορά και να ενισχύσουν το αγροτικό εισόδημα.
- Έλλειψη εργατικού δυναμικού (εργατών γης) σε συνδυασμό με τα υψηλά ημερομίσθια αυξάνει σημαντικά το κόστος παραγωγής. Η απασχόλησή τους έστω και εποχιακά θα μπορούσε να συμβάλει στην καταπολέμηση της ανεργίας.
- Προβληματική λειτουργία συνεταιρισμών και ομάδων παραγωγών, οδηγούν στην έλλειψη συνεταιριστικού πνεύματος και οργανωμένης ομαδικής προσπάθειας για την διάθεση των αγροτικών προϊόντων.

- Παράνομες ελληνοποιήσεις βόειου, χοίρειου κρέατος και οσπρίων, που αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για την περιοχή λόγω γειτνίασης με την Αλβανία από όπου προέρχονται μεγάλες παράνομα εισαγόμενες ποσότητες.
- Ελλιπής ενημέρωση από τους αρμόδιους φορείς (υπηρεσίες αλλά και ιδιώτες μελετητές) για τα επιδοτούμενα Ευρωπαϊκά Προγράμματα.
- Μη αποτελεσματική στρατηγική για τον αγροτικό τομέα και αδιαφορία από τους πολιτικούς που οδηγεί σε απογοήτευση τους αγρότες και τους στρέφει σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες και επενδύσεις.

Ερώτηση 19: Διατυπώστε προτάσεις που πιστεύετε ότι θα συμβάλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτικού τομέα και γενικότερα στην ανάπτυξη του νομού

Μία ερώτηση ανοιχτού τύπου όπου απαντήθηκε από 113 άτομα, τα οποία κλήθηκαν να διατυπώσουν τις προτάσεις τους. Οι σημαντικότερες από τις προτάσεις είναι:

- Μείωση της τιμής του αγροτικού πετρελαίου και του αγροτικού ρεύματος
- Κατάργηση του φόρου επιτηδεύματος των αγροτών
- Ομαδική προμήθεια γεωργικών εφοδίων (γεωργικά φάρμακα, λιπάσματα) μέσω αγροτικών συνεταιρισμών και ομάδων παραγωγών
- Ολοκλήρωση κατασκευής φραγμάτων και αρδευτικών δικτύων
- Αναδιάρθρωση καλλιεργειών και εγκατάσταση νέων πιο αποδοτικών και ανθεκτικών στις τοπικές κλιματολογικές συνθήκες
- Ολοκλήρωση αναδασμών και έργων αγροτικής οδοποιίας
- Κρατική επιδότηση μίσθωσης γης σε επαγγελματίες αγρότες
- Μείωση ΦΠΑ για αγορά αγροτικών εφοδίων και πρώτων υλών
- Παραγωγή μέρους των ζωοτροφών από τους ίδιους τους κτηνοτρόφους
- Μεγαλύτερο ποσοστό επιδότησης για επενδύσεις (τυποποιητήρια, συσκευαστήρια) σε παραμεθόριες περιοχές.
- Ευνοϊκότερες προϋποθέσεις λήψης αγροτικών δανείων

- Διευκόλυνση στις διαδικασίες ανανέωσης αδειών παραμονής αλλοδαπών εργατών γης.
- Για την πάταξη των παράνομων ελληνοποιήσεων, προτάθηκε η εφαρμογή τριών μέτρων: α) Να αναγράφεται υποχρεωτικά η προέλευση των κρεάτων στην ταμειακή μηχανή β) Αναγραφή της χώρας προέλευσης του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων γ) Να ελέγχεται αυστηρά η αγορά από τις αρμόδιες υπηρεσίες (συνοριακοί σταθμοί, λαϊκές αγορές, δειγματοληψίες στα τελικά προϊόντα)
- Κατάργηση των δικαιωμάτων καλλιέργειας και απελευθέρωση του επαγγέλματος του αγρότη
- Δημιουργία νέων ομάδων παραγωγών για γάλα, κρέας, όσπρια και οπωροκηπευτικά.
- Στήριξη των μικρών εκμεταλλεύσεων με ειδικά επιδοτούμενα προγράμματα.
- Ενημέρωση από τους αρμόδιους φορείς με επιστημονική κατάρτιση, μέσω διοργάνωσης ημερίδων, συνεδρίων αλλά και επιτόπιων επισκέψεων.
- Άμεσες αποζημιώσεις από ΕΛ.Γ.Α. για έκτακτες καταστροφές.
- Περισσότερα κίνητρα και διευκολύνσεις για ένταξη νέων αγροτών και πρώτη εγκατάσταση καθώς και αύξηση του ποσού της αρχικής επιδότησης.
- Εκσυγχρονισμός με γεωργία ακριβείας, για έλεγχο των ψεκασμών και μείωση των υπολειμμάτων στο τελικό προϊόν.
- Εφαρμογή αγροτικής πολιτικής που βασίζεται σε εξειδικευμένα μέτρα, κατάλληλα προσαρμοσμένα στην ιδιαιτερότητα της περιοχής.
- Προβολή των τοπικών προϊόντων (Π.Ο.Π, Π.Γ.Ε), με συμμετοχή σε εκθέσεις, μέσω Μ.Μ.Ε και διαδικτύου.
- Ενεργοποίηση του θεσμού των γεωργικών συμβούλων (εξειδικευμένοι επιστήμονες, που συμβουλεύουν σε καθημερινή βάση τους αγρότες)
- Διαφήμιση αγροτικών προϊόντων με σκοπό την αύξηση των εξαγωγών στις διεθνείς αγορές.

- Ενίσχυση του συνεταιριστικού πνεύματος και των συμμετοχικών διαδικασιών, μέσω ενημέρωσης από τους αρμόδιους φορείς.

4.3 Σύνθετη περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων

Στην σύνθετη περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων περιλαμβάνεται η διερεύνηση για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης στις μεταβλητές του δείγματος. Γίνεται χρήση της ανάλυσης διασταυρούμενης πινακοποίησης χ^2 η οποία ελέγχει την ύπαρξη στατιστικά σημαντικής διαφοράς στις αναμενόμενες και τις παρατηρούμενες συχνότητες ανάμεσα στις κατηγορίες των μεταβλητών.

Ο έλεγχος της υπόθεσης είναι:

H_0 : Ανάμεσα στις μεταβλητές δεν υπάρχει συσχέτιση (τα δεδομένα στο δείγμα είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους)

H_1 : Μεταξύ των μεταβλητών υπάρχει συσχέτιση

Σε περίπτωση που η τιμή του Asymptotic Significance (2-sided) στο Pearson Chi-Square τεστ είναι $\text{sig} < 0,05$ απορρίπτουμε την υπόθεση H_0 και δεχόμαστε ότι οι μεταβλητές έχουν στατιστικά σημαντική συσχέτιση, άρα η συσχέτιση του δείγματος μπορεί να αντανakλά συσχέτιση και στον πληθυσμό. Αν η τιμή του Asymptotic Significance (2-sided) στο Pearson Chi-Square τεστ είναι $\text{sig} > 0,05$ τότε αποδεχόμαστε την μηδενική υπόθεση δηλαδή ότι δεν υφίσταται σχέση μεταξύ των μεταβλητών και δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση στις μεταβλητές.

Ιδιαίτερη προσοχή όμως πρέπει να δίνεται στο ποσοστό από τα προβληματικά κελιά που προκύπτουν. Έτσι αν έχουμε ποσοστό κελιών με μικρότερη συχνότητα του 5 σε μεγάλο βαθμό δηλαδή μεγαλύτερο του 20% τότε θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο η τιμή του Fischer's Exact Test για την αιτιολόγηση της συσχέτισης των δύο μεταβλητών.

Έλεγχος 1 : «Επίπεδο Εκπαίδευσης των ερωτηθέντων» με «Θεωρείτε απαραίτητα τα επιδοτούμενα ευρωπαϊκά προγράμματα για την βιωσιμότητα της αγροτικής σας εκμετάλλευσης με το Επίπεδο Εκπαίδευσης των ερωτηθέντων»

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Θεωρείτε απαραίτητα τα επιδοτούμενα ευρωπαϊκά προγράμματα για την βιωσιμότητα της αγροτικής σας εκμετάλλευσης * Επίπεδο Εκπαίδευσης	121	100,0%	0	0,0%	121	100,0%

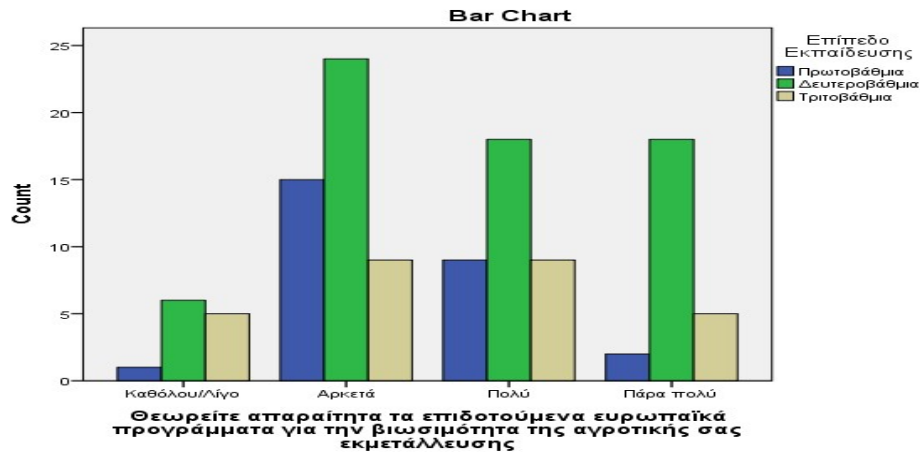
Θεωρείτε απαραίτητα τα επιδοτούμενα ευρωπαϊκά προγράμματα για την βιωσιμότητα της αγροτικής σας εκμετάλλευσης * Επίπεδο Εκπαίδευσης Crosstabulation

		Επίπεδο Εκπαίδευσης			Total
		Πρωτοβάθμια	Δευτεροβάθμια	Τριτοβάθμια	
Θεωρείτε απαραίτητα τα επιδοτούμενα ευρωπαϊκά προγράμματα για την βιωσιμότητα της αγροτικής σας εκμετάλλευσης	Καθόλου/Λίγο	1	6	5	12
	Αρκετά	15	24	9	48
	Πολύ	9	18	9	36
	Πάρα πολύ	2	18	5	25
Total		27	66	28	121

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,281 ^a	6	,158
Likelihood Ratio	9,745	6	,136
Linear-by-Linear Association	,041	1	,840
N of Valid Cases	121		

a. 2 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,68.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η συσχέτιση των δύο παραπάνω μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική καθώς το Sig, άρα το p είναι μεγαλύτερο από την τιμή 0,05. Επομένως αποδεχόμαστε την αρχική υπόθεση H_0 ότι οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Άρα εφόσον $sig=0.158 > 0.05$ **δεν υπάρχει εξάρτηση στις δύο μεταβλητές.**

Έλεγχος 2: «Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης» με «Θεωρείτε ότι ο αγροτικός τομέας μπορεί να συμβάλει στην καταπολέμηση της ανεργίας στον νομό Καστοριάς»

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Θεωρείτε ότι ο αγροτικός τομέας μπορεί να συμβάλει στην καταπολέμηση της ανεργίας στον νομό Καστοριάς * Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης	121	100,0%	0	0,0%	121	100,0%

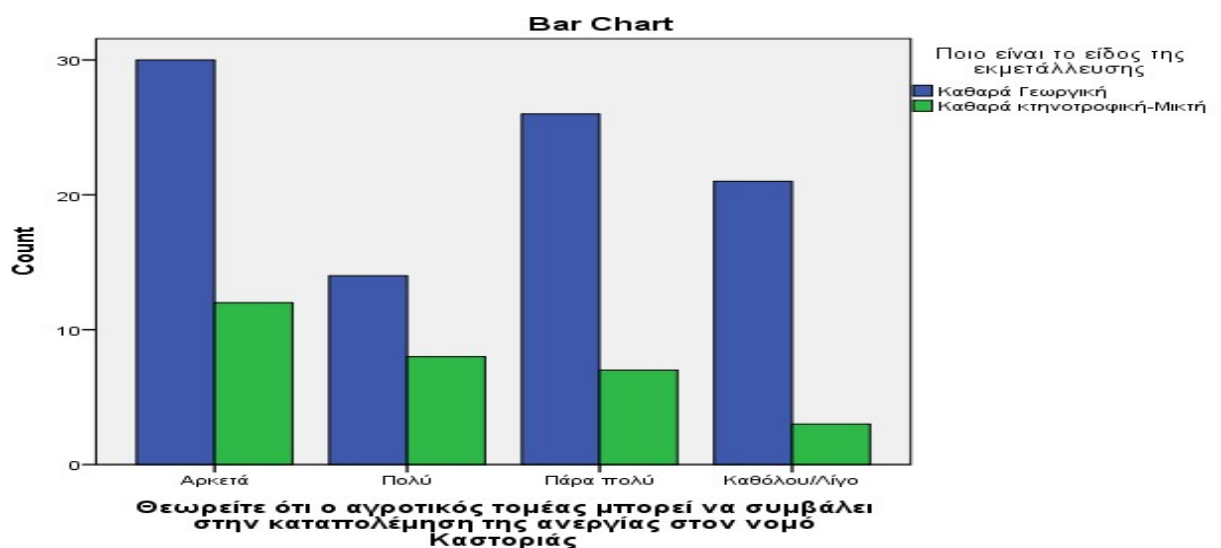
Crosstabulation

		Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης		Total
		Καθαρά Γεωργική	Καθαρά κτηνοτροφική-Μικτή	
Θεωρείτε ότι ο αγροτικός τομέας μπορεί να συμβάλει στην καταπολέμηση της ανεργίας στον νομό Καστοριάς	Αρκετά	30	12	42
	Πολύ	14	8	22
	Πάρα πολύ	26	7	33
	Καθόλου/Λίγο	21	3	24
Total		91	30	121

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,073 ^a	3	,254
Likelihood Ratio	4,246	3	,236
Linear-by-Linear Association	2,523	1	,112
N of Valid Cases	121		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,45.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η συσχέτιση των δύο παραπάνω μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική καθώς το Sig, άρα το p είναι μεγαλύτερο από την τιμή 0,05. Επομένως αποδεχόμαστε την αρχική υπόθεση H_0 ότι οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Άρα εφόσον $sig=0.254 > 0.05$ **δεν υπάρχει εξάρτηση στις δύο μεταβλητές.**

Έλεγχος 3: «Φύλο» με «θεωρείτε ότι οι υφιστάμενες και τυχόν νέες επενδύσεις στον αγροτικό τομέα συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής (π.χ. εισροές κεφαλαίων-προσλήψεις προσωπικού)»

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
θεωρείτε ότι οι υφιστάμενες και τυχόν νέες επενδύσεις στον αγροτικό τομέα συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής(π.χ. εισροές κεφαλαίων-προσλήψεις προσωπικού) * Φύλο	121	100,0%	0	0,0%	121	100,0%

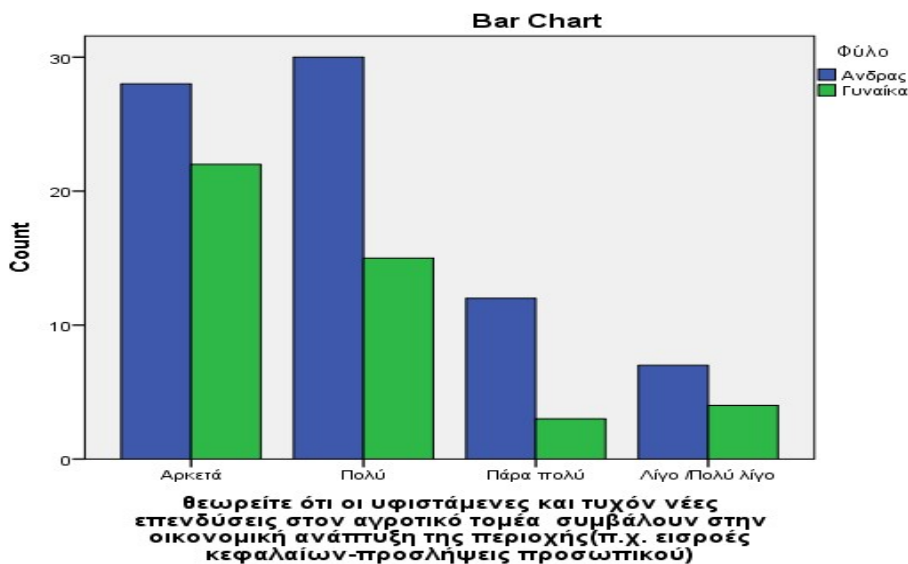
Crosstabulation

		Φύλο		Total
		Ανδρας	Γυναίκα	
θεωρείτε ότι οι υφιστάμενες και τυχόν νέες επενδύσεις στον αγροτικό τομέα συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής(π.χ. εισροές κεφαλαίων-προσλήψεις προσωπικού)	Αρκετά	28	22	50
	Πολύ	30	15	45
	Πάρα πολύ	12	3	15
	Λίγο /Πολύ λίγο	7	4	11
Total		77	44	121

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,174 ^a	3	,366
Likelihood Ratio	3,315	3	,346
Linear-by-Linear Association	1,567	1	,211
N of Valid Cases	121		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,00.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η συσχέτιση των δύο παραπάνω μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική καθώς το Sig, άρα το p είναι μεγαλύτερο από την τιμή 0,05. Επομένως αποδεχόμαστε την αρχική υπόθεση H_0 ότι οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Άρα εφόσον $sig=0.366 > 0.05$ **δεν υπάρχει εξάρτηση στις δύο μεταβλητές.**

Έλεγχος 4: «Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης» με «Ποιο είναι το εισόδημα σας από την απασχόληση σας στον αγροτικό τομέα»

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Ποιο είναι το εισόδημα σας από την απασχόληση σας στον αγροτικό τομέα * Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης	121	100,0%	0	0,0%	121	100,0%

Ποιο είναι το εισόδημα σας από την απασχόληση σας στον αγροτικό τομέα * Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης Crosstabulation

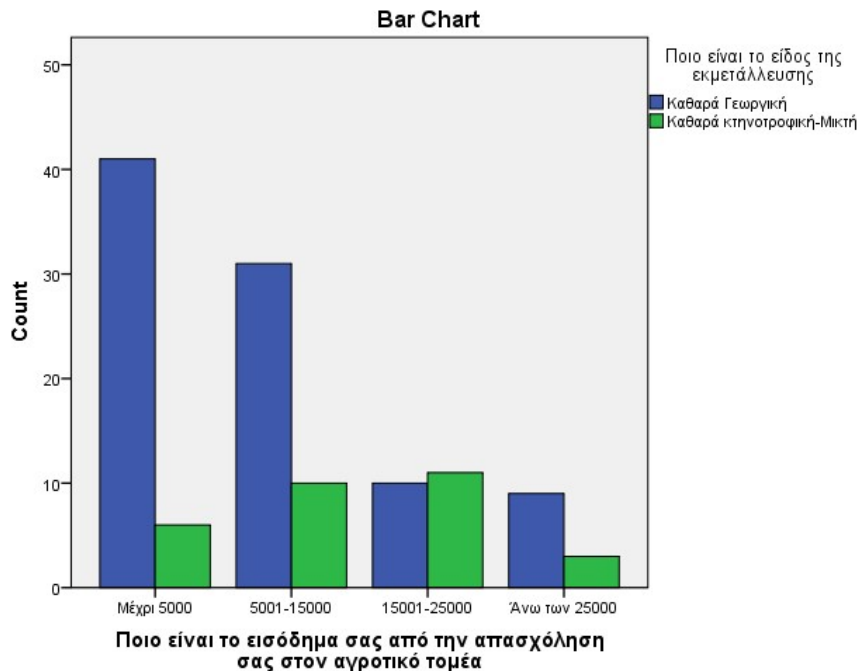
		Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης		Total
		Καθαρά Γεωργική	Καθαρά κτηνοτροφική-Μικτή	
Ποιο είναι το εισόδημα σας από την απασχόληση σας στον αγροτικό τομέα	Μέχρι 5000	41	6	47
	5001-15000	31	10	41
	15001-25000	10	11	21
	Άνω των 25000	9	3	12
Total		91	30	121

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,222 ^a	3	,007
Likelihood Ratio	11,519	3	,009
Linear-by-Linear Association	6,061	1	,014

N of Valid Cases	121	
------------------	-----	--

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,98.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η συσχέτιση των δύο παραπάνω μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική καθώς το Sig, άρα το p είναι μικρότερο από την τιμή 0,05. Επομένως αποδεχόμαστε την αρχική υπόθεση H1 ότι υπάρχει συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Άρα εφόσον $\text{sig}=0.007 < 0.05$ υπάρχει εξάρτηση στις δύο μεταβλητές.

Έλεγχος 5: «Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης» με «Θεωρείτε ότι η πανδημία λόγω covid-19 επηρέασε αρνητικά το αγροτικό σας εισόδημα»

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Θεωρείτε ότι η πανδημία λόγω covid-19 επηρέασε αρνητικά το αγροτικό σας εισόδημα * Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης	121	100,0%	0	0,0%	121	100,0%

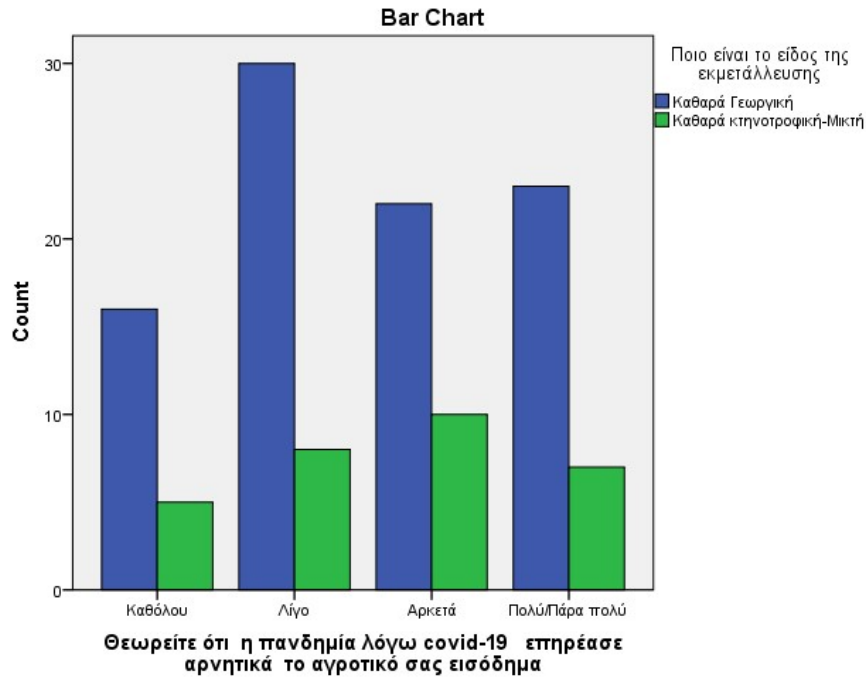
Crosstabulation

		Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης		Total
		Καθαρά Γεωργική	Καθαρά κτηνοτροφική-Μικτή	
Θεωρείτε ότι η πανδημία λόγω covid-19 επηρέασε αρνητικά το αγροτικό σας εισόδημα	Καθόλου	16	5	21
	Λίγο	30	8	38
	Αρκετά	22	10	32
	Πολύ/Πάρα πολύ	23	7	30
Total		91	30	121

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,046 ^a	3	,790
Likelihood Ratio	1,021	3	,796
Linear-by-Linear Association	,079	1	,779
N of Valid Cases	121		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,21.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η συσχέτιση των δύο παραπάνω μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική καθώς το Sig, άρα το p είναι μεγαλύτερο από την τιμή 0,05. Επομένως αποδεχόμαστε την αρχική υπόθεση H_0 ότι οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Άρα εφόσον $sig=0.79 > 0.05$ **δεν υπάρχει εξάρτηση στις δύο μεταβλητές.**

Έλεγχος 6 : «Φύλο» με «Θεωρείτε ότι η καλύτερη οργάνωση των υφιστάμενων ομάδων παραγωγών(ΓΕΟΚ, ΑΓΡΟΚΑ) και η δημιουργία νέων ομάδων παραγωγών για άλλα προϊόντα (όπως γάλα, σιτηρά, αμπελουργικά προϊόντα) θα συμβάλει στην μείωση του κέρδους των μεσαζόντων και σε μεγαλύτερο όφελος για παραγωγούς και καταναλωτές»

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Θεωρείτε ότι η καλύτερη οργάνωση των υφιστάμενων ομάδων παραγωγών(ΓΕΟΚ, AGROKA) και η δημιουργία νέων ομάδων παραγωγών για άλλα προϊόντα(όπως γάλα, σιτηρά, αμπελουργικά προϊόντα) θα συμβάλει στην μείωση του κέρδους των μεσαζόντων και σε μεγαλύτερο όφελος για παραγωγούς και καταναλωτές * Φύλο	121	100,0%	0	0,0%	121	100,0%

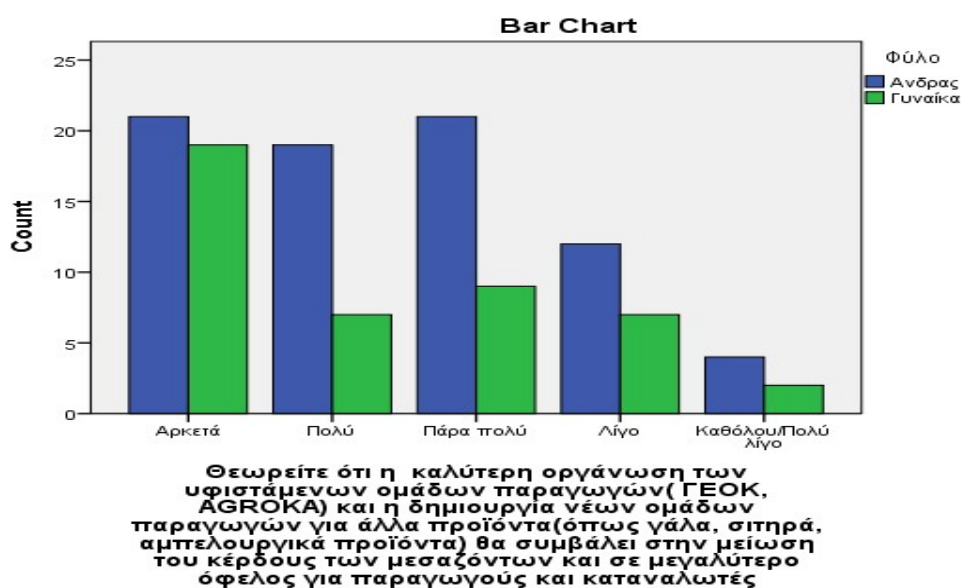
Crosstabulation

		Θεωρείτε ότι η καλύτερη οργάνωση των υφιστάμενων ομάδων παραγωγών(ΓΕΟΚ, AGROKA) και η δημιουργία νέων ομάδων παραγωγών για άλλα προϊόντα(όπως γάλα, σιτηρά, αμπελουργικά προϊόντα) θα συμβάλει στην μείωση του κέρδους των μεσαζόντων και σε μεγαλύτερο όφελος για παραγωγούς και καταναλωτές					Total
		Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Λίγο	Καθόλου/Πολύ λίγο	
Φύλο	Ανδρας	21	19	21	12	4	77
	Γυναίκα	19	7	9	7	2	44
Total		40	26	30	19	6	121

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,696 ^a	4	,449
Likelihood Ratio	3,687	4	,450
Linear-by-Linear Association	1,063	1	,303
N of Valid Cases	121		

a. 2 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,18.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η συσχέτιση των δύο παραπάνω μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική καθώς το Sig, άρα το p είναι μεγαλύτερο από την τιμή 0,05. Επομένως αποδεχόμαστε την αρχική υπόθεση H_0 ότι οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Άρα εφόσον $sig=0.449 > 0.05$ **δεν υπάρχει εξάρτηση στις δύο μεταβλητές.**

Έλεγχος 7: «Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης» με «Η δημιουργία νέων μονάδων μεταποίησης αγροτικών προϊόντων θεωρείτε ότι θα βοηθήσει στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα της περιοχής είτε μειώνοντας την ανεργία είτε δημιουργώντας εξειδίκευση στον τομέα της μεταποίησης»

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Η δημιουργία νέων μονάδων μεταποίησης αγροτικών προϊόντων θεωρείτε ότι θα βοηθήσει στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα της περιοχής είτε μειώνοντας την ανεργία είτε δημιουργώντας εξειδίκευση στον τομέα της μεταποίησης * Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης	121	100,0%	0	0,0%	121	100,0%

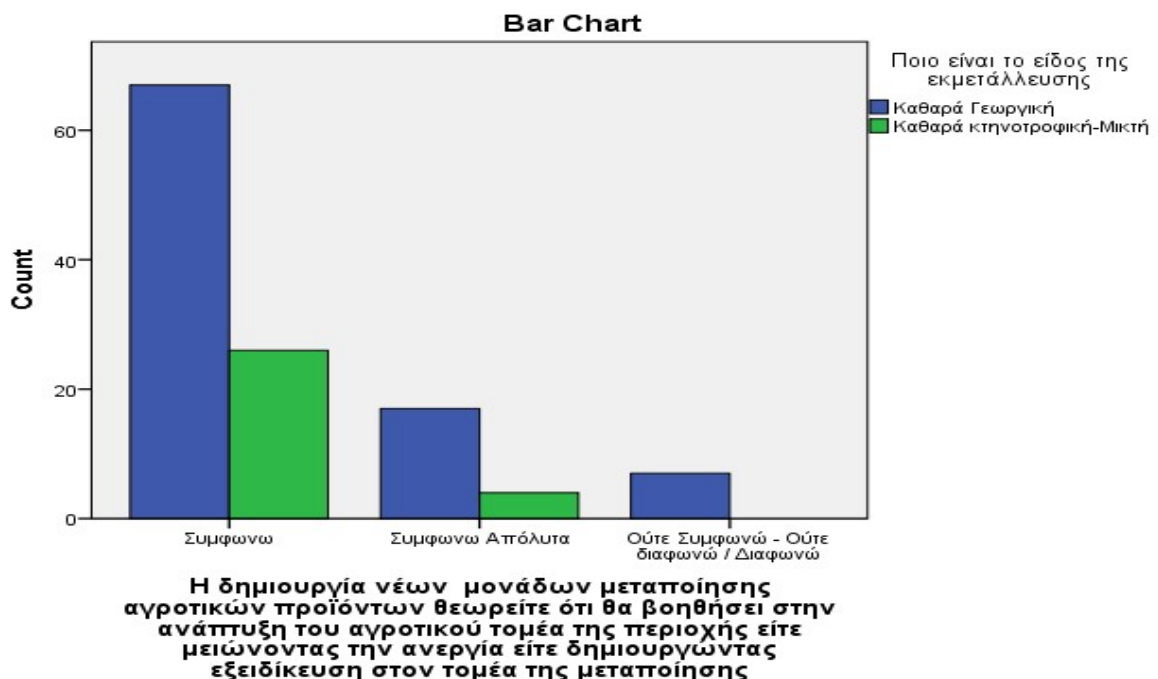
Crosstabulation

		Ποιο είναι το είδος της εκμετάλλευσης		Total
		Καθαρά Γεωργική	Καθαρά κτηνοτροφική-Μικτή	
Η δημιουργία νέων μονάδων μεταποίησης αγροτικών προϊόντων θεωρείτε ότι θα βοηθήσει στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα της περιοχής είτε μειώνοντας την ανεργία είτε δημιουργώντας εξειδίκευση στον τομέα της μεταποίησης	Συμφωνώ	67	26	93
	Συμφωνώ Απόλυτα	17	4	21
	Ούτε Συμφωνώ - Ούτε διαφωνώ / Διαφωνώ	7	0	7
Total		91	30	121

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,179 ^a	2	,204
Likelihood Ratio	4,869	2	,088
Linear-by-Linear Association	2,994	1	,084
N of Valid Cases	121		

a. 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,74.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η συσχέτιση των δύο παραπάνω μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική καθώς το Sig, άρα το p είναι μεγαλύτερο από την τιμή 0,05. Επομένως αποδεχόμαστε την αρχική υπόθεση H_0 ότι οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Άρα εφόσον $\text{sig}=0.204 > 0.05$ **δεν υπάρχει εξάρτηση στις δύο μεταβλητές.**

Έλεγχος 8: «Επίπεδο Εκπαίδευσης» με «Θεωρείτε ότι τα τοπικά προϊόντα αντιμετωπίζουν αθέμιτο ανταγωνισμό από άλλα προϊόντα εγχώρια ή εισαγόμενα (π.χ. ελληνοποιήσεις φασολιών)»

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Θεωρείτε ότι τα τοπικά προϊόντα αντιμετωπίζουν αθέμιτο ανταγωνισμό από άλλα προϊόντα εγχώρια ή εισαγόμενα (π.χ. ελληνοποιήσεις φασολιών) * Επίπεδο Εκπαίδευσης	121	100,0%	0	0,0%	121	100,0%

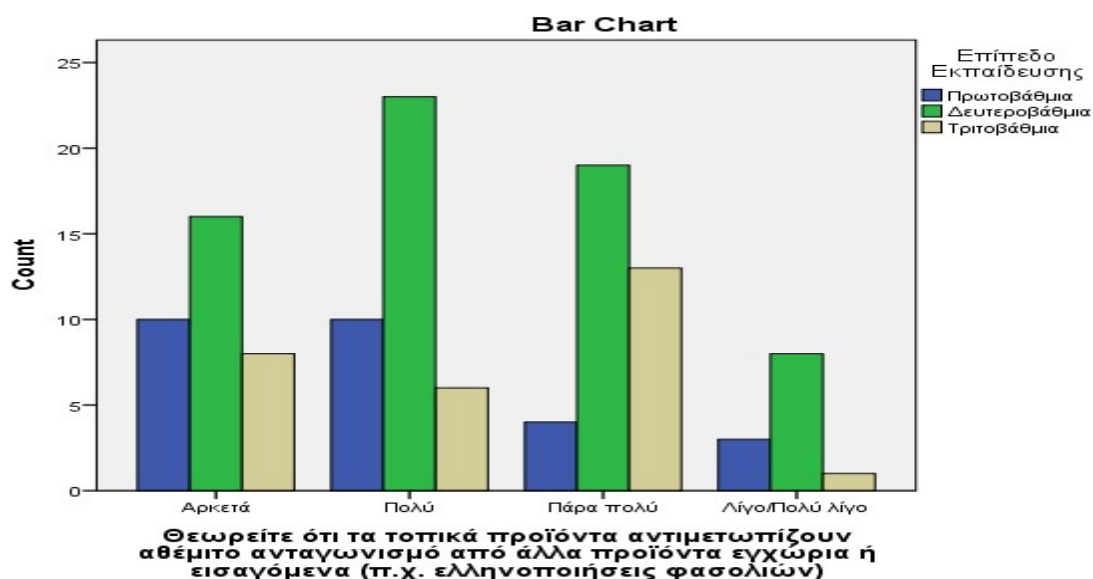
Crosstabulation

		Επίπεδο Εκπαίδευσης			Total
		Πρωτοβάθμια	Δευτεροβάθμια	Τριτοβάθμια	
Θεωρείτε ότι τα τοπικά προϊόντα αντιμετωπίζουν αθέμιτο ανταγωνισμό από άλλα προϊόντα εγχώρια ή εισαγόμενα (π.χ. ελληνοποιήσεις φασολιών)	Αρκετά	10	16	8	34
	Πολύ	10	23	6	39
	Πάρα πολύ	4	19	13	36
	Λίγο/Πολύ λίγο	3	8	1	12
Total		27	66	28	121

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,628 ^a	6	,196
Likelihood Ratio	9,128	6	,166
Linear-by-Linear Association	,894	1	,344
N of Valid Cases	121		

a. 2 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,68.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η συσχέτιση των δύο παραπάνω μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική καθώς το Sig, άρα το p είναι μεγαλύτερο από την τιμή 0,05. Επομένως αποδεχόμαστε την αρχική υπόθεση H_0 ότι οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Άρα εφόσον $\text{sig}=0.196 > 0.05$ **δεν υπάρχει εξάρτηση στις δύο μεταβλητές.**

Έλεγχος 9: «Φύλο» με «Ποιο είναι το μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης (σε στρέμματα)»

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Ποιο είναι το μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης (σε στρέμματα) * Φύλο	119	98,3%	2	1,7%	121	100,0%

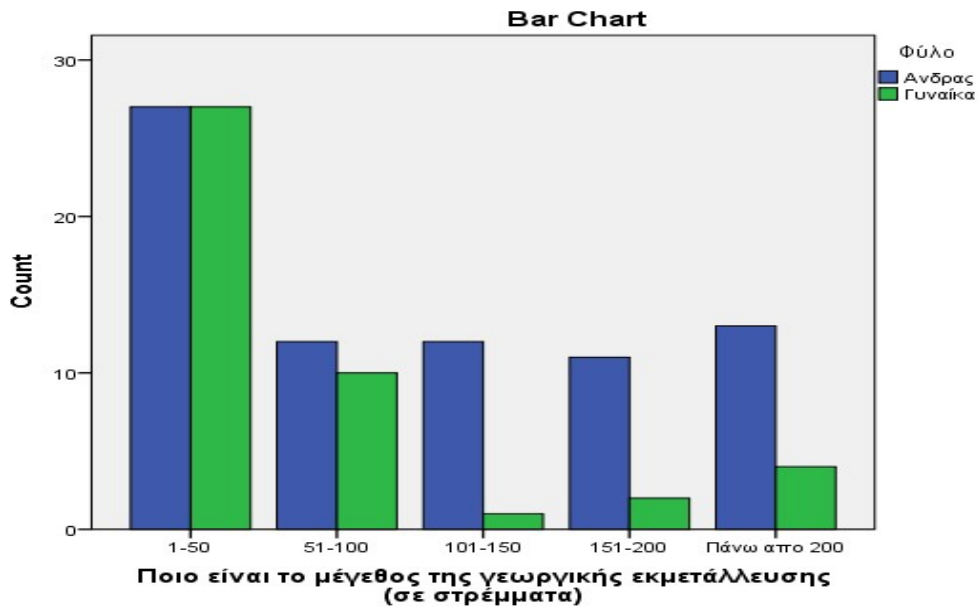
Crosstabulation

		Φύλο		Total
		Ανδρας	Γυναίκα	
Ποιο είναι το μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης (σε στρέμματα)	1-50	27	27	54
	51-100	12	10	22
	101-150	12	1	13
	151-200	11	2	13
	Πάνω απο 200	13	4	17
Total		75	44	119

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,313 ^a	4	,010
Likelihood Ratio	14,860	4	,005
Linear-by-Linear Association	8,855	1	,003
N of Valid Cases	119		

a. 2 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,81.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι η συσχέτιση των δύο παραπάνω μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική καθώς το Sig, άρα το p είναι μικρότερο από την τιμή 0,05. Επομένως αποδεχόμαστε την αρχική υπόθεση H1 ότι υπάρχει συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Άρα εφόσον $\text{sig}=0.01 < 0.05$ **υπάρχει εξάρτηση στις δύο μεταβλητές.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Συμπεράσματα

Στην παρούσα μελέτη έγινε μια προσπάθεια καταγραφής της υφιστάμενης κατάστασης, των προβλημάτων και των ευκαιριών που υπάρχουν σήμερα στον αγροτικό τομέα του Νομού Καστοριάς και πως αυτά γίνονται αντιληπτά μέσα από την οπτική των άμεσα εμπλεκομένων.

Ο Νομός Καστοριάς έχει ως βασικές καλλιέργειες τα σιτηρά, τα μήλα και τα φασόλια (πλακέ, γίγαντες και ελέφαντες). Τα παραπάνω προϊόντα αν και είναι ποιοτικά, ευρέως γνωστά και πιστοποιημένα ως Προϊόντα Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ) μειονεκτούν ως προς τον τρόπο εμπορίας και διάθεσης σε συνδυασμό με την απομόνωση του Νομού από τις κεντρικές αγορές.

Η παρατεταμένη οικονομική κρίση, η πανδημία και ο πόλεμος στην Ουκρανία, έχουν δημιουργήσει ένα νέο περιβάλλον υψηλής αβεβαιότητας. Το σημαντικότερο πρόβλημα για τον νομό Καστοριάς είναι η σημαντική μείωση του πληθυσμού που επιβεβαιώθηκε από τα αποτελέσματα της απογραφής του 2021. Ο μόνιμος πληθυσμός της περιοχής κατέγραψε μείωση **8,5%** μέσα σε μία δεκαετία. Επιβάλλεται λοιπόν να ενισχυθούν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες ώστε να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας που θα συμβάλουν στην συγκράτηση του πληθυσμού της υπαίθρου.

Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πρωτογενής τομέας του Νομού Καστοριάς είναι τα παρακάτω:

- Η ενασχόληση στον αγροτικό τομέα ατόμων κυρίως μεγαλύτερης ηλικίας, όπως και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου που έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να εναρμονιστούν με τις εξελίξεις. Ο κλάδος δεν είναι ελκυστικός για τους νέους εξαιτίας του χαμηλού εισοδήματος και των δύσκολων συνθηκών εργασίας.
- Οι εκμεταλλεύσεις στον Νομό είναι μικρές (συνήθως έως 50 στρέμματα ή έως 200 αιγοπρόβατα ή έως 10 βοοειδή) και σε συνδυασμό με την παραγωγή προϊόντων χαμηλής ανταγωνιστικότητας και προστιθέμενης αξίας, δημιουργούν μη ικανοποιητικές συνθήκες απασχόλησης και οδηγούν σε αδιέξοδο.

- Η κατοχή της γεωργικής γης από μη αγρότες και η δυσκολία εύρεσης επιπλέον αγροτεμαχίων για καλλιέργεια, στρεβλώνει την διάρθρωση της ιδιοκτησίας της αγροτικής γης και επιβαρύνει καθοριστικά το κόστος παραγωγής.
- Το αγροτικό εισόδημα είναι χαμηλό λόγω της υψηλής φορολογίας, του μεγάλου κόστους παραγωγής (λόγω αύξησης των τιμών των γεωργικών εφοδίων και της ενέργειας) αλλά και της έλλειψης δυναμικών καλλιεργειών καθώς και τυποποίησης - συσκευασίας και επώνυμου προϊόντος.
- Το ποσοστό των αρδευομένων εκτάσεων του Νομού είναι πολύ χαμηλό σε σχέση με το πλούσιο και υπερεπαρκές δυναμικό των επιφανειακών υδάτων. Επίσης υπάρχει έλλειψη σημαντικών έργων υποδομής (φράγματα, αρδευτικά δίκτυα).
- Η μεγάλη πλειοψηφία των παραγωγών διαθέτει τα προϊόντα χωρίς συσκευασία και τυποποίηση, παρά το γεγονός ότι αυτό θα βοηθούσε πολύ στην προώθηση των αγροτικών προϊόντων, στην βελτίωση και εξασφάλιση της ποιότητας και στην αύξηση της τιμής τους. Επίσης η διάθεση των προϊόντων γίνεται μέσω μεσαζόντων και όχι μέσω συνεταιρισμών ή ομάδων παραγωγών που θα εξασφάλιζε καλύτερες τιμές πώλησης.
- Ύπαρξη μεγάλων κενών στις δομές πληροφόρησης και κατάρτισης των αγροτών, παρά το μεγάλο ενδιαφέρον για πληροφόρηση και ενημέρωση σε μείζοντα θέματα του πρωτογενούς τομέα καθώς και για τα Ευρωπαϊκά προγράμματα.
- Απαξίωση του συνεταιριστικού θεσμού από τους αγρότες καθώς δεν συμμετέχουν σε αυτούς ούτε για διακίνηση των προϊόντων, ούτε για πληροφόρηση. Επίσης υπάρχει ελλιπής συγκρότηση και λειτουργία των ομάδων παραγωγών.
- Οι παράνομες ελληνοποιήσεις αγροτικών προϊόντων αποτελεί αίριο ζήτημα του αγροτικού τομέα της περιοχής εδώ και δεκαετίες με αποτέλεσμα την μείωση του εισοδήματος των παραγωγών και του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος των τοπικών προϊόντων.
- Έλλειψη σωστά δομημένης και ολοκληρωμένης αγροτικής πολιτικής για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του κλάδου και την ανάκαμψή του, η οποία είναι μονόπλευρα προσανατολισμένη στην καταβολή κοινοτικών ενισχύσεων.

- Έλλειψη σημαντικών ιδιωτικών και δημοσίων επενδύσεων στον αγροτικό τομέα, μη επαρκή διαφήμιση των προϊόντων του Νομού και ελλιπής διασύνδεση του αγροτουρισμού με τον πρωτογενή τομέα.
- Έλλειψη γεωργικών συμβούλων που να παρέχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες και θα μεταφέρουν αποτελεσματικά τις γνώσεις στους αγρότες.

Στον αγροδιατροφικό τομέα τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αργή αλλά σταδιακή ανάκαμψη του κλάδου της μεταποίησης, γεγονός το οποίο αναμένεται να λειτουργήσει αλυσιδωτά και να ενισχύσει τους υπόλοιπους επιχειρηματικούς κλάδους. Οι μονάδες μεταποίησης και τυποποίησης αγροτικών προϊόντων (όπως φασόλια, μήλα, τομάτα, κάστανα, μανιτάρια, τυροκομικά προϊόντα κ.α.) και τα οινοποιεία παρουσιάζουν σημαντικές αναπτυξιακές δυνατότητες.

Ο γεωργικός τομέας διαθέτει δυνατότητες μέσω της αύξησης της αγροτικής παραγωγής, της βελτίωσης της τυποποίησης όπως και των συνθηκών εμπορίας, να αυξήσει το ποσοστό συμμετοχής του στο ΑΕΠ του Νομού συμβάλλοντας έτσι και στην αύξηση της απασχόλησης.

5.2 Προτάσεις

Η βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα του πρωτογενούς τομέα είναι απαραίτητο να κερδηθεί με αρωγό την πολύτιμη εργαλειοθήκη της ΚΑΠ.

Η εγκατάσταση νέων καλλιεργειών σε συνδυασμό με την διάθεσή τους μέσω κατάλληλα οργανωμένων ομάδων παραγωγών, θα συνέβαλε στην ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα και κατ' επέκταση της περιοχής. Επίσης η αντικατάσταση των υφιστάμενων αντιοικονομικών καλλιεργειών που παραδοσιακά καλλιεργούνται στον Νομό (σιτηρά) με κατάλληλες για τις συνθήκες της περιοχής καλλιέργειες όπως για παράδειγμα ενεργειακές καλλιέργειες, αρωματικά-φαρμακευτικά φυτά και όσπρια (ρεβύθια, φακές) θα μπορούσαν να δώσουν ώθηση σε μεταποιητικές επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα, ο οποίος αποτελεί σημαντικό αναπτυξιακό παράγοντα για τον Νομό Καστοριάς και μπορεί να οδηγήσει στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Παράλληλα με τις νέες καλλιέργειες θα είναι δυνατή η ανάπτυξη αγροτουριστικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών.

Η ενίσχυση της τοπικής εφοδιαστικής αλυσίδας μπορεί να επιτευχθεί με στήριξη:

- των βραχείων αλυσίδων εφοδιασμού (SFSC), οι οποίες έχουν εισαχθεί στην ΚΑΠ για την περίοδο 2014-2020.
- των τοπικών αγορών πώλησης αγροτικών προϊόντων
- τοπικών συμφώνων με τοπικές εφοδιαστικές αλυσίδες (ξενοδοχεία, εστιατόρια)
- δημοπρατηρίων συνεταιρισμών
- και άλλων τρόπων διάθεσης των αγροτικών προϊόντων απευθείας από τους παραγωγούς στους καταναλωτές, με την ελάχιστη δυνατή διαμεσολάβηση των εμπόρων

τα οποία θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην άνοδο της ζήτησης των τοπικά παραγόμενων προϊόντων από τους κατοίκους και τους επισκέπτες, με συνέπεια την αύξηση του αγροτικού εισοδήματος και ταυτόχρονο όφελος για τον καταναλωτή.

Η ανασυγκρότηση της υπαίθρου μέσω των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης που μπορούν να στηρίξουν μια νέα πρωτοβουλία «τα έξυπνα χωριά», δηλαδή ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και βελτίωση στην ελκυστικότητα τους, ιδιαίτερα περιοχών που έχουν μεγαλύτερο κίνδυνο στην εγκατάλειψη, στην φτώχεια και στον κοινωνικό αποκλεισμό και στοχεύουν:

- στην προώθηση, στην υλοποίηση και στη διεύρυνση της καινοτομίας των αγροτικών περιοχών, ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις των αγροτών των περιοχών αυτών.
- την παραμονή των νέων στον τόπο τους ώστε να επιτευχθεί η ηλικιακή ανασύνθεση του γεωργικού πληθυσμού της περιοχής

Τα έξυπνα χωριά είναι ένα σημαντικό αλλά και δοκιμασμένο εργαλείο που διαθέτει η **Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)** για τον σχεδιασμό και τη χρηματοδότηση σε τοπικές αναπτυξιακές πολιτικές όπως επίσης είναι και τα **προγράμματα LEADER**, στα οποία και τη νέα προγραμματική περίοδο 2023-2027 θα ενεργοποιηθούν, διαθέτοντας σημαντικούς πόρους για την υποστήριξη σύγχρονων ψηφιακών υποδομών και τεχνολογιών διάφορων τομέων, όπως για παράδειγμα για την κατάρτιση και την εκπαίδευση, τη συνεργασία και τη δικτύωση, το ηλεκτρονικό εμπόριο, τις τραπεζικές συναλλαγές, την παροχή υπηρεσιών υγείας, τις έξυπνες μεταφορές, κλπ.

Ενδυνάμωση του συνεταιριστικού κινήματος, με σωστή λειτουργία και διαχείριση των οργανώσεων αγροτών, συγκρότηση κατάλληλα οργανωμένων ομάδων παραγωγών, μέσω των οποίων θα εμπορεύονται τον μεγαλύτερο όγκο των παραγόμενων προϊόντων, θα επιδοτούνται μέσω των επιχειρησιακών προγραμμάτων και θα αποτελούν φορείς εμπορίας και μεταποίησης των παραγόμενων προϊόντων (όπως η υφιστάμενη για τα σπυροκηπευτικά ΓΕΟΚ Α.Ε).

Τυποποίηση των τοπικών προϊόντων από πιστοποιημένες εγκαταστάσεις αγροτικών επιχειρήσεων με πρότυπα ISO 9001 & ISO 22000 (Πιστοποίηση Ασφάλειας Τροφίμων) για αύξηση της προστιθέμενης αξίας.

Εφαρμογή της ευφυούς γεωργίας (δημιουργία εδαφοκλιματικών ζωνών, τηλεμετρικοί σταθμοί, παγίδες, άρδευση ακριβείας) που αποτελεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την διαχείριση της αγροτικής δραστηριότητας, αξιοποιώντας τις σύγχρονες τεχνολογίες και υποστηρίζοντας τους παραγωγούς στην λήψη αποφάσεων που σχετίζονται με την παραγωγής τους.

Συνεργασίες για γεωργία ακριβείας (Precision Agriculture) η οποία αποτελεί σύστημα διαχείρισης αγροτεμαχίων, με το οποίο μπορούν να εφαρμοστούν διαφορετικά επίπεδα εισροών (όπως προσαρμοσμένη εφαρμογή λίπανσης) περιοχών του αγρού, ανάλογα με την δυναμικότητα της παραγωγής και τις εδαφοκλιματικές συνθήκες (παραλλακτικότητα). Η γεωργία ακριβείας στοχεύει στην μείωση του κόστους παραγωγής, στην αύξηση της παραγωγής και στην βελτίωση της ποιότητας, όσο και στην μείωση των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον (μείωση υπερβολικής χρήσης χημικών και γεωργικών μηχανημάτων).

Ενίσχυση της εκπαίδευσης των αγροτών με:

- ένταξη της ψηφιοποίησης ως μάθημα στην επαγγελματική εκπαίδευση
- μεταφορά της γνώσης από την εκπαιδευτική αίθουσα στο χωράφι
- εστίαση στα εργαλεία της ΚΑΠ
- επιδεικτικά αγροκτήματα με ζωντανή παρουσίαση πρακτικών νέων εργαλείων και τεχνολογιών απευθείας στο χωράφι
- χρήση ψηφιακών πλατφορμών που αποτελούν πηγές γνώσης και δικτύωσης

Με τον Κανονισμό 1782/2003 (ΕΚ) του Συμβουλίου θεσμοθετήθηκε το Σύστημα των Γεωργικών Συμβουλών στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, με στόχο την υποστήριξη των αγροτών, προκειμένου να τηρήσουν τις απαιτήσεις της πολλαπλής συμμόρφωσης. Σκοπεύει επίσης να παρέχει ολοκληρωμένες συμβουλευτικές υπηρεσίες στους αγρότες και στην βελτίωση των περιβαλλοντικών και οικονομικών επιδόσεων των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Ο νέος αυτός θεσμός θα πρέπει να στηριχθεί από τους φορείς και να εφαρμοστεί καθολικά.

Δημιουργία σύγχρονων οργανωμένων συνεργατικών σχημάτων με διασύνδεση της παραγωγής με τον κλάδο του τουρισμού, όπως αγροτουρισμός μία μορφή ήπιου τουρισμού όπου οι επισκέπτες μένουν σε αγρόκτημα και συμμετέχουν σε αγροτικές εργασίες. Με τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να ενισχυθεί σημαντικά το αγροτικό εισόδημα και να συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής μέσω του τουρισμού.

Καθετοποίηση της αγροτικής παραγωγής ώστε να επιτευχθεί η απόκτηση του πλήρους ελέγχου της παραγωγής, η αύξηση των κερδών και η μείωση του τελικού κόστους του προϊόντος. Το μοντέλο αυτό θα δίνει την δυνατότητα στον κάθε παραγωγό να μπορεί να ελέγχει ο ίδιος τις εισροές και τις εκροές από την εκμετάλλευση του και να διαθέτει το προϊόν του στην καλύτερη δυνατή ποσότητα και ποιότητα. Ως παράδειγμα για την περιοχή θα μπορούσαμε να αναφέρουμε, την εκμετάλλευση ορισμένων στρεμμάτων αμπέλου, με την ταυτόχρονη δημιουργία μικρού επισκέψιμου οινοποιείου καθώς και την απευθείας διάθεση του κρασιού.

Εφαρμογή της συμβολαιακής γεωργίας. Πρόκειται για σύναψη συμβολαίου μεταξύ του καλλιεργητή ή κτηνοτρόφου και της αγοράστριας επιχείρησης (από ένα έως δύο έτη) για την παραγωγή συγκεκριμένης ποσότητας αγροτικών προϊόντων και την πώληση σε μια τιμή που έχει προκαθοριστεί (παράδειγμα το κριθάρι για παραγωγή μπύρας). Έτσι εξασφαλίζεται το αγροτικό εισόδημα και μειώνεται η ανασφάλεια κυρίως των νέων αγροτών για την ενασχόλησή τους με τον τομέα στο μέλλον.

Εναλλακτική εκτροφή για τον νομό Καστοριάς αποτελεί η ελληνική κόκκινη φυλή βοοειδών ελευθέρας βοσκής, η οποία διαθέτει μορφολογικά χαρακτηριστικά και γενετικό υλικό, που την κάνουν να ξεχωρίζει για την

ανθεκτικότητα και την προσαρμοστικότητα σε σχέση με τις ξένες φυλές, στο ανάγλυφο της περιοχής παράγοντας ένα ξεχωριστό προϊόν.

Επίσης η εκτροφή σαλιγκαριών αποτελεί εναλλακτική λύση λόγω της συνεχούς αυξανόμενης ζήτησης και των εξασφαλισμένων αγορών στο εξωτερικό. Επιπλέον είναι ένα είδος δυσεύρετο και ακριβό και εντάσσεται στην ομάδα ειδών πολυτελείας όπως το χαβιάρι.

Η υδροπονία αποτελεί μία μέθοδο καλλιέργειας η οποία πραγματοποιείται εκτός του εδάφους. Τα φυτά αναπτύσσονται είτε στο νερό, στο οποίο προστίθενται τα απαραίτητα θρεπτικά συστατικά, είτε σε κάποια αδρανή υποστρώματα, όπως για παράδειγμα ο πετροβάμβακας ή ο περλίτης.

Η υδροπονική καλλιέργεια κηπευτικών προσφέρει μία σειρά από σημαντικά οφέλη:

- Μείωση της χρήσης νερού αλλά και των θρεπτικών στοιχείων
- Διευκόλυνση των παραγωγών σε διάφορες καλλιεργητικές διαδικασίες
- Βελτίωση των αποδόσεων ανά τετραγωνικό μέτρο
- Προσφορά ποιοτικών και εύγευστων κηπευτικών

Μπορεί να εγκατασταθεί σε οποιαδήποτε έκταση άγονη ή πετρώδης (εκτάσεις που συχνά εμφανίζονται στον Νομό Καστοριάς), απαιτείται έως και 90% λιγότερο νερό άρα είναι περισσότερο οικονομική και οικολογική, απουσιάζουν οι ασθένειες με αποτέλεσμα να γίνεται μειωμένη χρήση χημικών και ο καλλιεργητής έχει υψηλότερη απόδοση σε μικρή έκταση γης.

Εφαρμογή ολοκληρωμένης διαχείρισης γεωργικής παραγωγής, με ποιοτική πιστοποίηση για την παραγωγή γεωργικών προϊόντων με υψηλή ποιότητα αλλά και προστασία του περιβάλλοντος χρησιμοποιώντας σωστά τις εισροές (κυρίως λιπάσματα και φυτοφάρμακα). Απαιτείται η τήρηση του κώδικα ορθής γεωργικής πρακτικής και επιτρέπεται η χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων κατόπιν αναλύσεων και σύμφωνα με τις ιδιαίτερες κλιματοοδαφολογικές συνθήκες της περιοχής.

Πιστοποίηση με χρήση βιολογικής γεωργίας αποκλείει εισροές συνθετικής προέλευσης (όπως λιπάσματα, φυτοφάρμακα).

Η πιστοποίηση μέσω ολοκληρωμένης διαχείρισης ή βιολογικής γεωργίας, οδηγεί σε μεγιστοποίηση του οικονομικού οφέλους λόγω μείωσης των εισροών, και επίτευξης καλύτερων αποδόσεων. Επίσης το προϊόν αποκτά προστιθέμενη αξία και γίνεται ανταγωνιστικό (αποκτά επωνυμία και ταυτότητα). Η υψηλότερη ζήτηση και οι καλύτερες τιμές πώλησης αυξάνουν το εισόδημα των παραγωγών. Τέλος ενισχύεται η εμπιστοσύνη των καταναλωτών, προστατεύεται η υγεία του παραγωγού και των καταναλωτών και διασφαλίζεται η προστασία του περιβάλλοντος.

Για το πρόβλημα των παράνομων ελληνοποιήσεων (κρέας, γάλα, όσπρια κ.λ.π) προτείνεται να αναγράφεται υποχρεωτικά η προέλευση των κρεάτων στην ταμειακή μηχανή, η χώρα προέλευσης του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων, να ελέγχεται αυστηρότερα η αγορά από τις αρμόδιες υπηρεσίες και συμμόρφωση της αγοράς με την ιχνηλασιμότητα και την επισήμανση. Έτσι μπορεί να επιτευχθεί η προστασία των προϊόντων του Νομού από τον αθέμιτο ανταγωνισμό, η στήριξη των γεωργών και κτηνοτρόφων και η αύξηση των εξαγωγών τους.

Για την υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων θα πρέπει οι ασχολούμενοι με τον πρωτογενή τομέα της περιοχής, να συνειδητοποιήσουν ότι πρέπει να είναι ανταγωνιστικοί και εύκολα προσαρμόσιμοι στις συνεχώς μεταβαλλόμενες διεθνείς συνθήκες.

Τα αποτελέσματα της έρευνας χαρακτηρίζονται θετικά καθώς οι αγρότες παρά τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν, δεν θέλουν να εγκαταλείψουν τον κλάδο και θεωρούν ότι αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη της περιοχής. Οι παραγωγοί επιθυμούν την ενασχόληση τους με τον πρωτογενή τομέα και με την εφαρμογή κατάλληλων στρατηγικών θα υπάρχουν ευοίωνες προοπτικές ανάπτυξης του κλάδου στο προσεχές μέλλον που θα συμβάλει αλυσιδωτά στην περαιτέρω ανάπτυξη του Νομού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

Επίσημα έγγραφα

- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωπαϊκός κανονισμός (ΕΚ) με αριθμ. 1428/2003, της 11ης Αυγούστου 2003, σχετικά με την αναγνώριση «Φασόλια γίγαντες-ελέφαντες Καστοριάς» ως προϊόν Προστατευόμενης Γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ).
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κανονισμός (ΕΕ) με αριθμ. 1305/2013, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με «Ομάδες Παραγωγών, Οργανώσεις Παραγωγών και Ενώσεις Οργανώσεων Παραγωγών».
- European Commission, “The Common Agricultural Policy (CAP) 2023-2027”, December 2021
- European Commission, “ Factsheet on 2014-2022 Rural Development Programme for Greece”, April 2023

Βιβλία

Ξενόγλωσσα

- Christiaensen, L. and Ferré, C. (2020). Just Coal Transition in Western Macedonia , Greece - Insights from the Labor Market. Jobs working paper, Issue No. 54. The World Bank Group Washington DC.
- Meijerink G., Roza P. (2007) «Market chains and sustainable development- Strategy and policy. The role of agriculture in economic development». Wageningen University, Netherlands

Ελληνόγλωσσα

- Ζιωγάνας Χ. (2003), «Γεωργική οικονομική ανάπτυξη. Αρχές-θεωρίες-εφαρμογές», Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη
- Παπαπαναγιώτου Ε.(2003), «Γεωργική μακροοικονομία και συγκριτική ανάλυση γεωργίας», Εκδόσεις Γράφημα, Θεσσαλονίκη
- Gillis, Perkins, (2001). Οικονομική της Ανάπτυξης, Ο Ρόλος της Γεωργίας στην οικονομική ανάπτυξη, Τόμος Β', Εκδόσεις ΣΤΑΜΟΥΛΗ Α.Ε., Αθήνα

- Σκούντζος Α., (2005). «Η προβληματική της Οικονομικής Ανάπτυξης Θεωρία-Προβληματισμοί», Τόμος Ι, Δ' Έκδοση. Εκδόσεις ΣΤΑΜΟΥΛΗ Α.Ε., Αθήνα
- Σκυλακάκη Μ., Μπένος Θ. (2022). «Προοπτικές και ευκαιρίες για τον πρωτογενή τομέα στην Ελλάδα». ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, Αθήνα: Εκδόσεις Αθηνέα
- Τσιράκη Μ,(2011), «Διαχείριση αποβλήτων κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων και προστασία περιβάλλοντος», Σημειώσεις τμήματος Γεωπονίας Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
- Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (2015). «Επιχειρησιακό πρόγραμμα Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας 2015-2019», Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού ΠΔΜ
- Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (2014). «Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων ΣΜΠΕ Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος ΠΕΠ 2014-2020», Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού ΠΔΜ
- Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (2021). «Επιχειρησιακό πρόγραμμα Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας 2014-2020. 5^η Αναθεώρηση», Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού ΠΔΜ
- Μαυρονικολάου Ν., Κάρκας Δ.,κ.α.(2004)“Κατασκευή Φράγματος Νεστορίου Νομού Καστοριάς” Γεωργοτεχνική- Γεωργοοικονομική Μελέτη, Αθήνα: ΥΔΡΕΤΜΕ Ε.Ε.

Επιστημονικά άρθρα

Άρθρα περιοδικού τύπου

- Ανδρονικάκης Α.(2022) , «Αυξήθηκε η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα πρόκληση να καταστεί ελκυστικός», Περιοδικό Ύπαιθρος, Ανάκτηση 30-10-2023 <https://www.ypaitiros.gr/ayksithike-apasxolisi-protogeni-tomea-paramenei-proklisi-na-katastei-elkystikos/>
- Σύνδεσμος Ελληνικής Κτηνοτροφίας (ΣΕΚ),2022 «Απόλυτη αναγκαιότητα το καίριο χτύπημα των παράνομων ελληνοποιήσεων», Ανάκτηση 30-10-2023 <https://www.sek-greece.gr/ellinopoiisi/>

- Δεληγιαννάκης Μ,(2021) «Πρωτογενής τομέας και παραγωγική ανασυγκρότηση», Ειδησιογραφικό site Newshub.gr,Ανάκτηση 30-10-2023, <https://www.newshub.gr/el/apopseis/protogenis-tomeas-kai-paragogiki-anasygkrotisi-yparchoyn-prooptikes>
- Κουλλόλλι Δ.(2023) , «Ο πληθυσμός της Ελλάδας»,Greece in figures, Ανάκτηση 29/10/2023 <https://greeceinfigures.com/plithismos>
- Λάμπρου Κ.(2017) , «Οι λύσεις της σύγχρονης τεχνολογίας για το αρδευτικό», Περιοδικό Ύπαιθρος, Ανάκτηση 30-10-2023 <https://www.ypaidros.gr/oi-liseis-tis-sigxronis-technologias-gia-to-ardeutiko>
- Αγροτικά Νέα (2023) «Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Δημητριακών και Κτηνοτροφικών Προϊόντων Καστοριάς μαγνητίζει το ενδιαφέρον των ξένων τι ζητούν οι εκτροφείς της» Ανάκτηση 1-11-2023 <https://greekap.gr/o-agrotikos-synetairismos-dimitriakon-kai-ktinotrofikon-proionton-kastorias-magnitizei-to-entdiaferon-ton-xenon-ti-zitoyn-oi-ektrofeis-tis/>
- Επί Γης (2016). «Διεθνές έτος οσπρίων 2016. Η αξιοποίησή τους στην ελληνική γεωργία». Περιοδική έκδοση για την αγροτική οικονομία απο την Τράπεζα Πειραιώς. Ανάκτηση 28-10-2023 <https://docplayer.gr/42506611-Diethnes-etos-iaxiopoisi-toys-stin-elliniki-georgia-teyhos-no-heimonas-periodiki-ekdosigia-tin-agrotiki-oikonomia-apo-tin-trapeza-peiraios.html>
- Χανιώτης Τ., (2022). «Πώς μπορεί ο Αγροδιατροφικός τομέας να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του αύριο, σήμερα». Περιοδική έκδοση από την Τράπεζα Πειραιώς. Ανάκτηση 15-11-2023 https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/el_gr/topics/agribusiness/agribusiness_survey_final.pdf
- Νικολαΐδης Η., (2023). «Η Νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της περιόδου 2023-2027», διαΝΕΟσις (Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης). Ανάκτηση 23-11-2023 <https://www.dianeosis.org/2023/07/i-nea-koini-agrotiki-politiki-tis-periodou-2023-2027/>
- Γεωργίου Α. (2023). «Αγροτουρισμός: Πως συμβάλει στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος», Οικονομικός ταχυδρόμος. Ανάκτηση 30-11-2023 <https://www.ot.gr/2023/02/25/agro/agrotourismos-pos-symvalei-stin-enisxysi-tou-agrotikou-eisodimatos/>

- Δαουτόπουλος Γ. (2022). «Ο Νομός Καστοριάς έχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά αρδευομένων εκτάσεων σε ολόκληρη την χώρα», Εφημερίδα Οδός. Ανάκτηση 02-12-2023

<http://www.odos-kastoria.gr/2022/03/daoutopoulos.html?m=1>

Διευθύνσεις ιστοσελίδων

- ΕΛΣΤΑΤ (2020). «Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ανά περιφέρεια και νομό», Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πειραιάς 2022 Ανάκτηση 31-10-2023.
[https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL48/-](https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL48/)
- ΕΛΣΤΑΤ (2022). «Έρευνα εργατικού δυναμικού, Γ' τρίμηνο 2022», Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πειραιάς 2022. Ανάκτηση 29-10-2023
<https://www.statistics.gr/documents/20181/53cd3b33-eb60-e471-372c-5a4895d5529d>
- ΕΛΣΤΑΤ (2021). «Αποτελέσματα απογραφής γεωργίας-κτηνοτροφίας», Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πειραιάς 2022. Ανάκτηση 2-11-2023
https://www.statistics.gr/2021_agricultural-livestock-census-results
- ΕΛΣΤΑΤ (2016). «Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων», Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πειραιάς 2016. Ανάκτηση 11-11-2023
<https://www.statistics.gr/documents/20181/76d51b89-18ed-426b-8227-01790d9c2a3d>
- Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης Γεωργίας και Υπαίθρου. Ετήσιο Σχέδιο Δράσης 2023, Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων. Ανάκτηση 16-11-2023
https://www.government.gov.gr/wp-content/uploads/2022/12/%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%A4%CE%95%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%97-%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%9F%CE%A8%CE%97_%CE%95%CE%A3%CE%94-2023_%CE%A5%CE%A0%CE%91%CE%91%CE%A4.pdf
- EUR-Lex, «Στρατηγική της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2030». Ανάκτηση 21-11-2023 <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/eu-biodiversity-strategy-for-2030.html>

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Γεωργία και Αγροτική Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Ανάκτηση 25-11-2023 https://greece.representation.ec.europa.eu/stratigiki-kai-proteraiotites/basikes-politikes-tis-ee-gia-tin-ellada/georgia-kai-agrotiki-anaptyxi-stin-ellada_el